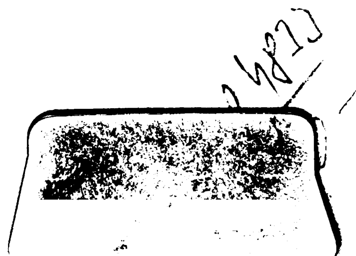
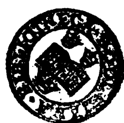

Swaty Waclawe!

Nedey zahynauty nam y budaucym!

Boh. Balbin S.I.

Bohuslava Balbína

Rozprava

na obranu jazyka slovanského,

zvláště pak českého.

(Dissertatio apologetica pro lingua slavonica praecipue bohemica.)

Z původního spisu latinského

věrně přeložil a poznámkami, jakož i životopisy Balbína a Tom. Pešiny opatřil

Emanuel Tonner.

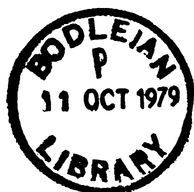
Matice lidu roč. III. čís. 3.

(Běžné číslo 15.)

V PRAZE.

Nákladem *spolku* pro vydávání laciných knih českých.

1869.

Tiskem dra. Edv. Grégra v Praze.

Velectěným pánům

měšťanům a všem obyvatelům

starosl. král. věnného města

HRADCE KRÁLOVÉ

překlad nadšené obrany jazyka slovanského, nesmrtelným jich rodákem sepsané

připisuje

překladatel.

Velectění pánové a přátelé!

Ohlížeje se, komu bych připsal překlad výtečné rozpravy, Bohuslavem Balbínem sepsané na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého, nemohl jsem býti dlouho na rozpacích, že připsání takové nikomu více nepřísluší, než Vám, Pánové velectění, stateční měšťané a obyvatelé staroslavného Hradce Králové, kteréžto město povždy věrně stálo k svaté naší věci národní a kromě tolika jiných mužův znamenitých vlasti naší vydalo také výtečného syna toho, jenž v době nejsmutnější tak nadšeně a neohroženě ujímal se potlačovaného jazyka mateřského.

Již tedy, velectění pánové a přátelé, připisuje Vám skrovnou práci svou, netoliko mám oumysl, abych Vám a městu Vašemu podal jakýs takýs důkaz vážnosti své, nýbrž chci také, ať tak dím, útokem hnáti na vlastenecké srdce Vaše, snažnou k Vám vznášeje prosbu, abyste na to pomýšleti ráčili, by ve slavném městě Vašem postaven byl pomník důstojný muži tomu, jenž přes všecka protivenství nepřestával sloužiti vlasti a národu. — Budeť pomník takový vzácnou ozdobou města Vašeho, budeť, na nemalou vlastní Vaši památku čestnou, důkazem výmluvným, že Hradečtí trvají šlechetném smýšlení Balbínově, budeť synům Vašim, ano potomstvu až nejpozdějšímu *napominatelem stálým*, aby řídíce se dle vznešeného vzoru

velikého rodáka svého, horlivě bránili nejdražší po předcích odkaz a přispívali k tomu, aby se i na dále splnila vroucí prosba a modlitba Balbínova: „Svatý Václave! Nedej zahynouti nám a budoucím!“

Jsa přesvědčen, že mi nezazlíte prosby této, k jejímuž uskutečnění přispívati budou s radostí zajisté všickni Čechové zdární, zůstávám

upřímný ctitel a přítel Váš

Emanuel Tonner.

V Praze, dne 25. května r. 1869.

Připomenutí překladatele.

Neznám spisu, kterýž, pocházeje z časův, pro vlasť naši nejsmutnějších, z časův totiž zuřivého utlačování a pronásledování národa českoslovanského po bitvě na Bílé Hoře, ujímal by se na záhubu odsouzené národnosti naší zřejměji, poctivěji, výmluvněji a srdnatěji, než tento spísek výtečného Balbína našeho. Jestiť spis tento jadrnou a nadšenou obranou národnosti naší proti všem utrhačům a hanobitelům, jestiť těžkou avšak spravedlivou žalobou na vládu tehdejší, kteráž národnosť naši vydávala v psanství, jestiť bohatou snůškou velemoudrých, dosud pravdivých a vždy užitečných rad a napomenutí vládám, jestiť spravedlivým ortelem zatracujícím všecku tu chátru hanebníkův aneb zaslepencův, kteříž, národu svému se odcizivše, pomáhali jej hubiti nezřídka zuřivostí až šběsilou, jestiť jako na poušti se rozléhajícím hlasem prosebným ku všem krajanům, aby *procitli z netečnosti* a po příkladu slavných *někdys předkův* hájili nejdražšího po nich odkazu

totiž jazyka starodávného, jestiť konečně, ano srdces pisovatelovo, nanejvýš skormoucené, odnikud nevidělo pomoci a spásy, nejvřelejším vzýváním pomoci nebeské, nejvroucnější za národ modlitbou k přednímu patrónu a dědici země české, k sv. Vácslavu, modlitbou, kteráž mnohého k slzám pohne a rozechvěje i ty, kdož modliti se již dávno zapomněli. — Celým pak spisem vane takový duch slovanský, takové vědomí o příbuznosti, bratrství a potřebném dorozumění se národův slovanských, Čechův, Polákův, Rusův, Jihoslovanův, že již pouhá okolnosť tato spisu Balbínovu dodává důležitosť největší.

Proto spis ten, jenž v ouplné souvislosti dosud v celku nemnohým jest znám, neváhal jsem přeložiti z původní řeči latinské a vydati beze změny, ačkoli vím, že některá místa (ovšem jich málo) již neobstojí před vědou nynější.

Než podám překlad ten, vidí se mi potřebí promluviti o tom, za jakých okolností, kdy a kterak spis ten povstal a jaké měl osudy.

Známo vůbec, že r. 1618. v Čechách a na Moravě vypuklo veliké povstání proti vládě, proti panujícímu rodu rakouskému, proti němuž zvláště nekatoličtí stavové (panstvo, rytířstvo a města) vedli stížnosť, že podkopává dosavadní jich práva a svobody jak v ohledu politickém tak i náboženském. Povstání ono brzy skončilo se neslavně; neboť král Ferdinand II. zvítězil v bitvě na Bílé Hoře (v neděli dne 8. listopadu r. 1620.) a nyní

na celý národ náš svezlo se utrpení takové, že snad není národa, jehož by se byly dotkly strasti takové. Všecky svobody a práva naše jsou zničeny; množství lidí našich zahynulo rukou katovou neb umořeno v žalářích; všickni nekatolíci museli se vystěhovati z vlasti neb na víru katolickou obracováni násilím krutým; všem pánům, rytířům a městům, kteříž se jak buď účastnili povstání onoho, pobráno statky, jež pak buď darováno neb za laciný peníz prodáno nejvíce cizincům, kteříž se ve vlasti naší velice vzmohli na újmu národnosti české.

Avšak není zapotřebí šířiti slov mnoho; neboť kdož neznal by onoho utrpení národa našeho po osudné bitvě bělohorské, jejížto následky, jak Balbín slušně a spravedlivě naříká, snášeti museli i také katolíci, ačkoli králi byli zachovali věrnosť. Neminulo padesáte let a již nelze bylo poznati země české. Jak to tam vypadalo, dovídáme se právě z tohoto spisu Balbínova, tedy z pramene nejhodnověrnějšího, poněvadž spisovatel sám na všecko hleděl očima vlastníma. Jestiť pak svědectví jeho tím závažnějším, poněvadž byl katolíkem nad jiné horlivým i též proti vládě neměl smýšlení nepřátelského. Tím větší váhy nabývají slova jeho, tím pádnější jsou nářky a žaloby jeho. Že nepřátelé naši vítězství bělohorského snažili se využíti na ouplné vyhubení národa českého, na ouplné vyhlazení národnosti naší, bylo na bíledni; *toho neviděli* jen slepí a viděti nechtěli od-

rodilci podlí, kteříž spronevěřivše se všemu, co poctivého, sami ochotně pomáhali dobíjeti národ svůj, na kříž přibitý.

Kolik asi nad tímto počínáním nelidským vyroněno slzí hořkých, kolik asi ozývalo se steskův a nářkův žalných, kolik kleteb sesíláno na ty katy cizí a ochotně jim pomáhající holomky, národu svému nevěrné? To však všecko jen ve skrytu díti se mohlo; veřejněť nikdo ozvati se nesměl — tížilať nad celou zemí bezlítostná ruka železná, jež ihned každého byla by zdrtila, kdož byl by dal na jevo, že to srdce české ještě nepřestalo bíti.

V tomto hloučku synův vlasti věrných, kteříž co se děje, rozuměli a žasnouce nad nebezpečenstvím, národnosti naší hrozícím, za svatou povinnosť měli, úsilně přiložiti ruku pomocnou, zajisté málo kdo tak srdečně uboléval nad úpadkem národa, jako kněží dva, totiž právě náš Bohuslav Balbín a Tomáš Pešina z Čechorodu.

Šlechetný Balbín — nastojte! — byl knězem řádu onoho, jenž u nás tolik zlého natropil, totiž jezovitou, výtečný Pešina pak kanovníkem u sv. Víta na hradě pražském. Oba téměř téhož věku (Balbín o osm let starší) a schopnostmi, vědomostmi i smýšlením stejně výborní, ode dávna byli přátelé; znaliť se již ze studií v Praze, kdež spojeni láskou k vlasti, rozdělili se o úlohy a práci *ve prospěch národa*, Balbín totiž ustanoviv se na *tom, že pracovati* bude ve věcech českých, vybídl

Pešinu, aby taktéž činil ve věcech moravských, čemuž on svědomitě dostál. Po letech opět oba stále přebývali v Praze a přátelsky obcovali s sebou. Kdo nám poví, jaké asi mívali rozmlouvání, kdo nám poví, kolikráte asi slze utírali, kolikráte za pomoc k nebesům zraky povznášeli, kolikráte zlořečili a pěsti málomocné zatínali, vidouce, co se děje ve vlasti, kterak po národě jich, hnusně spontaném, drze šlapou nepřátelé, jimž pomáhají mnozí lidé domácí? V takovéto chvíli rozjímání trpkého Pešina vybídl přítele Balbína, aby sepsal obranu národnosti utlačované, tento, jak dočítáme se na začátku spisu samého, otálel s prací choulostivou, až konečně, když přítel nepřestával naléhati a bezbožnost hubitelův vlasti přesahovala všecky meze, ozbrojil pravici zbraní převydatnou a nad ocel trvalou, totiž pérem a sepsal obranu mistrovskou, kteráž hnouti musí každým srdcem českým, jež není nahnilo některou vášní podlou.

Kdy Balbín obranu tu sepsal, dá se na určito postaviti ze spisu samého. Že to bylo po roce 1670., vysvítá z několika narážek, když ku př. praví, že před padesáti let v Čechách všude se užívalo jazyka českého (na str. 28.), že od padesáti let vojska téměř bez ustání v Čechách přezimují (na str. 54.), dále když touží na Husity, že před dvěma sty a padesáti let zničili tolik věcí památných (na str. 122.) atp. Avšak ve skrytu vězí *tam poukázky* ještě jasnější, že se dovtípiti

možno roku pravého. Tak Balbín zmiňuje se již o úmrtí velikého Komenského v Hollandsku (na str. 141.) a zas slavného Václava Eusebia z Lobkovic jmenuje ještě skutečným nejvyšším hofmistřem dvoru císařského (na str. 104.); poněvadž pak Komenský v Amsterodámě zemřel dne 15. listopadu r. 1671., Lobkovic pak, v nemilost upadna, s úřadu svržen byl dne 17. října r. 1674., tedy máme již hranice přísně vytknuty. Poněvadž pak Balbín (na str. 144.) zmiňuje se dále o tom, že dva jezovité pustili se do překládání písma svatého, totiž Jiří Konštanc a Matěj Václav Šteyer, a netoliko nic o tom nepraví, že jeden z nich zemřel, nýbrž vyjadřuje naději, že dílo šťastně bude dokonáno, tedy za to míti musíme, že to psal před úmrtím Jiřího Konštance, kterýž skonal v Praze již dne 24. března r. 1673. Tak tedy na jisto máme postaveno, že Balbín nadšenou obranu jazyka svého a slovanského vůbec sepsal r. 1672. anebo nejdéle hned na začátku r. 1673. a pak také na jisto můžeme se domýšleti, kde ji sepsal, totiž v Klatovech, kdež tehdáž žil jako u vyhnanství, těžce jsa pronásledován od vlády pro národní smýšlení, jak vypravovati budeme v životopisu jeho.

Snadno pochopiti možno, že na vydání tiskem spisu takového, jenž pln byl narážek a výčitek, za poměrův tehdejších nebylo pomýšleti; tudíž jen asi skrovnému počtu osvědčilých přátel Balbínových a Pešinových dopřáno bylo, čísti nadšenou *obranu jazyka našeho*. Ostatně Balbín netajil se

s tím, že sepsal obranu takovou, jakož na několiku míst ve spisech svých se jí dovolává, z čehož patrně vysvítá přání, aby se kdysi dostala do veřejnosti.

O tom, co se s rukopisem samým dálo, víme ovšem jen velmi málo; neníť ani známo, zdali ještě za živobytí Pešinova čili teprv po smrti jeho (ř. 1680.) dostal se do jiných rukou a kterak konečně stal se majetkem knihovny kláštera Augustiniánův u sv. Václava na Novém Městě Pražském. Jakéž to štěstí, že se nám drahocenný rukopis ten zachoval přes všecku tu dobu dlouhou, tak záhubnou všem spisům vlasteneckým!

V knihovně řečené dostal se rukopis konečně do rukou velezasloužilého Frant. Mart. Pelcla, jenž znamenaje důležitosť jeho, ihned jej tiskem vydal v jazyku původním (r. 1775.) spoléhaje na to, že přičiněním císaře Josefa II. censura*) nebyla tak přísna, jako dříve. Ale chuďas Pelcl špatně pochodil; kniha sice od čtenářstva uvítána byla s nadšením, vláda však, národnosti české nepříznivá, knihu ihned zapověděla a výtisky, které ještě nebyly rozprodány, pobrala tak, že v celku

*) Poněvadž vlády brzy tomu porozuměly, jak důležité jest kněhtlačitelství, záhy učinily opatření takové, aby se nemohly tisknouti spisy, kteréž by jim nebyly po chuti, ustanovily totiž censuru t. j. nařídily, aby vše, co se tiskem uveřejniti mělo, odevzdáno bylo jistým úředníkům, censoři jmenovaným, a teprv co censoři *schválili*, *smělo* se tisknouti, nikoli však to, co zamítli.

jen nevelký počet jich v národě se rozšířil, pročež kniha ta brzy stala se vzácností. Mimo to censor, kterýž knihu propustil, s úřadu svého složen, Pelcl pak sám co vydavatel pokutován byl třídenním vězením.

Když r. 1785. svrchu psaný klášter Augustiniánův byl zrušen, rukopis náš s ostatními knihami kláštera toho dostal se do veřejné knihovny vysokých škol pražských, kdež se dosud nachází znamenán jsa „2. C. 22.“

Psán jest na dosti silném papíře ve formátě archovém. Původně bylo 29 listův, nyní však jest jich jen 28, poněvadž list 13. vytržen byl, nevíme kým, kdy a proč. Jen dva první listy a tolikéž posledních zvetšely a od molův jsou prožrány, vše ostatní dobře zachováno a dá se výborně čísti. Cizí rukou připsáno jest na první straně, že rukopis jest majetkem knihovny kláštera u sv. Václava na Novém Městě. Tamtéž čteme: „Est propria manus authoris P. Bohuslai Balbíni.“ (t. j. Jest to vlastní ruka spisovatele kn. Bohuslava Balbína).

V jazyku českém, jejž Balbín tak vroucně miloval a jehož hájil tak horlivě, tato obrana jeho dosud nebyla vydána v ouplnosti, než toliko (pokud víme) částečně a sice r. 1850. ve „Slovanu“, kdež Havlíček vedlé přehledu celého spisu podal některé úrývky v překladu a pak v „Národě,“ kdež za redakce Šimáčka pp. Gebauer a Černý *uveřejnili též některé výňatky.*

Překlad můj zdělán jest podlé vydání Pelclova, pak ale dopídiv se rukopisu, bedlivě jsem vše porovnal, aby vše podáno bylo tak, jak to Balbín sepsal. Přihlížeje k tomu, že spisy Matice lidu hlavně ustanoveny jsou pro čtenářstvo nestudované, doufám, že nedostane se mi hany za to, že jsem překlad svůj opatřil tolikem vysvětlivek a poznamenání.

Jižť pak nyní odevzdávaje knihu do veřejnosti, přeji, aby každému působila tolik radosti, aby každému tolik ochoty ku práci na národní roli dědičné přičiňovala a nade všecko aby každému Balbínovu lásku k vlasti a nezlomnou jeho víru a naději v budoucnosť národa našeho do srdce vlévala, jako sám toho na sobě jsem doznával, kdykoli téměř již od dvaceti let nadšená slova velikého vlastence toho čítal jsem a dosud čítám s největší rozkoší.

V Praze, dne 21. května 1869.

Emanuel Tonner.

Bohuslav Balbín.

Ctihodný a veleučený muž tento, jedna z největších ozdob vlasti naší, pocházel z rytířského rodu českého, jemuž druhdy patřívaly Ovčáry blíže Hory Kutné. Prapraděd Bohuslava našeho Jan Balbín byl právník času svého znamenitý a požívaje přízně krále Ferdinanda I. stal se sekretářem soudu appellačního. Také náležel do kruhu tehdejších básníkův našich, kteříž se shromažďovali okolo štědrého přítele svého, veleučeného pana Jana Hodějovského z Hodějova a na Řepici, místosudí království českého, básně své však bohužel spisovali jen v jazyku latinském. Některé básně Jana Balbína zachovaly se ve sbírce, kteráž pod jmenem „Farragines“ (směsice) tiskem vydána a Hodějovskému připsána byla. Mimo to vydal básně latinské „žalobu spravedlnosti, že musela do vyhnanství“ (r. 1566.) a „chvalozpěv na příjezd krále Ferdinanda I.“ V rukopise zůstalo dílo jeho české připsané nejvyššímu kancléři Vratislavovi z Pernštejna „Registrum z desíti truhlic s privilegiemi zemskými.“ Jan Balbín zemřel r. 1570. dne 16. února. — Praděd našeho Bohuslava Jiří Škornice Balbín z Vorličné, pán na Dřevíči Hořejším a Lhotě, byl primátorem a kr. rychtářem v Hradci Králové,

r. 1584. povýšen byl do stavu rytířského*) a zemřel r. 1589. dne 15. března. Téhož roku dne 6. září zemřel také syn jeho Jan, zanechav dvé synův Lukáše a Jiřího.

Tento Lukáš Škornice Balbín z Vorličné, pán na Petrovicích, byl purkrabím královským na Pardubicku; v čas povstání stavovského zůstal králi věren a hájil zámku Pardubického proti povstalcům. Usadiv se pak v Hradci Králové, zemřel tam již r. 1622. maje teprv věku svého 87 let. Chotí jeho byla Zuzanna Vedičkovna.

Z manželství tohoto narodilo se 7 dětí (pět synův a dvě dcery), jichž posledním byl Bohuslav Ludvík (čili Alojz, jak se sám později psával.**) Náš Bohuslav narodil se rok po bitvě bělohorské, tedy r. 1621. a sice staroslavný Hradec Králové může se honositi, že uvnitř hradeb jeho spatřil světlo tento veliký syn vlasti naší. Zdá se, že slavný vojevůdce Vojtěch (Albrecht) Vácslav Eusebius z Valdštejna byl kmotrem jeho; jinak alespoň nemohu rozuměti slovům Bohuslava našeho, když r. 1682. tehdejšímu arcibiskupu pražskému hrab. Janu Bedřichovi z Valdštejna připisuje čtvrtou knihu svých Miscellaneí a mluvě o vděčnosti své k rodu pánův z Valdštejna, praví: „Jsemť Váš od samého dětinství, když od nejstatečnějšího bohatýra a potomního vévody ze slavného rodu Vašeho

---

*) Erb Balbínův z Vorličné jest štít s hora na důl ve dvé rozdělený, v jehož levé polovici viděti jest půl černého orla císařského v poli zlatém, v pravé pak polovici pruhy bílé a červené s hora na důl.

**) Že se náš Bohuslav nikdy nepodepisoval jako pocházející z rodiny rytířské, vysvětluje se tím, že byl řeholníkem; zato však nezřídka při podpisu jeho čteme jiný přídavek, totiž „Bohemus Reginohradecensis“ (t. j. Čech z Hradce Králové), z čehož vysvítá, jakou láskou a chloubou lnul k milované vlasti své.

na loktech jsa držán, vodou posvěcující byl jsem umyt a k životu věčnému i k dědictví synův božích vzkříšen."

Již v prvním roce Bohuslavovi smrt otce vyrvala a tak ubohá vdova za nejtrudnějších časův tehdejších sama snášeti musela nemalé břímě starostí o děti nedospělé. Zvláště těžkými kontribucemi válečnými, několikráte se opakujícími, stále ubývalo jmění tak, že ubohá paní, druhdy zámožnosti uvyklá, schudla, až r. 1636. dům svůj v Hradci prodati musela a sice jezovitům, kteříž tam téhož roku založili kolej. Zdá se, že paní ta potom přestěhovala se do Častolovic, kdež zemřela dne 28. dubna r. 1644. v 52. roce věku svého.*) Jako manžel její, pochována byla blíže Hradce Králové

*) Balbín ve spisech svých několikráte zmiňuje se o drahé matce své, kteráž prý byla ženou velmi rozšafnou a nazývána vůbec jen „paní Zuzannou" v Hradci všeobecné vážnosti a lásky požívala. Důkladně prý se znala v rostlinách, z nichž uměla dělati všelijaké svařeniny. Také o ní (v Miscellaneích kn. III. str. 180.) zvláštní příběh vypravuje, kterýž svědčí, jak Balbín přes všecku vzdělanost svou nebyl prost pověrčivosti doby své. Kdysi prý matka jeho vyslala služku svou, aby časně z rána na zbořeništi zámku Hradeckého hledala jisté byliny; tu prý se pak služce objevilo děvčátko bílé a otázavši se jí, je-li ve službě u paní Zuzanny, vedlo ji zříceninami až ku dveřím sklepu, jež otevřelo, početmž viděti bylo, že sklep byl pln peněz a kovu drahého. Když služka strachem nechtěla vejíti, vyneslo děvčátko peněz, co do sukně nahrabati mohlo a davši je služce pro paní Zuzannu pravilo, že, kdyby beze strachu byla vešla do sklepa, byla by mohla odnesti, coby bylo stačilo na celý život paní i služce Když pak služebná odcházela, volalo za ní děvčátko, aby opět přišla, až paní bude v potřebě. Doma peníze shledány byly nejlepšími, jichž paní Zuzanna po splacení dluhův užila na potřeby denní. Ještě několikráte potom matka Balbínova služku do hradu vysýlala; tato *však strachem* již nikdy tam nechtěla.

u sv. Jakuba na louce, kterýžto kostel zbořen byl, když se stavěla pevnosť Hradecká.

Náš Bohuslav za prvních let nemocmi téměř ustavičnými tak seslábl, že mu již ani netušíno. Tu mezi 3. a 4. rokem neduživého hošíčka před oltářem obětovali Panně Marii a sice nejprvé v Krupce a pak ve Staré Boleslavi, při čemž obřady vykonával Jan Sixt z Lerchenfelsu, potomní probošt Litoměřický, jenž zůstal pak příznivcem Balbína i též v odkazu svém ho nezapomněl. Zázračné pomoci P. Marie přisuzováno, že hošík skutečně se pozdravil a pak všecku svou bratř přečkal.

V domě pečlivé mateře své vzrůstal Bohuslav na chlapce a tamtéž nabýval vzdělání prvního. Babička jeho Dorota Vilemovská z Petrovic, kteráž se dočkala 80. roku, jak Balbín sám vypravuje (Misc. kn. I. str. 100.) vnuka chápavého učila znáti rozmanité byliny, čímž záhy probouzel se v něm smysl pro přírodu. Rovněž záhy oblíbil si dějepis domácí, nevíme však, zdali vnuknutím vlastním čili návodem něčím; taková pak ve směru tom dychtivosť jeho byla horoucí, že dle vlastního svědectví (Misc. kn. VII. v poznámce ku Karlu IV.) kroniku Hájkovu pročetl tři- či čtyrykráte, ještě než mu bylo sedm let.

V chlapci tak čilém, znajícím již slavnou vlasti minulosť a co den dívajícím se na pustošení země drahé i na tisíceronásobné utrpení národa*), za-

*) Viděl, co rodiště jeho, Hradec Králové snášeti muselo po bitvě bělohorské, a co hoch sedmiletý s věže Hradecké díval se na to, když r. 1628. nešťastní poddaní na panstvích Smiřickém, Novoměstském a Opočenském, krutým utlačováním jsouce dohnáni, učinili vzbouření a spustošivse majetek vrchností svých, v četném zástupu táhli na Hradec, pak ale rozprášeni a nemilo-*srdně potrestáni byli.*

jisté velmi brzy roznítila se horoucí láska k vlasti nešťastné, cit, kterýž ho nikdy neopouštěl, nýbrž čím dále mohutněl a hlavním byl podnětem všeho snažení, vší práce jeho, jemu pak samému zjednal slávu, kteráž potrvá s národem, jejž miloval nade všecko.

Kdo ví, co by se bylo stalo z hocha nadějného, jehož matka sotva byla by mohla vynakládati na studie, kdyby se ho nebyli ujali příznivci zámožní, z nichž zejmena vytknouti sluší pana Mikuláše staršího z Schönfeldtu, nade všecky pak pana Otu z Oppersdorffu, pána na Častolovicích, přísedícího soudův komorního a manského, hejtmana kraje Hradeckého. U něho na Častolovicích Balbín ztrávil značnou část věku chlapeckého. O něm, jaký byl, dovídáme ze spisův vděčného Balbína (Misc. I. 161.); „vedlé pobožnosti a ctnosti největší nic v celém světě nebylo mu milejšího, než honba, lovení ryb a čížba. Dle toho byl život jeho; v pracích těch trávil celý den, nezřídka i noc, já pak (slova jsou Bohuslavova), jejž velmi miloval a stále na očích měl, často jsem jej doprovázíval.... Pamatuji se z let chlapeckých, že na bedra má (jež hrdina ten vzácný jmenoval šťastnými) vkládal pušku svou, když stříleti chtěl, a tak přes ramena má u velikém počtu pobiti jsou to jeleni, to srnečci, co se vůkol nich děje, nevědoucí a s pozdviženou hlavou hledající jen matku, to jiná zvěř, zvláště ptáci, jako koroptve, bažanti a mnoho jiného.“ Týž pán měl oboru velikou, mnoho psův atd. S ním tedy Balbín náš, když u něho se vychovával a též později za studií prázdniny trávíval, toulal se po lesích a po polích, čímž netoliko tužilo se zdraví, přibývalo síly, vzrůstala odvaha, nýbrž také množily se vědomosti v oboru přírody, což vše později výborně

se mu hodilo. Na prázdniny přicházíval někdy též k panu Mikuláši ze Schönfeldtu, s nímž také mnoho chodil na honbu a čížbu. Obé pak provozovával se zalíbením i v dospělejším věku. Vedlé toho ale všímal si též hned záhy velmi pilně všeho památného tak, že okolo Častolovic nebylo místečka, jehož by co hoch nebyl prolezl. Dokud matka žila v Hradci, ovšem i ji navštěvoval za doby prázdnin školních.

Na školy latinské Balbín (r. 1631.) nejprvé dán byl k benediktinům do Broumova; ostatní školy odbyl u jezovitův a sice grammatiku čili tehdejší třídu druhou studoval v Jičíně, kdež někdy vídal nejbohatšího tehdáž velmože českého Albrechta z Valdštejna, syntaksi čili třídu třetí odbyl v Praze, kdež pamětihodnosti hlavního města královského a okolí jeho velice zajímaly jinocha, příběhův domácích již důkladně povědomého. Poslední dvě třídy škol latinských, poesii a rhetoriku, studoval v Olomouci, kdež velmi mnohému se přiučil u výtečného učitele, Čecha Jiřího Francisciho. Již tehdáž tak důkladně znal se v latině, že psával básně v řeči té, jichž některé později vydal.

Pobyt v Olomouci měl vliv rozhodný na všecek jeho život další. Právě když Balbín studoval poslední třídu gymnasia čili škol latinských, dosazen byl na prefekta čili představeného duchovního Olomúcké kolleje jezovitské Mikuláš Łęczycki*),

*) Dle způsobu tehdejšího, příjmení překládati do latiny neb řečtiny aneb alespoň dávati jim zakončení latinské, Łęczycki nazýval se Lancicius a pod tím jmenem znám jest ve světě učeném. Z víry kalvínské, v níž se narodil a vychován byl, přestoupiv, stal se katolíkem nejhorlivějším a působil v rozmanitých hodnostech v Polsku, na Litvě, v Římě a u nás. Narozen r. 1574. *10. prosince, zemřel* v *Kovně* na Litvě r. 1652.

rodem Polák, jezovita v řádu svém i též u světských vysoce vážený.

Poněvadž jezovité, nad jichž chytrosť a rozum nebylo, dobře věděli, že řádu jich nic tolik nepřičiní moci a slávy, než když bude se moci honositi co největším počtem mužův slavných a vynikajících ve všech oborech, tudíž co nejbedlivěji se vynasnažovali, aby z nejnadanějších a nejnadějnějších mladíkův, kteříž na školách jejich studovali, pro řád svůj získali čili ulovili počet co největší. Jsouce bystrými pozorovateli a znateli mládeže, rychle vyrozumívali, kteří jinoši nejlépe by se jim hodili a pak přiměřenými prostředky na ně účinkovali, až byli jejich. Toho všeho převýborným mistrem byl Łęczycki, jenž, když 1. prosince r. 1635. nastoupil úřad svůj v kolleji Olomoucké, byl již starcem bez mála 71 letým a tudíž oplýval zkušenostmi, kterak s mládeží zacházeti. Bystrým zrakem svým ihned poznal, co v Balbínu vězí, a tudíž vyhlídl si jej, aby řádu získal nejprvé jej, jím pak i jiné ještě ulovil. Laskavostí a přívětivostí snadno dosáhl cíle; po celé hodiny obcoval s mladíkem, jehož zachytiti dovedl za pravé stránky, totiž za pobožnosť a vědychtivosť. Brzy stal se Łęczycki zpovědníkem Balbína, jenž takovou úctou a láskou zahořel k starci znamenitému, že v něj pak po celý život věřil jako v nějakou bytosť nadpozemskou.*)

---

*) K víře nepodobno, jak Balbín, ostatně tak osvícený, v tohoto mistra svého věřil. Tak v pobožné pověrčivosti vypravuje o něm v nejlepší víře věci zázračné ku př. že dobrodinci Balbínovu Otě z Oppersdorffu, jenž z manželky své Anny Rabenhauptovny neměl potomstva mužského, předpověděl, že se mu narodí dva synové, a na zahalení zázraku dal mu užívati byliny jisté; dále že předpovídal, kdy kdo zemře, že věděl,

Balbín tehdáž neměl ještě nejmenší chuti a náklonnosti vstoupiti do řádu jezovitův a upřímně to pověděl důvěrníkovi svému nade všecko milovanému. Tento však, jist jsa vítězství svého, usmál se upřímnému jinochu říkaje: „Brzy budeš zpívati jinou, jakmile zaslechneš hlasu božího!“ a naráželje na vědychtivost Balbínovu, dokládal: „Jen se oddej studiím a všecek do nich se zahrab, jistě pak z Tebe jezovita bude.“ Vědělť zajisté jezovita zkušený, že mladíka již drží na udici tak pevně, že nevyvázne. Když pak Balbín po půlletním boji vnitřním ustanovil se na tom, že vstoupí do řádu, a nejprvé oumysl svůj oznámil důvěrníkovi svému, pravil mu tento, jásaje: „Již pak nyn Ty budeš mi udicí!“ a hned jmenoval některé mladíky, kteréž Balbín získati měl pro řád, což se pak skutečně podařilo. Toto všecko vypravuje sám Balbín v životopisu Łęczyckého na straně 72.

Nebude od místa ani nezajímavo, když tuto z téhož spisu (str. 161. a 162.) položíme, jak starý Łęczycki mladého přítele, řádu získaného, časem drsně cvičil, aby se náležitě přiučil vlastnostem u řeholníkův vůbec, u jezovitův pak zvláště nezbytně potřebným, totiž poslušnosti, pokoře a sebezapření. „Častěji mi poručil (praví Balbín), abych šel k chrámu a co se mi zdálo býti velice obtížným, abych ruku na ústa klada, lidi mimojdoucí pozdravoval s hlavou obnaženou a jinými zevnějšími známkami pocty, z čehož tak jsem se styděl, že hanbou sotva jsem věděl, co činím, domnívaje

co se v témž okamžiku událo na jistém místě mnoho mil vzdáleném, že téhož okamžiku vidín byl od lidí na dvou místech, od sebe velmi dalekých atd. Jsouť to zajímavé známky času tehdejšího. Balbínovi také něco předpověděl, totiž že, ačkoli byl těla tehdáž slabého, *dočká se stáří* vysokého, což se poněkud uskutečnilo.

se, že ode všech jmín budu potrhlým.“ Dále pak čteme: „Když se kollej bílila, poručil mi, abych v nejdolejší chodbě blíže vrat řemeslníkům pomáhal; sám pláštík mi držel, já pak, ani všichni studenti na mne se dívali, smáčev v korbeli štětku, bílil jsem zdi, jak jsem uměl, za velikého chechtotu spolužákův a s nemenším stydem vlastním, od kteréžto práce stokráte byl bych utekl, kdybych nebyl měl po boku starce, jenž mne stále napomínal a pobízel.“ Ejhle! takto se vychovávali jezovité! Nedivme se pak, že řád ten oplýval muži, kteří dovedli poslouchati a zas poroučeti, kořiti se a zas se vypínati. Co se našeho Balbína týká, naučil se i on poslouchati a pokorným býti, všeho však, čemu se naučil, užíval povždy jen ve prospěch věci dobré.

Łęczycki sám Balbína zavezl do Brna, kdež v noviciátu čili v přípravě ztrávil dvě léta, pilně se zanášeje studiemi, v čemž požíval návodu znamenitého učitele Františka Lupia. Z Brna na podzim r. 1638. poslán do Kladska na opakování studií humanitních. Zde liboval si zvláště ve společnosti jezovity Jana Meagh-a, rodem Irčana, vynikajícího důkladnou známostí literatur klasických, zvláště latinské, jakož i přívětivostí k mládeži studující, na niž znamenitě působil. Ještě v pokročilém věku Balbín v paměti vděčné choval onoho učitele svého.

Na podzim r. 1639. odebral se Balbín do Prahy na studia filosofická, kteráž v kolleji klementinské skončil r. 1642. Z tehdejších učitelův jeho zmiňujeme se tuto jen o slavném Theodoru Moretu, rodilém z města Antwerpenu v nynější Belgii, jenž vyučoval mathematice čili počtářství vyššímu.*) Že Balbín i ve vědě této důkladných

*) *Theodor (Bohdan)* Moret naroz. r. 1602. naučil se *velmi dobře* jazyku našemu tak, že v Praze i na venku

nabyl vědomostí, velmi příznivě svědčí o schopnostech a pilnosti jeho.

V Praze Balbín nemalé požíval rozkoši, že opět obcovati mohl s milovaným přítelem a mistrem svým, se starým Łęczyckým, jenž právě tehdáž byl duchovním správcem professův čili skutečných již členův řádu jezovitského u sv. Mikuláše na Malé Straně. Balbín z Klementina často k němu docházel a mnohou hodinu od studií prázdnou ve společnosti jeho ztrávil, až r. 1641. na vždy se rozloučili, když Łęczycki ubíral se do vlasti své, kdež pak r. 1652. zemřel v Kovně na Litvě.

Za studií filosofických Balbín mimo filosofii, literatury klassické a mathematiku se zvláštní horlivostí pěstoval dějiny, nade všecko pak dějiny domácí, k nimž, jak již řečeno, od dětinství choval náklonnosť největší.

Právě když Balbín odbyl studií filosofických, učený jezovita Rodrigo Arriaga*), nevíme za jakým oučelem, vybíral se na cestu po veliké části země české. Představení poručili Balbínovi, aby učeného muže doprovázel, jednak aby mu některé služby prokazoval, jednak aby se zotavil na zdraví

---

zvláště v okolí Březnickém často kázával po česku. U nás vyučoval v Klatovech, nejvíce pak v Praze, kdež také byl ředitelem škol jezovitských, až r. 1660. dán do Vratislavi, kdež zemřel r. 1667. Tam na cestách svých shledal se s ním opět vděčný žák jeho Balbín, jejž stále doprovázel, když s povolením rady městské prohlížel pamětihodnosti města toho, zvláště chrámy, knihovny a listovny. Moret mimo 6 spisův náboženských mnoho sepsal v oboru mathematickém.

*) Rodrigo Arriaga narod. se r. 1592. v městě španělském Logronna. Vyučoval nejprvé ve vlasti své na vysokých školách ve Valladolidu a Salamance, pak bohosloví v Praze, kdež stal se dozorcem studií, až zemřel r. 1667. 7. června. Sepsal některé spisy nejvíce obsahu náboženského.

po studiích namáhavých. S pravou rozkoší nastoupil Balbín cestu tuto; neboť což mohlo mu býti vítanějším, než tato příležitosť, aby poznal tolik dosud mu neznámých končin vlasti milované a to ve společnosti muže tak znamenitého, jakým byl Arriaga, jenž mimo jiné i tím vynikal, že se výborně znal v jazyku našem, pročež všude u panstva českého byl hostem velevítaným.

Cesta tato Balbínovi velice prospěla a již ode dávna maje oumysl pracovati v oboru dějepisu vlasti své i za tím oučelem pilně snášeje látku, navrátil se z cesty s kořistí přebohatou, velice rozhojniv zápisky své, jež si dělal již od několika let. Vypravujeť sám (Miscell. Dec. II. lib. I. p. 111.), že na této cestě, pokud dovolovala společnosť, navštěvoval chrámy všech měst a vsí netoliko pro vykonání pobožnosti, nýbrž aby ohledal náhrobky, nápisy a všecky jiné památnosti. Rovněž prohlížel i knihovny, archivy čili listovny. Kdykoli pak později konal cestu nějakou, vždy počínal si touž horlivostí neunavnou u vyhledávání a sbírání pomůcek pro příští práce své.

Vrátiv se z cesty té Balbín, dle zřízení jezovitského, než vstoupil do učení theologického čili bohosloveckého, několik let vyučovati musel ve školách nižších, aby se ukázalo, má-li nadání k úřadu učitelskému, by pak podlé toho představení mohli vytknouti směr další činnosti jeho. Brzy se ukázalo, že Balbín zvláště výborně hodí se k povolání učitelskému a skutečně mimo učené práce v oboru věcí domácích v ničem si neliboval tak, jako ve vyučování mládeže, na niž co nejprospěšněji oučinkoval netoliko výkladem srozumitelným a dle potřeby nadšeným, nýbrž také přívětivostí a laskavostí, že jakoby outokem trvale dobyl si *lásky a důvěry* všech žákův. Též i této

činnosti Balbínovy původu a pramene nikde jinde nelze hledati, než ve vroucí lásce jeho k vlasti; neboť věděl, jakou má důležitosť náležité vychování mládeže, této naděje a budoucí podpory vlasti.

Již tehdáž bylo se co obdivovati ohromné pilnosti jeho; neboť přes to, že vzorně vyhovoval školským povinnostem svým, nepřestával horlivě pracovati v oboru, jejž si byl vytknul, čerpaje ze všech pramenův, jichž se v Praze dopíditi mohl a vyjížděje tytýž na venek za týmž účelem. Tak ku př. r. 1645. shledáváme se s ním v Třeboni, kdež v knihovně kláštera Augustiniánův prohlížel všecky rukopisy a z nich výpisy dělal pilností takovou, že (jak sám vypravuje v Epitom. rer. bohem. str. 66.) práci, kteráž vyžadovala několik neděl, vykonal jen za několik dní, v čemž mu ovšem všeho pohodlí a pomoci poskytoval představený kláštera Norbert Heerman. Bylť Balbín povahy takové, že si chováním svým všude ihned získati dovedl srdce všech lidí poctivých.

Když r. 1646. odbývalo se korunování Ferdinanda IV., díval se Balbín náš na slavnosť tuto, kteráž velice roznítila vlastenecké srdce jeho; zalétalť v duchu do starých slavných dob vlasti své a čerpal dobré naděje v budoucnosť. Nesmírnou radosť měl, že mu dopřáno bylo, docela z blízka ohledati korunu svatovácslavskou a jiné klenoty korunní a ihned shotovil si popis důkladný, jejž pak ve spisech svých položil na místě vhodném. Ještě ve věku pokročilém s nadšením zmíňuje se o koruně té, její kráse, drahocennosti a památnosti. — Tehdáž u veřejnosť vystoupil s prvním spisem svým totiž básní latinskou „Legatio Appolinis coelestis ad universitatem Pragensem“ (t. j. Appolinovo poslání nebeské vysokým školám *pražským*).

Nedlouho po této podívané, proň tak radostné, ıčkal se v Praze, jsa také ještě na studiích boho- ɔveckých, výjevův jiných, smutných a nebezpeč- 'ch. Když totiž vojevůdce švédský Königsmarck 1648. zradou dobyl hradu pražského a Malé rany i jal se pak obléhati Měst Starého a Nového, ježto se mu šťastně ubránila, až došla zpráva uzavření míru Vestfálského, jímžto se skončila lka třicetiletá, kteráž tolik zlého byla uvalila na ıst naši. Za uhájení Prahy hlavně děkovati bylo atnosti měšťanův, kteříž ochotně chopili se ranè, rovněž i srdnatosti studentův, kteříž ve- ním slavného jezovity Jiřího Plachého neohro- ně a vytrvale účastnili se obrany. Tak i Balbín kusil hrůzy válečné.

Jaké již tehdáž důvěry požíval u všech, kdož znali, vysvítá z toho, že (jak mimochodem vy- avuje v Miscellaneích (kn. III. str. 178.) mnozí šťané hned na počátku onoho obležení všecky é poklady k němu do Klementina přinesli, dů- rně jej prosíce, aby jim je někde ukryl před přítelem, kdyby se předce do města dostal, kte- žto prosbě jejich Balbín, poradiv se s předsta- nými, vyhoviti nesměl.

R. 1650. na kněze byl vysvěcen. Jedním nejprvnějších jeho výkonův duchovních bylo, že yž zázračný obraz P. Marie Staroboleslavské, nuž uzdravení své za let dětských přisuzoval kterýž za časův válečných od nepřátel do ci- ıy byv odnešen, teprv po dlouhém namáhání byl koupen, na místo své se odvážel, účastnil se ůvodu přeslavného a v Boleslavi celé odpůldne téměř celou noc v zpovědnici ztráviv, několik t lidí vyzpovídal (na začátku září r. 1650.)

Nyní s Balbínem učiněno zkoušku, jak by si čínal ve *správě* duchovní, aby pak představení

věděli, kde by řádu více prospíval, zda v učitelství čili na kazatelně. Celá země česká tehdáž již od mnoha let, byvši k tomu přinucena dílem násilím ukrutným, zjevně musela se přiznávati k víře katolické, ve skrytu však ještě celé vesnice, ba celé krajiny lnuly k víře předešlé, tajně se shromažďujíce k pobožnostem. O tom vláda duchovní dobře věděla a tudíž hlavně výtečné kazatele a řečníky z řádu jezovitského vysýlala do krajin takových, aby zlomili odpor ten a houževnaté „kacíře" převáděli v lůno církve katolické. Takovému poslání říkalo se missie. Na takovéto missii tedy také s Balbínem učiněno zkoušku; hned totiž r. 1650. nedlouho po vysvěcení poslán byl do Rychnova v Hradecku, kdež do té doby Jednota Bratří Českých mnoho čítala přívrženců tajných. Tam Balbín byl jen kratičký čas*); neboť ještě téhož roku poslán byl do Krumlova, aby tam na gymnasium učil rhetorice. Po roce však opět s ním učiněno zkoušku ve správě duchovní; poslánť totiž zase do Hradecka a sice do Kostelce nad Orlicí, kteréžto panství tehdáž z odkazu císařského plukovníka Kašp. Grama držela pražská kollej jezovitův u sv. Klimenta. V okolí tamějším opět se s ním shledáváme, na missii katolické a sice poručeno mu, aby v horách Žamberských, zvláště pak ve vsech Kunvaldě a Klášterci vymýtil zbytky víry předešlé. Tam již před lety ve smyslu tom pracoval jezovita Adam Kravarský, kterýž v horlivosti neměl sobě rovna, neboť hono-

*) Tam přihodilo se mu, že když na kázaní uváděje jakýsi výrok ze svatého písma, zmýlil se v místě, kde výrok onen psán jest, povstala babička jistá, vynikající ještě starou husitskou znalostí bible a opravujíc kazatele, pravila: „Velebný pane, to není psáno tam, *kde pravíte, nýbrž . . . .*"

íval se, že za několik let (od r. 1622.) v rozmaitých končinách vlasti české 36040 lidí na víru atolickou převedl. Avšak přes všecku horlivost obratnost Kravarského v krajině Žamberské, ade všecko pak v okolí Kunvaldském plno zůstávalo tajných členův Jednoty bratrské, kteráž koro před dvěma stoma let pravě v oněch krajnách řádně se byla utvořila, pročež Bratří Čeští počátku nazývali se Kunvaldskými.

O tomto druhém poslání svém zmiňuje se albín několikráte a v Miscellaneích kn. I. str. 123. imochodem praví, že prý se mu tam dílo dosti obře dařilo, neboť prý 1500 mužův církvi katoické získal a sice, jak ihned dokládá (zajisté poamenání to velmi významné) neužívaje „žádného násilí, ba ani hrozeb,“ což rádi věříme muži šleetnému a dobrosrdečnému.*)

Zdá se však, že přes tento výsledek příznivý ředstavení řádu nabyli přesvědčení, že s Balbínem pe pochodí, když ho nechají na katedře učitelské, ež aby mu svěřovali správu duchovní, začež mume jim býti velice vděčni, neboť kdyby byl zůal při správě duchovní, přebývaje nejvíce v neatrných místech venkovských, i při nejlepší vůli pilnosti sotva byl by měl času a příležitosti dostatek, aby vykonal učené práce, na něž se

*) Že laskavostí svou i tam dovedl si získati lásku lidí, o tom svědčí na oko sice nepatrná avšak dosti významná okolnosť, že mládež k němu lnula. Tak ku př. (jak mimochodem vypravuje v Misc. I. str. 145.) hoši často mu přinášeli dárky, mezi nimi též těžké pytlíky, plné ořechův výborných, kteréž byli vybrali z děr a skrýší veverkám a syslům. Jako zvláštnost podotýká též, že po celý čas pobytu jeho horalé tamější nemohli mu přinášeti jiné potravy, než ryby (pstruhy, lipany, mřeny a p.) — důkaz to, jak tehdáž krajiny naše byly *schudly*.

připravoval tak horlivě. Balbín sám také nikdy toho nelitoval, že s missiemi dáváno mu již pokoj; bylť sice katolíkem co nejhorlivějším, avšak plané hádky věroučné s jinověrci nebyly po jeho chuti; aby pak proti jinověrcům přísně nastupoval, k tomu již dokonce neměl náklonnosti ani nejmenší.

Od té doby oučinkoval Balbín v řádu nejvíce co učitel, a to mimo práce učené nejvíce bylo po chuti jeho. Vyučoval ve vyšších třídách gymnasiálních a na tom přestával, nehledaje žádného důstojenství vyššího. Ctižádosti a vládychtivosti, s nimiž tak často shledáváme se zvláště u jezovitův, Balbín náš byl prost; vedlé pobožnosti neznal povinnosti světější, než sloužiti vlasti, jížto náležel všecek. Toť jedinou bylo snahou, toť jedinou bylo i blažeností jeho.

R. 1654. vyučoval v Kladsku. Času svobodného užíval na důkladné poznání celého hrabství Kladského i na snášení pomůcek k sepsání knihy o zázračné P. Marii ve Vartě (Diva Vartensis), kterouž pak vydal v Praze r. 1655. připsav ji opatu kláštera cisterciáckého v Kamenci Slezském Šim. Rüdigerovi, jehož přízně a lásky požíval. Ačkoli tento spis jeho, jako i pozdější dva jiné (o P. Marii v Tuřanech blíže Brna na Moravě a na Svaté Hoře u Příbrami v Čechách) vypravují hlavně dějiny oněch míst poutnických a oplývají samými zázraky, v něž pobožný Balbín pevně věřil, předce nejsou bez důležitosti, poněvadž se z nich dovídáme mnoho okolností a podrobností, kteréž slouží k důkladnějšímu poznání doby tehdejší. V Kladsku žalozpěvem opěval umrtí krále Ferdinanda IV., při jehož korunování byl před osmi lety.

Po roce povolán byl do Prahy, aby na gymna-

sium v Klementině vyučoval rhetorice. Tu v červnu r. 1655. upadl v nemoc přetěžkou. Zpovídaje totiž žáka umírajícího, od něho prý se nakazil, že sám dostal tak zvané peteče, kteréž jej uvedly na pokraj hrobu. Avšak šťastně vyvázl z nebezpečenství a brzy ouplně se uzdravil*). Léčil jej nejslavnější tehdáž lékař a spisovatel lékařský náš Marcus Marci (Marek Marků), muž znamenitý, jedna z předních ozdob vlasti naší, jejímžto byl synem věrným. K muži tomu (o 26 let staršímu) náš Balbín celým srdcem lnul, že málo lidí tak si vážil a tak horoucně miloval, jako jej. Také Marcus Marci poznav brzy cenu Balbínovu, vroucně jej miloval a rád s ním obcoval; jsa lékařem též kolleje jezovitské u sv. Klimenta, kdež Balbín přebýval, přicházíval tam skoro každý den i tuť Bohuslav náš ihned vítal přítele učeného a neodstupuje od boku jeho, doprovázel k nemocným, dychtivě poučovati se dávaje tak, že (jak sám vděčně připomíná v Misc. III. str. 215.) po každé návštěvě rozcházel se s ním obohacen vědomostmi novými. Kdykoli Balbín někam na cesty se vybíral, vždy přítel pečlivý o zdraví jeho pro příhodu zásoboval jej léky některými. Marcus Marci byl též věrným přítelem slavného Pavla Stránského, jednoho z nejznamenitějších učencův našich, kterýž ale, protože nechtěl odstoupiti od Jednoty Bratří Českých,

*) Balbínova mysl zbožná toto uzdravení připisovala hlavně zázračnému přispění P. Marie; neboť prý právě, když mu bylo nejhůře, udal se k ní s prosbou vroucí, aby mu dala dokončiti dílo jeho o zázračném obrazu jejím ve Vartě, na něž zrovna přikládal poslední ruku, když jej nemoc zachvátila. Ostatně také vděčně uznával lékařskou pomoc přítele Marka Marci, jak o tom svědčí *básně jeho*, jež uveřejnil ve sbírce „*Examen Melissaeum*“ (*t. j.* včelí roj) r. 1663. vydané.

z vlasti musel se vystěhovati a delší čas v cizině se toulal, až konečně v městě polském Toruni stal se ředitelem gymnasia. Marcus Marci dopisovával si se Stránským, v dopisech těch nejednou horlivý katolík Balbín pozdravovati dával českého bratra Stránského, jehož výtečného díla o státu českém (Respublica Bohemiae) vysoko si vážil, jakož zas Stránský v listech svých přátelské pozdravy zasýlal jezovitě Balbínovi, do jehož nadání a pilnosti veliké naděje skládal.

Tentokráte Balbín nepobyl dlouho v Praze; neboť na nový rok školní poslán do Hradce Jindřichova, aby na tamější kolleji jezovitské vyučoval rhetorice a sice také scholastiky approbované čili řádné žáky řádu jezovitského, mezi nimi bylo též jedenáct Polákův, kteříž pro tehdejší vojnu se Švédy z vlasti své utekli.*) V Hradci Jindřichově zůstal Balbín několik let, pilností obvyklou skoro všecek čas, od povinností školských prázdný, vynakládaje na učené práce své a jiné zaměstnání prospěšné. Bohatá sbírka listin a rukopisův ještě z doby velemocných pánův z Hradce velmi mnoho mu prospěla v sebírání pomůcek pro práce dějepisné. Dále v Hradci spořádal básně své a novými sbírku rozhojnil, což pak tiskem vydal v Praze r. 1663. (Examen Mellissaeum) a připsal hrab. Ferd. Vilémovi Slavatovi. Témuž hraběti důkladně spořádal knihovnu a též na zámku Hradeckém dle

*) Že Balbín polsky uměl, dovídáme se od něho samého; snad již od Łęczyckého něčemu se přiučil a pak zdokonalil se v tom bez pochyby u žákův svých v Hradci Jindřichově, kteříž mu vděčně dopisovali z vlasti své, kdež mnohý dosáhl hodnosti značné. Známosti tyto, jak se zdá, hlavním byly pramenem, že Balbín, jenž *sice všecky* Slovany miloval jako bratry Čechův, zvláštní *náklonností* lnul k Polákům, což se ukazuje i *v rozpravě, kteráž* tuto nasleduje v překladu.

posloupnosti seřadil veliké podobizny všech panovníkův českých. Nemálo napínaly pozornost jeho hojné pověsti o tak zvané „bílé paní", kteráž prý se objevovala na zámku Hradeckém a zvěstovala úmrtí některého člena rodiny pánův Hradeckých, jakož prý za pobytu jeho též se objevila, načež prý hrab. Adam Pavel Slavata zemřel 2. července r. 1657. Balbín, jenž dle ducha doby tehdejší také bředl v pověrách, všem pověstem takovým věřil, jak vysvítá z důkladné rozpravy jeho „o bílé paní a kaši medové" kterouž čteme v Miscellaneích. Nezbylo pamětihodnosti v celém zámku, v celém městě a okolí, kteréž nebyl spozoroval, ohledal, prozkoumal a popsal, jako ku př. s několikem žákův podzemní jakous chodbu pod kostelem sv. Jakuba prolezl, až pro nebezpečenství musel zanechati dalšího výskumu podzemního.

Vedlé toho ale nezapomínal všímati si přírody a v ní okřívati zábavami, jimž se byl naučil a přivykl v letech chlapeckých u pana z Oppersdorffu na Častolovicích; chodil na honbu, na ryby, na ptáky, na raky atd.

Za učenými pracemi svými vyjížděl nezřídka také do sousedství zvláště ale do Třeboně, kdež nacházel kořisti nejhojnější v archivu čili v listovně, kteráž se tam dosud chová ještě z časův starých pánův z Rožmberka a dějepisci poskytuje pramene nejhojnějšího. Tuť byla pravá pastva pro muže takového, jakým byl Balbín. Tudíž často vážil této cesty půldenní z Hradce a to tím více, že v přátelství žil s tehdejším správcem panem Janem z Eckersdorfu, jenž původně byv z Jednoty bratrské, hlavně přičiněním jezovitův na víru katolickou přestoupil a pak vysoce postoupil ve službách arciknížete Leopolda Viléma, bratra císaře *Ferdinanda III.*, jemuž tehdáž panství Třeboňské

patřilo.*) Za týmž účelem, jako do Třeboně jezdil někdy též do Krumlova, kdež r. 1655. odkryl jisté rukopisy, kteréž by jistě byly přišly na zmar bez příjezdu jeho, k němuž jakýmsi vnitřním pudem a předtuchou nutkán byl.

Školského roku 1657—58. shledáváme se s Balbínem v Brně, kdež opět vyučoval rhetorice řádné žáky řádu svého. Jaké vážnosti a důvěry požíval u představených pro učenost a učitelskou zkušenost svou, dosvědčuje nám okolnost, že mladý Vácslav Kolovrat, syn hraběte Zdeňka Lva Libštejnského z Kolovrat, kterýž ničím nedada se držeti, do řádu jezovitského vstoupil a tehdáž právě v Brně vyučoval v nejnižší třídě latinské, odevzdán byl Balbínovi pod dozor, jak co se týká vlastního pokroku ve vědách, tak i poslušenství. Mladičký muž, jenž k vůli řádu povrhl jměním ohromným a nejrozsáhlejšími do budoucnosti nadějemi, tak přilnul k staršímu dozorci svému, že tento zcela jím vládl a jediným pohledem neb slovíčkem v usedavý pláč uváděl.**)

*) Tuto opět na svědectví o pověrčivosti Balbína zmíníme se o příhodě, kterouž sám vypravuje, kterak totiž r. 1657., když s krajským hejtmanem Bechyňským, Španělem Martinem de Paradis na Třeboň příjed v pokojích hned vedlé archivu, kdež obyčejně jezovité bydlívali, když pohostinsku tam přebývali, kterak pak v noci ze spaní byl vyburcován hrozným hlukem jako kdyby někdo v archivě bedny strkal a knihy přehazoval, což hosta tak polekalo, že sebrav peřiny do jiného pokoje utekl a tam na zemi se vyspal. Takových povídaček o strašidlech a zjeveních rozmanitých ještě mnoho dočísti se možno ve spisech Balbínových, což smutné svědectví vydává o tehdejším vychování a vůbec o celé době; neboť když muž tak osvícený, jako Balbín, v takové míře byl pověrčivý, čehož se pak bylo naditi do lidí nevzdělaných?

**) *Vácslav z Kolovrat* brzy potom poslán byl na studie *bohoslovecké do Říma*, kdež ale zemřel již dne 9. října

Také po Moravě sem tam dle možnosti se projížděl a po pamětihodnostech pátral; poněvadž ale tehdáž, z vlastního vybídnutí jeho, přítel Tomáš Pešina sbíral pomůcky, aby věci moravské spracoval tak, jako Balbín české, tedy tento již nepletl se mu do díla a přestával na vydání spisu o zázračné P. Marii v Tuřanech blíže Brna, kteroužto knihu vydal r. 1658. připsav ji arciknížeti Leopoldovi Vilémovi, biskupu Štrasburskému, Halberštadtskému, Pasovskému, Olomouckému a Vratislavskému.

Z Moravy přestěhoval se r. 1658. opět do Čech za další činností učitelskou. Jsa nadšen zvláštní úctou k P. Marii, jejížto dvě místa zázračná (ve Vartě a v Tuřanech) již byl popsal, chtěl nyní vykonati dílo podobné o některém místě v Čechách a k tomu obral si Svatou Horu u Příbrami, kteráž od té doby, co ji jezovité za Ferdinanda III. 1647. v držení dostali, rychle se vzmáhala na vyhlášené místo poutnické. K vykonání oumyslu toho velice přispčla i okolnosť ta, že Balbín, když právě před sv. Václavem r. 1658. Svatou Horu poprvé navštívil, trápen jsa nesmírným zubův bolením, čehož před tím nikdy nezkusil, mžikem na vždy sprostěn byl bolestí nesnesitelných, jakmile v kostele před oltářem za oučelem popisu bedlivě prohlížel zázračnou sochu, korunkou Ježíškovou, puzen jsa k tomu jakýmsi vnuknutím, dotknul se rozbolených oudův. Tak alespoň ve zbožné mysli sám vypravuje ve spisu „Diva Montis Sacri“ (Zázračná P. Marie Svatohorská), kterouž pak vydal v Praze r. 1665.,

---

r. 1659, jsa teprv 26 let stár. Již churavěje upadl v nemoc smrtelnou, když za nesmírného parna vykonal pěšky dosti dalekou cestu z pamětných míst Tusculum a *Tibur do Říma*.

připsav ji Malovcům, o jichž rodu připojil rozpravu, jakož i popis kraje Podbrdského, v němž tehdáž Příbram se nacházela.

Třinácte let ztráviv v ouřadě učitelském, v Kladsku, v Krumlově, v Praze, v Hradci Jindřichově, v Brně a v Jičíně (r. 1661.), zanechal konečně škol r. 1662. a nepachtě se po žádných vyšších hodnostech v řádu, chtěl nyní všecek čas vynaložiti na vykonávání větších prací, na něž tak dlouho byl se připravoval. Než promluvíme o dalších jeho osudech, zmíním se ještě několikem slov o jeho působení na stolici učitelské. Balbín byl učitelem tak výborným, jakých nemnoho bývá; žáci od něho naučili se velmi mnohému, prospívajíce zároveň také v zdokonalení mravním a, co za tehdejších časův hlubokého úpadku našeho tím větší bylo vzácností a zásluhou, Balbín v mladistvých srdcích žákův svých hleděl roznítiti a utužovati cit pro vlasť a národ, aby až dospějí na muže, netoliko se jim neodcizovali, nýbrž sloužili. Se zvláštní horlivostí ve směru tom snažil seoučinkovati na mladou šlechtu, při každé příležitosti uváděje jim v paměť, kterak se předkové jejich vyznamenávali a kterak rod jejich dosáhl slávy v národě. — Avšak nejlépe nám jej co učitele vyličí vlastní slova jeho, jež napsal když 4. rok po odstoupení z učitelství (tedy r. 1666.) všem bývalým žákům svým v království českém připisoval výborné dílo své: „Verisimilia humaniorum disciplinarum atd.“ Praví, že vždy nejsladší mu upomínkou, když na mysl mu přicházejí doby, kdež je vyučoval a vychovával a kterak oni všickni s láskou a úctou k němu se hrnuli „jako kdyby se sletovali ne tak k otci, jako spíše k matce,“ a kterak napnutě jej poslouchávali, zvláště když *jim něco vypravovával* z dějin, což činíval, kdy-

oli
umjim chtěl udělati potěšení neb zotaviti je
ch dlení pracemi školskými; tuť v tvářích je-
skvěl se obraz mysli mladistvých, ba odrá-
ěly se též i dějiny samy; zmínil-li se o vášních
vojně žalostné, viděl ihned, kterak vzrůstal
ladistvý hněv, kdežto zas při jiných událostech,
kazovaly se to naděje, to radosť, to strach, to
ıděšení atd. vůbec měl mysli jejich v moci své,
ko mistr struny na harfě. Když pak nastaly
rázdniny veliké, tuť radosť žákův, že s rodiči se
ıledají, nebyla větší, než žalosť, že se rozloučiti
usí s učitelem svým. Onť ale také uměl zjed-
ıti si lásky jejich; nikdy nikoho nedotknul se
ovem špatným, nikdy nikoho neodstrčil ani ne-
ıtrestal, jenž by se k vině neznal. Proto také
iickni bývalí žáci i když dosáhli hodností vy-
ıkých, vděčně se k němu znali a tím se honosili,
ı byli kdysi žáky jeho. S potěšením připomíná
ıle, že mnoho žákův svých spatřuje v nejvyšších
ıdnostech světských a duchovních, z nichž mnozí
ıcházeli z nejpřednějších rodin šlechtických, jako
ıabata Vchynští (Kinští) Černínové, Klenovští,
ažanští, Kolovratové, Vratislavové, Slavatové,
alašové, atd. atd. Z bývalých žákův jeho 47
ıezi nimi 11 Polákův) zdobili řád jezovitův.
ade všecky pak bývalé učně své, zdá se, miloval
rab. Karla Maksimiliána Lažanského*), jemuž
lo to zvláště připsal; praviť v připsání tom:
Kdož mnedle miloval mne něžněji? kdo o zdraví
é více se obával? i abych si ušetřil zardění, tož
ıději pomlčím o Tvé ke mně laskavosti a dobro-
nnosti.“

*) Týž Lažanský byl pánem na Manětíně, Litech, Oseku a Mladějovicích, od r. 1685. zastával ouřad presidenta nad appellacemi a pak od r. 1688 nejvyššího sudí dvorského. *Zemřel dne 14. května r. 1695. On Balbína doprovodil k hrobu.*

Potom když Balbín přestal vyučovati na školách, přebýval v Praze v kolleji Klementinské. První větší dílo, jež chtěl sepsati, byl život a panování otce vlasti, Karla IV. a již nahromadil veliké zásoby pomůcek, ale když, dopisuje si s učeným jezovitou Janem Gamansem v Mohuči, od něho zvěděl, že tento sám chce psáti, dílo takové, upustil Balbín náš od předsevzetí svého a v šlechetné horlivosti všecky pomůcky své mu zaslal.*) Poněvadž se ale již znamenitě byl zabral do časův Karla IV., tedy jal se psáti život prvního arcibiskupa pražského, výtečného Arnošta z Pardubic, kteréž dílo tiskem vydal v Praze r. 1664. a připsal stavům hrabství Kladského. Znamenitá práce tato velice rozšířila slavnou pověsť Balbína ve světě učeném.

Sotva odbyl práce jedné a již přikován byl k druhé; pravíme přikován; neboť k víře nepodobno, jaká byla pilnosť jeho neunavná. Pracovalť stále, jednak v pokoji svém v Klementině, jednak v knihovnách, archivech takřka po celé vlasti. Aby se dopátral něčeho všecko vynakládal, nelitoval cest a na všecky strany psával, až byl u cíle. Ba i mimo vlasť zajížděl, jako ku př. do Vídně, kdež mu učený Petr Lambecius, knihovník císařský, zaopatřil přístup zvláště do bohaté knihovny, kteráž se původně nacházela na zámku Ambraském blíže Inšpruku v Tyrolsku, pak ale do Vídně byla převezena**).

*) Škoda bylo té ochotnosti Balbínovy; neboť Gamans odkládal věc po dvacet let, až jej smrť překvapila.

**) Zdá se, že Balbín tehdáž podíval se také dále, neboť dovídáme se ze spisův jeho, že byl též ve Štýrsku a v Uhrách. — Zvědavosť odvážná, kteréž přivykl již za let chlapeckých, neopustila ho ani ve věku pokročilejším; *pudilať jej, aby* prolezl a prošťoural vše, co po*zornosť jeho poutalo*. Tak k. př. ve Vídni vylezl na

Jako vůbec o zachování všech starožitností,
ık zvláště pečoval o zachování starých rukopisův,
ehž mnoho bylo by přišlo na zmar bez této jeho
šče. „Kolik já sám (praví v životopisu Arnošta)
ıchránil jsem knih a rukopisův, kteréž již od-
ɔuzeny byly na pepř židovský? Mezi nimi ruko-
.s o pánech z Rožmberka, jehož jsem jinde ne-
děl, dále kroniku Bartoše z Drahonic a jiné
ıihy zvláště zachování hodné.“ Ve spisech svých
ɜjednou naříká na to, že se nešetrně zachází se
arými památkami, zvláště pak s rukopisy; kde
n poněkud mohl, hned věcí takových se ujímal
postaral se o to, aby knihy a rukopisy z místa
ɜbezpečného dostaly se v přístřeší jisté. Čtěmež,
ı napsal v díle „Bohemia docta“ (Čechy učené)
'az. III. str. 150: „Kdysi vrazil jsem na zname-
.tou hromadu rukopisův, kteréž se na půdě po-
ılovaly bez ladu a na polo roztrhány. Několik
ıěh vzácných upoutalo pozornost mou. Ukázal
em je majiteli učeného haraburdí toho a vy-
ıvaloval jsem jich cenu.

„„Milý otče, byla odpověď jeho, kdybyste sem
ʔl přišel před třicetí let, byl byste celou půdu
ıto shledal samými knihami naplněnou, více než
;erou stodolu obilím. My však co den z kněh
ıpír vytrhujeme na rozličné potřeby domácí.
rak, jejž loňského roku prachem do povětří jsme
ʔhodili, slepen byl z třiceti svazkův takovýchto.““
ıstenav nad ztrátou nenahraditelnou, prosil jsem
espoň o ty knihy, jež bych si vybral. „„Vlastní
ı vina Vaše (odpovědíno mi mužem nerozumným),
ɜ jste tak pozdě přišel; mohlť jste ode mne od-
ɜzti celé vozy kněh pergaménových. Seberte si,

věž Štěpánskou a sice až do nejzazší výšky, kdež ne bez nebezpečenství dotknul se růže kamenné, jakéž tvořívají závěrek věží gotických.

které a kolik jich Vám libo.““ — Rozumí se, že Balbín s radostí užil štědrosti muže toho. Kdežto jiní jezovité po knihách a rukopisech našich pásli, aby je do ohně házeli, Balbín zas bedlivě je vyhledával, aby zachovány byly. Kéž by duch jeho byl ovanul všecky tovaryše jeho!

Dalo by se očekávati, že spisovatel tak pilný a výtečný odevšad požíval podpory, aby tím více vykonati mohl. Pravda ovšem, že v učeném světě čítal mnoho přátel netoliko doma, nýbrž i v zemích vzdálených; pravda též, že všickni řádně smýšlející krajané jeho velice si ho vážili a ochotně mu byli nápomocni, jakož zejmena někteří z panstva našeho, kteříž mu s radostí otvírali knihovny, listovny neb jiné sbírky své, zvouce jej na statky své, kdež vždy byl hostem velevítaným a ctěným, a kteříž také ochotně poskytovali podpory na penězích, aby mohl míti písaře ku své pomoci a tiskem vydávati díla svá; avšak z jiné strany sesypaly se naň překážky, ano dostalo se mu i pronásledování, kteréž by jej málem bylo uhnětlo. To vše pocházelo od vlády tehdejší, kteráž jsouc v rukou buď cizincův neb zpronevěřilých a odnárodnělých Čechův, s nelibostí k tomu hleděla, kterak znamenitý kněz pilně pěstuje věci české, ze zřícenin vyhrabává a ve spisech svých velebí dávnou slávu vlasti české a rozpaluje cit pro národ potlačovaný, což vše vladařům solí bylo v očích, neboť domnívali se a doufali, že je veta po národě našem. Slyšmež tedy, kterak chaska ta Balbína našeho pronásledovala.

R. 1669. dokončil veliké dílo své, kteréž pojmenoval „Epitome rerum Bohemicarum“ (t. j. výtah z dějin českých); jestiť to kniha veliká, plná *podrobností zajímavých* a důležitých. Šťastně dílo

o vyvázlo z obojí censury*) a již první tři knihy až do časův krále Vácslava IV.) byly vytištěny, :dyž tu náhle strhla se bouře ohromná, kteráž ıálem byla by zničila dílo celé i se spisovatelem. [ejvyšší purkrabí tehdejší hrabě Bernart Ignátius ořita z Martinic, bezpochyby nějakým donašečem pozorněn byv na knihu v tisku se nacházející, ám pročetl část již vytištěnou, kteráž se mu dála býti velice závadnou jak z příčin politických ak i národních; horlil proti Balbínovi, že prý odu Habsburskému upírá právo dědičné na trůn eský, tvrdě, že Čechy byly královstvím volebním, dále že Čechy štve proti Němcům, zvláště pak roti vládě německé. Ihned zastavil se tisk další celý spis na novo musel pod censuru a sice etoliko v Praze, nýbrž poslán do Vídně až k císaři Leopoldovi I., ano až i do Říma k samému enerálovi čili nejvyššímu představenému celého ádu jezovitského. Nyní chuďas Balbín měl na rku celou smečku osočovatelův, závistníkův a epřátel; všecko snášel trpělivě a neohroženě, m přátelům důvěrným někdy si zasteskl: „Lží sáti jsem neuvykl — a pravdy nesmím!“

Ačkoli by velmi zajímavo bylo, podati důkladnou zprávu o pronásledování Balbína, předce by knížka naše nevzrostla příliš, zanechati toho ıusíme, přestávajíce jen na nejpotřebnějším.

---

*) Pravíme censuru dvojí; neboť napsal-li jezovita spis jakýsi, musel jej dáti nejprvé pod zkoušku řádu; provinciál čili představený jezovitův celé země, vyznačil tři kněží z řádu, kteříž spis pročísti a posouditi museli. Byl-li spis od nich schválen, udělil provinciál povolení, aby se vytiskl, načež spis opět musel býti odevzdán do ouřadu arcibiskupského a teprv, když i tam došel *schválení, směl* býti dán do tisku. Balbínova „*Epitome*“ *již r. 1669.* měla schválení obojí.

Mezi tím, co spis po světě posýlán byl, musel Balbín sám také do vyhnanství; bylť totiž velemocný nepřítel jeho hrab. Bernart Ign. z Martinic jezovitům cele oddán a štědře je podporoval, pročež není se čemu diviti, že mu ochotně sloužili. Balbín poslán do Klatov, aby v tamější kolleji přebýval, dokud se věc jeho nerozhodne. Tak vytržen byl z kruhu přátel, odloučen od bohatých pramenův učených, aby nemohl ani sám sebe hájiti, ani přátel svých v Praze prositi za přímluvu a zastání. Vše bylo nastrojíno, aby netoliko dílo Balbínovo bylo zničeno, nýbrž sám spisovatel navždy potlačen, aby již navždy přestati musel, sloužiti vlasti vydatným pérem svým. Není pochybnosti, že by chuďas byl býval zničen, kdyby se ho nebyli ujali někteří mužové šlechetní a spanilomyslní, tak že po dlouhém boji věc spravedlivá předce slavila vítězství. Z mužův oněch, kteříž Balbína neopouštěli a spravedlivosti zjednali průchod, předně jmenujeme hraběte Jana Maksimiliána z Lamberka, rytíře řádu zlatého rouna a nejvyššího hofmistra dvoru císařského, tudíž pána velemocného, nade všecko ale tehdejšího presidenta nad appellacemi v Praze hraběte Františka Oldřicha Kinského (Vchynského), pána na Chlumci atd., kterýž Balbína velice si vážil a horlivě se ho ujímal i u samého Martinice, jak vysvítá z listu jeho, Balbínovi do Klatov psaného, jejž tuto v překladu z latiny položíme:

„Že mi, velebný Otče v Kristu! list Tvůj, daný dne 2. ledna, jenž ukazuje, jak mi nakloněna jest mysl Tvá, co nejpříjemnějším byl, tímto psaním svým musím Ti potvrditi .... Nedávno mi od Aristarcha*) poslán byl zapečetěný výtah

*) *Podlé Aristarcha*, Řeka z ostrova Samothrake, slavného *grammatika*, jenž vynikal bystrým a přísným po-

knihy Tvé s řádky podtrhnutými; vytýkáť Ti, žes veřejnil, co se dávněji namítalo proti dědičné osloupnosti rodu vznešeného (totiž rakouského),)ž zakázáno jest dskami zemskými pod pokutu uražení vrchnosti královské, dále že Čechové)puzují se proti Němcům, aby králové jich rady eužívali, což prý jest věcí velice záhubnou a za ynějších okolností velice nebezpečnou. Odpoěděl jsem k tomu, jak ukazuje příloha B. On ıse dřívější své opakuje, namítal, že v knize Tvé)tva strana dá se najíti, kdež by se Čechové eštvali proti Němcům; konečně dodal, že prý řes to všecko do Říma psal, že by bylo záhodno,)y kniha Tvá po opravení, kde čeho zapotřebí, ı světlo vyšla. Když tedy, jak se zdá, již on ım trošíčku popouští v přísnosti a sám prý naháá na vytištění knihy, tedy nyní povinností Tvou,)ys v Římě přítelem (máš-li tam jakého) censory ıpomínal, aby již skončili prohlídku knihy Tvé. uď zdráv a také miluj toho, jenž Tebe miluje. Praze dne 18. února r. 1672. K službám nej:hotnější František Oldřich hrabě Kinský.“

Balbín nepřestával děkovati za tak šlechetné ıstání a prositi za podporu další. Nad míru zamavo jest čísti tyto listy jeho, z nichž tuto stůjž ı ukázku úryvek z odpovědi psané v Klatovech ıe 21. března r. 1672:

„Ačkoli psaní Excellence Vaší nepřineslo ještě, :ho si přejeme, předce nemalou útěchu mi poılo; neumímť a nemohu vyjádřiti, jak mi to ysl povznáší, vidím-li, že na straně mé stojí ımberg a Kinský, mužové soudu nejbystřejšího

---

suzováním spisův starých, Aristarchem dosud jmenujeme posuzovatele přísného. — Není pochybnosti, že Kinský v *listu svém* naráží na Martinice.

a učenosti nejdokonalejší, kteříž nadějí dobrou podporují mne, jenž od svých*) jsem opuštěn a od nepřítele mocného krutě na zemi povalen a týrán. Děkuji Excellenci Vaší a zároveň přimlouvám se prosbami nejsnažnějšími, abyste neopouštěl, jehož jste se již ujal. Sděluji i Excellenci Vaší, co mi nedávno z Vídně bylo posláno i z čehož jasně vysvítá, že Aristarch nemůže dáti pokoje a že tak jest tomu, co se o něm dávno říká, že totiž ouplně chce zničiti, koho kdysi pojal v nenávisť. Bože dobrotivý! jižť tedy proti vědomí a zásluhám svým obviňován jsem ze spiknutí proti vrchnosti, brzy snad (nikoli pro svědomí své, nýbrž cizí) nazván budu kacířem neb dokonce pohanem atd."

Za těchto protivenství a nesnází Balbín náš v Klatovech r. 1672., jak v úvodu podali jsme důkazy, sepsal horoucí obranu v psanství daného jazyka českého. Tím též lépe porozumíme často se tam vyskytujícím nájezdům ostrým proti nejvyššímu purkrabímu Bern. Ign. z Martinic, jenž byl předním jeho nepřítelem a v pošetilé vášni nevlastenecké horlil a brojil i proti tomu, v čemž jiní posuzovatelé nejpřísnější (a sice cizinci) neshledali pak nic závadného.

Ze spisu toho příteli věrnému a tudíž bez obalu psaného poznáváme nejlépe vzácnou povahu Balbína, jenž přes všecku nelíčenou a hlubokou horlivosť pro víru katolickou nepřestával býti Čechem a z jehož výroku, že „kdo proti vlasti brojí a ji zrazuje, většího se dopouští hříchu, než kdyby zavraždil vlastní mateř svou", jasně vysvítá, že

---

*) Zde Balbín naráží na jezovity, že ačkoli kniha od censury řádu již byla schválena, předce přísně proti němu nastupovali, aby se zavděčili mocnému, bohatému a *štědrému příznivci* svému hraběti z Martinic.

všecky předpisy a pravidla řádu sv. Ignátia Loyolského neudusily v něm pravého ponětí o předních povinnostech. On budiž příkladem duchovenstvu našemu, příklad jeho poráží všecko rozumování některých, kteříž nevlastenecké počínání své snaží se omlouvati jalovou vytáčkou, že z povolání a povinnosti své napřed jsou kněžími katolickými a pak teprv Čechy.

Nebezpečenství, kteréž se vznášelo nad Balbínem a knihou jeho, vleklo se mnoho let, když nepřátelé neustávali od nájezdův svých, zvláště když tehdejší provinciál, Němec Šimon Schürer, horlivě pomáhal Martinicovi a sliboval, že dokud on spravovati bude provincii českou, nedopustí, aby dílo Balbínovo tiskem vyšlo. Na proti tomu zas přátelé Balbínovi všemožně se vynasnažovali, aby věc dobrá zvítězila. Censoři v Římě neshledávali nic závadného, muž pak ten, jemuž císař Leopold ve Vídni knihu dal prohlednouti, vydal o ní svědectví takové, jež porazilo všecky námitky a žaloby i (říci možno) hlavně rozhodlo vítězství Balbínovo. Mužem tím byl Petr Lambecius, knihovník císařský, učenec slavný, jenž u císaře samého požíval vysoké vážnosti a důvěry a jehož soudu Balbín s radostí se podroboval jakožto soudu muže náležitě povolaného. Napsalť on dne 19. září r. 1674. o díle Balbínově posudek následující:

„Nejmilostivější císaři!

Důstojného kněze tov. Ježíšova Bohuslava Balbína dílo: „Epitome rerum bohemicarum,“ kteréž V. M. Cís. nejmilostivěji ráčila mi svěřiti na prohlídnutí, povinnou pilností a věrností jsem přečetl, uvážil a kde se cos pochybného nahodilo, přísně jsem vzal na váhy a zkoušel, nahlížeje, pokud *možno, v samé* spisovatele, na doklad brané.

Nyní nejponíženěji vzdávám zprávu, že dílo to shledal jsem sepsané nábožně, učeně, obezřele a pečlivě a oplývající takovou věcí učených, vůbec neznámých, rozmanitostí, že vším právem a dle zásluhy o něm výrok vydávám, že velice toho hodno, aby na světlo vyšlo, a co nejvíce radím, aby se s vydáním čili uveřejněním jeho neotálelo déle. Pročež i sám byl bych je odeslal mnohem dříve, kdyby mi, právě je dočítajícímu, mimo nadání nebyly přišly do rukou úvahy jakéhosi nejmenovaného mudrocha, jenž dílo to haněti a odsuzovati se snaží. Pročež i tyto úvahy stejnou upřímností a vřelostí uvažovav, dostatečně jsem shledal, že všecky postonávají záhubným neduhem v malých i velkých městech stejným, totiž: nevědomostí pravdy a závistí, jehož ani sebe větší a spanilejší duch nemůže poraziti a zniknouti; jsouť pak řečené úvahy dílem jalové a titěrné, dílem převrácené a neslušné, dílem zlomyslné a urážlivé."

Nelze zajisté pomysliti si skvělejší pochvaly práce Balbínovy, a ráznějšího zamítnutí všech oukladův celé té roty rýpalův proti němu.

Mezi tím Balbín k rozkazu představených (nevíme proč; snad aby dokonce jako vytržen byl z půdy domácí) v druhé polovici r. 1674. z Klatov přestěhoval se do Opavy, kdež ale v tamější kolleji jezovitské zacházelo se s ním velmi šetrně; tak ku př. rektor všecky listy, kteréž se mu tam zasýlaly od přátel, doručoval mu nerozpečetěné a nečtené, což stávalo se jen osvědčilým členům řádu. Brzy potom Balbín nabyl též přesvědčení, že představení jeho, shledavše nezávadnosť knihy osočované, nic proti němu nemají. To dovídáme se z listův, jež nepřestával psávati vzácnému ochránci svému hrab. Frant. Oldř. Kinskému, jemuž ku př. z Opavy dne 3. pros. r. 1674. mimo

ně toto napsal: „Ostatně Opava sama není mi lporna; nalezlť jsem přemnoho přátel, spoluků̊v a žáků̊v bývalých; v domě pak vznešeno i mne hodností čestné tak, že dosáhl jsem, čeho e napomenutí Tulliova starcům římským mělo poskytovati, totiž prázdně s hodnostmi. Jsemť lé kolleje zpovědníkem, jsemť spirutuálem (ktež se ustanovují s vědomím generála), jsemť naominatelem rektora, zpovědníkem kostelním, katelem domácím a rozřešovatelem v těžkých přídech zpovědních.“ Ostatně nepřestával toužiti) vlasti české a tudíž prosil Kinského, aby u ik. Avanciniho, visitátora provincie české, jenž ké z poručení vyšších byl prohlížel jeho „Epime“, zaň se přimlouval, aby již povolán byl toho vyhnanství a aby též kniha jeho mohla vyi na světlo*).

Konečně téměř po sedmiletém namahání zvízila věc spravedlivá i Balbínova „Epitome“ 1677. vyšla beze změny, připsána jsouc hraběti novi Maksimiliánovi z Lamberka na důkaz vděčosti, že se tak šlechetně byl ujal spisovatele nepravedlivě pronásledovaného.

Balbín vrátiv se do Prahy, přebýval opět stále kolleji u sv. Klimenta. Na mnohého nesnáze a otivenství, jakých Balbín zakusil, byly by snaěly oučinek, že ode všech prací dalších byl by ́val odstrašen; avšak na Balbína našeho, ačkoli j to všecko velice bylo hnětlo a nemálo na lraví mu uškodilo, mělo to účinek právě opačný;

*) Jak Balbínovi na tom záleželo, aby se „Epitome“ jeho zachovala, vysvítá z toho, že (listem daným v Klatovech dne 14. ledna r. 1674.) hrab. Kinského prosil, aby dílo to načisto dal přepsati a pak někde ukryl, aby, zahyne-li spis do Říma poslaný, alespoň druhý *zachoval se* ve vlasti pro dobu budoucí.

neboť pracoval dále úsilím co možno ještě větším, než dříve. Mimo to, že některého šlechtice mladého v soukromí vyučoval (jako ku př. hned po návratu svém do Prahy Karla Arnošta, jediného syna hraběte Karla Ferdinanda z Valdštejna, pána na Svijanech a Loučeni), pracoval bez ustání a vydával spis za spisem, pospíchaje co nejvíce, jako kdyby se byl obával, že mu již ne na dlouho dopřáno bude, sloužiti vlasti. I skutečně již tehdáž setkáváme se u něho s předtuchou smrti blízké; neboť když svrchu jmenovanému učni hr. Karlovi Arnoštovi z Valdštejna, jenž před tím co den do Klementina k němu docházel, připisoval spísek pro školy ustanovený, (totiž „Quaesita oratoria“), jejž již od dvaceti let choval v pulpitě, tu vyjadřuje tušení „že snad již brzy za ostatními půjde.“ Obava tato ovšem byla předčasná; neboť zemřel teprv po jedenácti let, uhlídáme však, že dosti brzy zavítal k němu předchůdce smrti.

Od l. 1679. neminul skoro ani jeden rok, aby Balbín nebyl vydal alespoň jeden velký svazek díla svého největšího a nejdůležitějšího, „Miscellanea historica regni Bohemiae“ čili směs rozprav o dějinách českých. Ačkoli ho nedokončil v rozměru, jejž si byl vytknul, předce to, co tiskem vyšlo, náleží mezi nejobšírnější spisy naše vůbec. Jestiť to přebohatá snůška důležitých a velezajímavých zpráv o vlasti a národě českém v ohledu každém; nelzeť pomysliti si oboru takřka žádného, jehož by nedotýkala Balbínova Miscellanea; najdemeť tu rozpravy zeměpisnou, národopisnou, dějepisnou, přírodopisnou atd. atd. místy důkladnosti takové, že spisovatel zabíhá do nejmenších podrobností, kteréž se tehdáž snad některým mohly zdáti malichernými, nyní však nám poskytují rukojeť k důkladnějšímu poznání poměrův

doby tehdejší. Práci celou vyměřil na dva díly, nazvané „dekády" t. j. desítky, poněvadž každý díl skládati se měl z deseti kněh. Z první dekády čili desítky vyšlo osm kněh, z druhé však jen dvě. Tři první knihy dekády první vyšly za sebou v létech 1679., 1680. a 1681. a obsahujíce část přírodopisnou, zeměpisnou a místopisnou, jakož i rozpravu o původu Čechův, připsány jsou samému císaři Leopoldovi I. „aby mu (jak Balbín praví v připsání) zjednal známost, kterak země česká vypadala za starých časův."

Hned zase r. 1682. vyšla kniha čtvrtá, nazvaná vůbec „Bohemia sancta" (t. j. Čechy posvátné) pojednávající o všech osobách v národě našem, kteréž vřaděny jsou do počtu buď svatých buď blahoslavených aneb vynikaly životem zvláště bohabojným. Kniha ta připsána jest arcibiskupovi pražskému Janu Bedřichovi hraběti z Valdštejna, jejž Balbín jmenuje zvláštním příznivcem a podporovatelem svým a to vším právem, neboť pán ten značně byl nápomocen učeným pracím jeho, poskytuje mu přístupu do přebohatého archivu čili listovny kapituly pražské a též uděluje mu podpory na vydávání spisův, jež někdy čítal ještě před vytištěním.

Roku následujícího (totiž 1683.) vyšla pátá kniha první desítky Miscellaneí „liber parochialis et sacerdotalis" t. j. kniha far a záduší, připsaná opět arcibiskupovi Janu Bedřichovi z Valdštejna. Kniha tato dala práci ohromnou, zvláště pak druhá část; neboť Balbín v ní podal výňatek z kněh, „libri erectionum" zvaných t. j. z oněch třinácti ohromných, v knihovně kapituly pražské chovaných svazkův, v nichž důkladně jest zapsáno, kde kým a jaká fundace čili nadací záduší zřízena od r. 1358. až do polovice století patnáctého. Sku-

tečně jest se tomu co diviti, jak pilně a rychle Balbín pracovati uměl; v úvodu sám praví: „k víře nepodobno, mnoho-li práce ztrávil jsem, abych ty knihy nadání přečetl a z nich výtah udělal“ a opět na jiném místě (str. 41.) podotýká skromný učenec: „aby čtenář posouditi dovedl práci a pilnost mou, povím mu, že na pročtení těchto kněh nadání strávil jsem celičký rok a mimo to dva měsíce.“

Téhož roku (1683.) ubohého Balbína převeliká zastihla pohroma; ranilať jej mrtvice po jedné straně, že ani psáti ani z lůžka hnouti se nemohl. V bídném položení tomto žil ještě celých pět let, snášeje strasti a nehody trpělivostí bohatýrskou, věren heslu svému: „In silentio et spe fortitudo mea!“ (t. j. v mlčení a naději statečnosť moje!) Vším utrpením tímto nedal se však zdržovati od práce další, nýbrž užívaje podpory od přátel některých, měl písaře, jimž diktoval, čeho vlastní rukou sám již nemohl spisovati.

Kniha šestá první desítky Miscellaneí, kterouž k tisku byl připravil bez pochyby ještě za lepšího zdraví svého, vyšla již r. 1684. a pojednávajíc o arcibiskupství pražském, opět připsána jest již často jmenovanému arcibiskupu Janovi Bedřichovi z Valdštejna.

Starci, bez vlády na lůžko poutanému, zajisté ohromnou práci dávalo pořádání přehojných zápiskův, týkajících se rodokmenu šlechty české, na nichž přes třicet let pilně byl sbíral. Díla toho, kteréž náleží již do druhé dekády čili desítky Miscellaneí, během roku 1687. vyšla kniha první, knihy pak druhé dvě části.

Již svrchu byli jsme řekli, že Balbín zvláště si všímal šlechty a všemožně na ni hleděl účinkovati spisy svými, čemuž tím lépe porozumíme,

uvedeme-li si na paměť, jakou důležitosť tehdáž šlechta měla netoliko proto, že vládla statky rozsáhlými, nýbrž také v životě politickém skoro jediným byla činitelem. Jako dříve na školách v mladých šlechticích snažil se probuzovati cit vlastenecký, tak ve spisech svých, jež vesměs připisoval znamenitým osobám ze šlechty, nepřestával na srdce jim klásti vlasť a národ, uvozuje jim na paměť zásluhy a slávu předkův. První knihu rodopisného díla o šlechtě české připsal, již jakoby umíraje (jam morientes scribimus) muži, s nímž se znal již přes čtyřicet let, totiž hraběti Adolfu Vratislavovi ze Šternberka, jenž zastával úřad nejvyššího purkrabí po hraběti Bern. Ign. z Martinic, druhdy hlavním pronásledovateli Balbínovu, kterýž byl zemřel v Praze dne 7. ledna r. 1685. Díla rodopisného (Stemmatographia) druhé knihy část první připsána jest hraběti Janu Frt. z Vrbna, sudímu dvorskému, část pak druhá presidentovi komory hraběti Krištofovi Frant. Vratislavovi z Mitrovic, jenž před třicetí let na školách býval žákem Balbínovým. V této druhé části několik tabulí rodopisných po česku jest sepsáno.

Skutečně až žasnouti musíme nad pilností muže nemocí těžce sklíčeného a již smrti blízkého, vidouce, že mimo tyto jmenované tři svazky téhož roku 1687. do tisku vypravil ještě i jiný svazek hrubý, totiž sedmou knihu první dekády Miscellaneí, „liber regalis“ čili knihu o panovnících českých (s podobiznami v dřevorytech), jižto připsal nejvyššímu sudímu království českého hrab. Janu Jiřímu Jáchymovi Slavatě. Ačkoli od té doby, co šťastně byl vyhrál proti svým nepřátelům již pro žádné dílo (alespoň pokud nám známo) neměl co snášeti oustrkův, předce chuďas všude *jen s bázní* dotýkal časův bližších a jen jaksi

z daleka narážel na to, ono, dávaje na srozuměnou, proč nemůže psáti zřejměji. Tak (r. 1684.) v knize o arcibiskupích praví: „Čím blíže přicházíme k dobám našim, tím více vidí se nám zapotřebí psáti skrovněji; proč, snadno se domyslí rozumní.“ Když pak v knize královské přichází k časům Ferdinanda II., tu teprv zřejmě praví že mu nelze probírati věci důkladněji, poněvadž by na sebe uvalil hněv a pomstu mnohých.

R. 1688., jenž byl posledním života jeho, vyšla osmá knihy první desítky Miscellaneí, tak zvaný „liber epistolaris“ t. j. kniha, obsahující rozmanité listiny a psaní důležitá, což připsal tehdejšímu kancléři království českého hrab. Frant. Oldř. Kinskému, kteréhož již známe jakožto mocného a šlechetného obrance jeho v čas pronásledování krutého. Také bratrovi téhož hrab. Vácslavu Norbertu Oktaviánovi Kinskému, pánu na Kamenici České, připsal spis, téhož roku vyšlý, totiž třetí část knihy druhé rodopisných tabulí šlechty, čtvrtou pak část knihy tétéž připsal hraběti Arnoštovi Josefovi z Valdštejna a z Vartemberka, pánu na Hradišti Mnichovu atd., z kteréhož připsání na důkaz, že ani umíraje nepřestával přátelům a známým vlasť na srdce klásti, stůjtež zde slova tato: „Nuž, aby list můj nepřekročil meze, v Tobě, urozený hrabě, všem Valdštejnům poctu vzdávaje, nepatrný a stařičké své paměti snad poslední plod Tobě připisuji a posvěcuji. Za příkladem starých, kteříž na dvéře své přibíjeli hlavu lví, na tento spis svůj přibíjím lvy Valdštejnské*) s přáním a želáním: Dejž Velebnosť Boží, aby rod Valdštejnův a Vartemberkův (jsouť téhož původu), jako až

---

*) *Narážka* na erb Valdštejnův, v němž spatřují se čtyři *lvové.*

osud po tisíciletí ve vlasti kvetl a vlasti hájil, o další tisíciletí potrval a kvetl."

Ačkoli, jak vidíme, předvídal, že sečteni jsou ž i dnové života jeho, ana smrť již naň sáhala, ředce dokud nevypustil dchu posledního, stále aměstnával písaře, maje ještě vykonati velmi moho z toho, co si byl vytknul a nač pomůcek yl nasbíral. Poslední, jak se zdá, prací, kterouž ště dokončil a do tisku vypravil, jest „Vita V. . Nicolai Lancicii" t. j. životopis Mikuláše Łęczykého, jehož, jak dříve řečeno, vážil si a miloval ko nějakou bytosť nadpozemskou. V předmluvě albín vyslovuje domnění, že snad jen proto ještě ři živobytí ponechán byl, aby vypsal život a učinkování bývalého mistra svého, jemuž takto svědčiti chtěl vděčnosť svou. Vytištění knihy té e ale již nedočkal; neboť dne 28. listopadu roku 688. okolo 8. hodiny večerní v kolleji Klemenské klidně zakončil příkladný život svůj. Druhého ne po nešporách odbyl se pohřeb tichý, jehož imo jezovity účastnil se toliko tehdejší president ad appellacemi, hrabě Jan Maksimilián Lažanský, k svrchu řečeno, bývalý žák Balbína, jemu nad né zvláště milý.*) Když se čtlo poslední poříní jeho, nalezeno, že tisíc zlatých, celý to výžek za spisy své, odkázal knihovně Klementinské, y se z úroků ročních zakupovaly knihy. Balbín chován jest v kryptě kostela sv. Salvátora pražské kolleji Klementinské, kdež marně bynom hledali pomník jeho neb alespoň náhrobek rovný. Snad proto nedáno mu zříditi žádného, něvadž se vědělo, že oučinkováním a spisy

*) Na důkaz lásky a vděčnosti žáka tohoto povíme tuto ještě, že dnem a nocí z dlouhé cesty spěchal do Prahy k bývalému učiteli svému, aby mu štědrý učinil dar na vydání *díla jeho* „Verisimilia".

svými*) sám si postavil „monumentum ære perennius“ (t. j. pomník trvalejší nad kov).

Přestávajíce na tomto stručném vypravování života jeho, přesvědčeni jsme, že laskavý čtenář ouplně s námi srozuměn bude, že jsme Balbína nazvali jedním z nejznamenitějších a nejvěrnějších synův národa našeho, jednou z předních ozdob vlasti české. Kdyby řád jezovitův byl čítal mnoho Balbínův, v jiné žil by paměti u národa českého!

Již za svého živobytí Balbín mimo kruhy lidí podlých, národu spronevěřilých, požíval vážnosti všeobecné, což nejlépe vysvítá z předlouhého seznamu přátel a příznivcův, jichž netoliko mezi krajany i v tak zvaných stavech nejvyšších, nýbrž též za hranicemi vlasti tolik čítal, že se ani nespouštíme do jich vypočítávání a to tím méně, poněvadž u vypravování života zmínili jsme se o nejčelnějších**). Také nedáváme se do vyličování

---

*) Ačkoli jsme vypočetli dlouhou řadu spisův jeho vydaných, předce nevyčerpali jsme celého seznamu spisův jeho vůbec, jichž velmi mnoho zůstalo jen v rukopise. Některé po smrti jeho byly vydány, z nichž tuto vytkneme jen výtečné dílo „Bohemia docta“ (t. j. Čechy učené), kteréž s poznámkami vydal učený Rafael Ungar v letech 1776–80.

**) Dodatkem musíme se ještě zmíniti o zvláštním ctiteli jeho, totiž o komořím a vyslanci kurfirsta saského, hraběti Janu Albrechtu Křineckém z Ronova a z Bibršteјna, vystěhovalci českém, kterýž zachovav lásku k bývalé vlasti své, pilně čítal spisy Balbína, jemuž kdysi toto napsal: „Kéžbych ve vlasti těšil se zámožnosti dřívější: tuťby mi pak nezcházelo ani ochotnosti ani prostředkův, oslavovati a odměnovati výtečnosť Tvou. Toť Tobě jedinému vlasť naše povinna jest, poněvadž nikdo ze starších spisovatelův národa našeho nevylíčil jí tak ozdobně a důkladně. Ty odnášíš cenu *první a přede* všemi Tobě náleží přednosť“

šlechetné povahy a vypisování výtečných vlastností jeho (jako jsou učenosť, sečtělosť, obratnosť v péře, paměť ohromná atd. atd.), netoliko, poněvadž vše vysvítá z toho, co jsme o něm svrchu napsali, nýbrž hlavně proto, že soudný čtenář o tom všem nabude ponětí důkladného, až si přečte jeho rozpravu na obranu jazyka mateřského, kteráž následuje v překladu. Již pak tento nástin životopisný končíme přáním, aby se národu našemu vždy dostávalo synův takových, jakým byl Balbín náš, jehož jmeno povždy skvíti se bude v záři slavné.

---

*

Jan Tomáš Pešina z Čechorodu.

Muž, jenž vynikal vědomostmi hlubokými a v životě řídil se dle hesla svého, „že každému náleží vždy a všude jen k tomu přihlížeti, čím by vlasti své mohl prospěti a dobrému jejímu pomáhati, a že jenom ty roky a chvíle života svého pokládati můžeme za skutečně a opravdu prožilé, kteréž jsme k zvelebení a vyzdvížení obecného dobrého strávili,“ muž smýšlení a zásad takových dojista důstojným byl přítelem šlechetného Balbína. Bylť tím Tomáš Pešina, jemuž Balbín připsal obranu jazyka mateřského, hlavně k úsilnému naléhání jeho sepsanou. Tudíž pro ouplnost připojujeme tuto také i jeho životopis stručný.

Jan Tomáš Pešina narodil se v Počátkách, městě českém na hranicích moravských, dne 19. prosince ř. 1629. z rodičův Martina a Doroty, kteříž tam provozovali živnosť řeznickou. Otec jeho, jenž zasedal v radě městské, vida nevšední schopnosti Tomáše, poslal jej na latinské školy k jezovitům do Hradce Jindřichova; tuto mladý Pešina odbyl škol latinských s prospěchem tak výtečným, že přijat byl do konviktu jezovitského v Praze, i tam vystudoval filosofii a bohosloví, i

povýšen na hodnosť mistra čili doktora filosofie a bakaláře*) theologie, vysvěcen jest na kněze.

V těchto letech seznámil se Pešina s Balbínem, jenž jsa o osm let starší, také o několik let výše byl ve studiích. Již tehdáž mezi oběma povstal svazek přátelský, jejž toliko smrť přetrhla. Balbín spozorovav pilnosť a nadání mladšího přítele svého, poznal, že by z něho mohl býti velmi vydatný pracovník v oboru věcí domácích a hlavně jeho vybídnutím stalo se, že si Pešina umínil, vedlé povinností povolání svého všecky své síly ostatní vynaložiti též na práce takové, v nichž Balbín dospěl již hodně daleko; poněvadž pak tento v obor činnosti své zahrnul všecko, co týkalo se Čech, tedy Pešina touž horlivostí chtěl se vrhnouti na věci moravské.

Po vysvěcení svém poslán byl za správou duchovní nejprvé co kaplan do Kostelce nad Orlicí, kteréžto panství tehdáž v držení měla kollej jezovitská u sv. Klimenta v Praze. K tomuto poslání přičinil se hlavně přítel jeho Balbín, kterýž také vlivu svého užil, aby Pešina, jehožto příkladná horlivosť kaplanská došla uznání všeobecného, stal se děkanem Kosteleckým, když místo to úmrtím děkana předešlého bylo uprázdněno. I skutečně Pešina, ačkoli mu nebylo ještě 26 let, povýšen jest na hodnosť tu. Věren předsevzetí svému, chtěl hned nyní přikročiti k práci, kterouž si byl vyměřil; avšak k nemalému žalu svému brzy spozoroval, že v Kostelci, odloučen ode všech pramenův a pomůcek, nebude moci mnoho učiniti,

*) Kdo skončiv studia, odbyl všech předepsaných zkoušek přísných čili rigoros, měl titul mistra čili, jak se nyní říká, doktora, kdo však neodbyl všech zkoušek takových, nýbrž jen některých, slul bakalářem.

z kteréž nesnáze ale za krátko vyvázl; neboť již dne 1. srpna r. 1657. hrabětem Janem Fr. z Trautmannsdorfu podán byl na velmi výnosné děkanství v Litomyšli. Jaké důvěry a jaké pověsti chvalné Pešina již tehdáž požíval, vysvítá z toho, že r. 1658. jmenován byl vikářem východní polovice kraje chrudimského a že brzy potom nadán jest erbem*) a titulem „z Čechorodu."

V Litomyšli octnul se Pešina v okolnostech, záměrům jeho nemálo příznivých; neboť měl tam po ruce tiskárnu, dobře zařízenou, dále v tamější kolleji piaristské našel několik mužův vzdělaných, s nimiž mohl obcovati a se raditi, nade všecko pak důležito bylo, že neměl daleko na Moravu, kamž tudíž často mohl dojížděti, seznámiti se s vynikajícími osobami stavův světského i duchovního, z nichž zvláště sudí zemský Jakardovský a důstojný opat kláštera Zabrdovického, Olenius, velicí milovníci dějepisu domácího, Pešinu povzbuzovali k vytrvalosti, slibujíce sami všemožnou pomoc a podporu. I sepsal tedy a uveřejnil Pešina vyzvání k šlechtě, duchovenstvu a městům po vší Moravě, aby mu nápomocni byli příspěvky z listoven a knihoven svých aneb aby mu věděti dali, kde se čeho dohledati možno. Dovolání takové nezůstalo bez účinku; neboť Pešina dosáhl, že užívati mohl archivu rodinného někdys pánův z Pernštejna, dále archivův některých klášterův (v Zabrdovicích, v Třebiči, na Velehradě) i také měst, jako Litomyšle, Jihlavy, Brna, Hradiště a j. Také čerpati mohl z důležitých a obšírných zápiskův Karla z Žerotína, Viléma Slavaty a j. Mimo to četní přátelé jeho, zvláště pak Balbín, kde a

*) *Erb jeho byl: v poli modrém kotvice zlatá, vzhůru postavená.*

čím mohli, byli mu pomocni a radni. Mělť tedy muž výborný pramenův a pomůcek s dostatek, aby pracoval o díle vyměřeném.

Jednak aby ukázal, co dílo jeho zahrnovati bude, jednak aby obecenstvo vzdělané povzbudil k zasýlání pomůcek dalších, vydal r. 1663. v Litomyšli u Arnolda první svůj spis dějepisný, totiž „Prodromus Moravographiæ t. j. Předchůdce Moravopisu, obsahující sumovní výtah všeho toho, co v témž Moravopisu, kterýž na světlo se hotoví, obšírně položeno bude“. V díle tom nalézáme přehled dějin moravských (politických i církevních) až do r. 1658., dále žádá tam Pešina za další příspěvky a pomůcky k dílu čtvrtému téhož Moravopisu, jenž obsahovati měl místopis Moravy.

Vedlé toho všeho Pešina všímal si bedlivě také tehdejších poměrův a událostí politických a nemálo zhrozil se nájezdův tureckých a tatarských do Horních Uher, čímž trpěly také Morava i Rakousy. Chtěje pak křesťanstvo upozorniti na nebezpečenství, jemu odtud vznikající, a rozpáliti je k úsilnému a povšechnějšímu, než dotud, boji proti hlavnímu tomu nepříteli kříže, sepsal v jazyku latinském a r. 1663. vydal spísek: „Ucalegon Germaniæ, Italiæ et Poloniæ Hungaria flamma belli turcici ardens (t. j. Plamen války turecké, v Uhrách zuřící svrchovaným jest nebezpečenstvím pro Německo, Vlachy a Polsko). Spis tento, jenž pak ještě třikráte byl vydán a také do češtiny přeložen, neminul se účinku; způsobilť ruch nemalý, ba možno za to míti, že poněkud přispěl i k velikému vítězství, jehož vojsko císaře Leopolda I. roku následujícího proti Turkům dobylo v bitvě u sv. Gotharda. Snadno porozuměti, že i samému spisovateli přičinilo to slávy, jakož stavové moravští jmenovali jej historiografem čili dějepiscem

svým, čímž zjednán mu přístup k novým pramenům, jichž dosud neznal aneb užívati nemohl. Tak zejmena dovolil mu Čeněk Hovora z Lípého, syn slavného vystěhovalce českého Bohobuda z Lípého, tehdáž ve Slezsku přebývající,*) aby užíval archivu jeho rodinného, jenž takovou měl hojnosť listin, že ze všech domácích archivův rodinných snad jen Rožmberský mohl se mu rovnati. Pešina pracuje v něm osm dní a tolikéž nocí, sotva dvacátý díl listin probral.

Pešina pak vedlé těchto prací literárních netoliko nezanedbával povinností svých co děkan a vikář, nýbrž horlivostí příkladnou pečoval o správu duchovní, o zvelebení škol a ústavův dobročinných. Spísek jeho „Parochus obediens“ (farář poslušný), vydaný v Litomyšli r. 1665. ukazuje nám, jak přiblížel k povinnostem svým co pastýř duchovní. Takové jeho přičinění nezůstalo bez povšimnutí, nýbrž způsobilo, že Pešina rychle postupoval na hodnosti vyšší. Tak 2. února r. 1663. jmenován byl čestným kanovníkem Litoměřickým, hned pak v červnu roku téhož kanovníkem na Vyšehradě, až konečně v prosinci r. 1665. stal se kanovníkem a kazatelem českým při chrámu sv. Víta na hradě pražském, kterýžto ouřad slavně nastoupil v den sv. Vojtěcha r. 1666. Také císař Leopold vyznamenal jej dne 30. ledna r. 1668. titulem „comes palatinus“ (falckrabí), roku pak 1670. titulem „rady Jeho Milosti Císařské.“ Téhož roku od kapituly pražské zvolen byl za děkana a přijat mezi stavy zemské, k nimž dne 28. června učinil přiznání obvyklé.

Přestěhování se do Prahy přičinilo mu sice

*) Tímto panem Čeňkem r. 1683. ve Slezsku zemřelým, *zanikla rodina* pánův z Lípého, jedna z nejznamenitějších *větví rozsáhlého* staročeského rodu panského Hronovicův.

nemálo prací, poskytovalo mu ale též mnoho výhod znamenitých. Otevřelyť se mu nové velmi výdatné zásoby pramenův k pracím jeho, zvláště bohatý archiv kapitulní a knihovny rozmanité; dále pak obcovati mohl s přátely učenými, jako s jezovitou Jiřím Krugerem, s farářem u sv. Vojtěcha Boleluckým a j. Nade všecko milo mu bylo, že po tolika let přebýval opět v témž místě s dávným důvěrným přítelem Balbínem, jemuž tolik byl povděčen; že pak přátelé často spolu obcovávali a o jak důležitých věcech důvěrně rozprávěli a rokovali, vidíme z úvodu apologie čili obrany Balbínovy, k nížto základ byl položen právě za těchto rozprav přátelských.

Velebnosť a památnosť chrámu svatovítského, při němž nyní sloužil, mocně naň oučinkovala tak, že si jej obral za předmět badání svého. I sepsal dějiny a paměti hlavní té naší svatyně národní, kteroužto práci vydal v Praze r. 1673. nadepsanou: „Phosphorus septicornis.“ Vedlé toho ale nespouštěl s očí hlavního díla svého o markrabství moravském, v němž pilně pokračoval, těše se podpoře ze stran mnohých. Tak ku př. stavové moravští na sněmě r. 1674. udělili mu pomoci 1000 zl. s výminkou, aby dílo své před vytištěním předložil hejtmanovi markrabství moravskému; také tehdejší biskup Olomoucký hr. Karel z Lichtenštejna a Kastelkornu, poskytoval mu podpory. Konečně r. 1676. vyšel v Praze díl první již před lety slíbeného Moravopisu, nadepsaný: „Mars Moravicus sive bella, seditiones, tumultus et quæ olim Moravia passa sit“ (t. j. Mars*) moravský čili vojny, povstání, bouře a jiné utrpení země moravské). Díl tento obsahuje důležité příběhy moravské až do r. 1526., v dílu pak druhém, o

*) *Poněvadž spis ten nejvíce vypravoval příběhy válečné, proto jej Pešina pojmenoval dle starořímského boha války, kterýž se jmenoval Mars.*

němž ihned pracoval, vypsati chtěl příběhy další až do času svého a k němu připojiti též již dříve ohlášenou Moravografii čili Moravopis, totiž místopis markrabství moravského.

Škoda však, že na muže, zanášejícího se pracemi tak důležitými, mimo povinnosti ouřadu jeho, vznášeno ještě i jiné práce, kteréž mu zabíraly mnoho času. Zasedaje totiž na sněmích co obyvatel zemský, často býval volen do rozmanitých komisí, jako zejmena při prohlídce katastru zemského čili zřízení berního. Pešina sice i v tomto ohledu ochotně sloužil dobru obecnému, avšak nemálo odrýván byl od hlavního díla svého. Za tyto zásluhy jeho jmenoval jej císař Leopold I. r. 1675. sufragánem a biskupem Smederevským a r. 1678. dovolil mu, aby na svém statku Obořišti (za Dobříší) založil klášter Paulánský, první toho druhu v Čechách. Ihned spustiv se do stavby, nedočkal se muž ctihodný dokončení díla toho; neboť již dne 2. února r. 1680. zemřel na ouplavici. Jakou ztrátu tak předčasným úmrtím Pešiny utrpěla literatura naše, vysvítá nejlépe ze slov Balbína, jenž truchle nad smrtí přítele svého, praví, že kdyby mu bylo bývalo dopřáno života delšího, výtečnými pracemi svými byl by překonal všecky své vrstevníky.

Pešina byl muž postavy nepatrné a těla slabého, ducha však velkého. Jako v oučinkování veřejném, vynikal i v životě soukromém, pročež požíval lásky a úcty všeobecné. Zvláště zmíniti se jest o dobročinnosti jeho zejmena k studujícím, jichž vždy několik stravoval, začež mu střídavě při objedě předčítati museli.

Jmena kněží takových, jakými byli Balbín a *Pešina, potrvají* zajisté v nehynoucí paměti vděčné *národa našeho.*

O šťastném někdys, nyní však přežalostném stavu království českého, zvláště pak o jazyka českého čili slovanského v Čechách váženosti, též o záhubných na jeho vyhlazení oumyslech a jiných věcech, k tomu se táhnoucích, rozprava krátká ale pravdivá.

Muži nejznamenitějšímu T. Č.*

*) To jest Tomáš z Čechorodu. (Poznámky, jako tato, naznačené hvězdičkou *) pocházejí od Frant. Mart. Pelcla, ostatní, číslicemi znamenané, pro větší srozumitelnost dodal překladatel, uposlechna rady několika přátel, že superflua non nocent.

§. I.

Kterak a za jakou příčinou povstal spis tento.

Uplynul již rok nejeden, muži nejznamenitější, co z práva dávného přátelství našeho nepřestávals mne vyzývati a tlačiti oustně i písemně, abych přímo a jasně vyložil smýšlení své o snaze, aby se jazyk slovanský ve vlasti naší zachoval, též co by věc ta měla do sebe užitečného a naopak, jakou by škodu přineslo, kdyby se zanedbával, jakož i, je-li, jak tvrdí lidé, zemí a jazykův neznalí a málo zkušení, národ slovanský tak povržen, špaten a nevzdělán, že počítán býti musí mezi nejposlednější.

Říkávals, že se ti vždy vidí býti zločinem podlým a nehodným, v psanství dávati jazyk ten, jejž předkové naši i zbraní, když potřeba bylo, za braniborských a korutanských poručníkův nad králi našimi [1]), ano i také za králův lucembur-

[1]) Rozuměj tuto nesvědomitého *markrabí braniborského Otu Dlouhého*, jenž po smrti krále Přemysla Otakara II., z jehož sestry Boženy čili Beatrice se byl narodil, uvázal se v poručnictví nad sedmiletým sirotkem, Václavem II., a ve správu království českého, kteréž s národností českou za pětiletého vladaření (od roku 1278—1283.) dostalo se na pokraj záhuby. Dále rozuměj *Jindřicha vévodu korutanského*, kterýžto po smrti Rudolfa Habsburského, Čechům za krále vnuceného syna císaře Albrechta I., r. 1307. skrze sňatek svůj s Annou, nejstarší sestrou posledního Přemyslovce Václava III. na krále českého byl zvolen, mnoho Němcův *v průvodu* svém i též žoldnéřův do Čech přivedl a *sestru manželky* své, Elišku Přemyslovnu o dědictví

ských a rakouských bránívali, a z jehožto povržení (jak oni předpovídali) svalili by se všichni základové říše i sřítilo by se všecko, co nám oni odkázali naděje i skutečnosti, a konečně (jak praví průpověď, nám zachovaná z časův někdys zlého spravování království tohoto za Pluha čili Pfluga[2]) celé Čechy vrátily by se k pluhů Přemyslovu a na zmar by přišly, ažby i stoly byly pohlceny[3]) (jak slavně dí prastaré naše proroctví a věštba). Toť tehdáž bývalo trestí rozmlouvání našeho.

Rozprava tato s bázní sepsána.

Já, jak se můžeš pamatovati, bojácně jsem odpovídal, že omrzelá to práce rozprava taková, všecka plná nenávisti proti žijícím, a pravil jsem, že bych kráčel trním aneb ohněm, pod zrádný popel se skrývajícím, a uvalil na sebe urážky a nepřátelství, kdyžby

---

otcovské připraviti chtěl, až konečně vyhnán byl r. 1310. Králové čeští z rodu lucemberského byli *Jan* (od r. 1310—1346.), *Karel* I. čili co císař IV. (od r. 1346—1378.), *Vácslav* IV. (od r. 1378—1419.) a bratr jeho *Zikmund* (od r. 1420—1437.), z nichž první a poslední byli smýšlení Čechům nepříznivého.

²) *Oldřich Pluh z Rabštejna* spravoval ouřad podkomořího (od r. 1319—1331.) a za nepřítomnosti krále Jana lucemberského býval správcem království českého. Současný pokračovatel Kosmasův, kanovník pražský František, častěji naříká na hanebnou správu jeho a praví, že podlé jmena svého království české uvedl na pluh Přemyslův t. j. celou zemi nesvědomitě vyssál.

³) Balbín táhne se tuto k pověsti o *proroctvích Přemysla* Stadického, jenž od poslův Libušiných tázán, co by to znamenalo, že jej nalezli objedujícího na stole železném (radlici), odpověděl: „Železo národ náš ve vážnosti míti musí; sloužíť železo i míru i vojně; v míru zajisté oře, ve válce pak pravici ozbrojuje a vlasť *brání od nepřátel.* Dokud, Čechové, míti budete stůl *tento, nepřátelé biti* budou; věřte. však, že veta jest po *národu Vašem, jakmile* cizinci tento stůl Vám vyrvou

věc vyšla na jevo; tedy jiné a jiné práce, jimiž tehdáž byl jsem zasypán, předstíraje, sliboval jsem, že, udá-li se mi kdysi od studií prázdeň, nebudu se zpěčovati a ruku k dílu přiložím; konečně pak rozešli jsme se tak, žes Ty snadno uvěřil, jako někdy dosáhneš, zač jsi žádal, já pak se domníval, kterak výborně se mi podařilo, že průtahem přítele jsem neodmrštil a předce beze vší urážky přátelství mohl jsem vyváznouti prosbám Tvým, ať tak dím, ozbrojeným a velitelským.

Když ale ani Ty nikdy nepřestávals naponínati a tlačiti a ku konci chtěls dojíti, a já sám zřejmě jsem vídal, kterak Čechy lstí oněch, ižto cizincům a vlasti nepřátelům pomáhají, co den se stenčují, zlehčují a na mizinu přivádějí, a slýchal jsem, kterak sem a tam od nedouků a nevděčníkův mnoho na potupu celého národa a předkův našich se prohazuje, z čehož nedávno dostalo se mi do rukou písemko jakési[4]), hanami jazyka slovanského jako sekanina přecpané a lžemi i chybami přemnohými jako olejem pokro-

neb pohltí.“ (t. j. když hospodářství polní a vojenství dostanou se do rukou cizích.) Zajisté netěžko porozuměti hlubokému smyslu proroctví toho a narážce Balbínově.

[4]) Bohužel přes všecko přičinění-se nepodařilo se mi vypátrati, jakého písemka tuto Balbín dotýká; patrno, že již tehdáž, jako za doby naší, dosti bylo lidí takových, kteříž drze a nesvědomitě soudili o věcech, jimž naprosto nerozuměli, a slávy v tom vyhledávali, když nadávali všemu, co české a slovanské. Z rozpravy Balbínovy samé vysvítá jen, že onen Misobohemus čili Čechožrout, jehož hanopis Balbína dohnal k obraně jazyka slovanského, byl Němec jakýsi, jenž v nadutosti své již tehdáž předpovídal, že národnost česká brzy vyhyne, a tudíž Čechům radil, že nic moudřejšího nemohou učiniti, než aby sami se přičinili o rychlé se *poněmčení*. — Snad přece někdys vyjde na jevo *jméno onoho mudrce* a lidumila.

pené: tu jmenovitě zahořel jsem spravedlivou, jak soudím, láskou k vlasti, kteráž jedna zahrnuje lásky netoliko ku králům, nýbrž také k manželům a příbuzným, a jížto více, než komukoli z živoucích, jak učí právníci i bohoslovci, jsme zavázáni; tehdáž mi též nabubřela mysl svářlivostí a umínil jsem si, nadávky ty krátce vyvrátiti, a coby koli k věci té přináleželo, abych vlasti posloužil, v jedno místo snésti, abys Ty, muži nejznamenitější, jenž i času máš s dostatek a též obratností péra nemalé chvály požíváš, měl věc nějakou, jižto bys způsobem svým, to jest ouhledně a ozdobně vytříbil a božskými vědomostmi svými objasnil.

Vlast přední osobuje si lásku.

Když toto konám, nikdo, jak myslím, nebude tak tup a předpojat i všecek uchvácen pošetilým zamilováním do nějaké idey nikoli platonické[5]), nýbrž lžiplatonické, kterouž si sám byl utvořil (buď si tato idea pomstivosť, po otci zděděná, kteráž napřežena jest na všecky i na nevinné, buď si ctižádosť nějaká, dle obrazu krále vyšperkovaná, aby, býti králem nemoha, předce sám království dostal v držení, buď si to čížba a honba na pochvaly dvorské, jelikož dvořané, jak onen praví, na rukou mají oči a věří, co vidí, buďsi doporučení knížeti, jako kdyby na jediné hlavě spočívaly všecky důchody královské vedlé ouplné záhuby zemí, buďsi to veliké proti rozumu prohřešení, jímž zpozdilec se domnívá, že takové jsou nyní časy, kdež pro

Zámysly do propasti směřující.

[5]) *Platon*, veliký mudrc řecký a vůbec jeden z největších mudrců světa (naroz. v Athénách r. 423. zemř. r. 347. před Kr.), jehožto učení jádro nachází se v náuce o *„ideách.“* *V politickém* ohledu nejdůležitějším jest *spis jeho „o státu,“* jehož si po všecky časy všímali *učitelé a spisovatelé* političtí.

udržení vlády a zachování stavu nynějšího přestupovati volno všecka pravých a dobrých politikův pravidla — slovem buďtež si to jakékoliv přeludy ničemné, jež bdě či spě za psích dní a nocí dle způsobu Macchiavelliho[6]) si tvoří a maluje, když se domýšlí, že panujícím zjedná bezpečnosť, uváděje zemi knížeti v podezření, ji olupuje a v škodu přiváděje[7]) nikdo nebude, pravím, kdožby mne právem viniti mohl z jakési náruživosti nekalé, kterouž představení řeholníkův nazývají národnůstkářstvím („nationalitas").[8])

---

[6]) *Macchiavelli* Mikuláš (nar. ve Florencii r. 1469 po delší čas co kancléř a pak co tajemník republiky florentinské takřka nejvyšší správce záležitostí veřejných vlasti své, zemř. r. 1527.) náleží zajisté mezi největší a nejšlechetnější syny vlasti své. Ze spisův jeho („Dějiny florentinské" od r. 1215—1492. „Rozpravy o deseti prvních knčh Tita Livia" atd.) nejrozsáhlejší a to skutečně světové pověsti dosáhlo dílo nadepsané: „Il principe (o panovníku), jímžto Macchiavelli, těžce nesa přesmutné tehdáž položení vlasti své, na množství malých států rozdrobené a odevšad vládou cizincův stísněné, snažil se, některého panovníka vlaského, zvláště pak vévodu Vavřince Medicejského, rozpáliti, aby jakýmikoli prostředky učinil se pánem celé Italie a ji od cizincův vysvobodil. Takové byly zámysly jeho a nikoli učení, hlásání a schvalování hrůzovlády, jak po více než tři století se domníváno a zatracováno, po kterémžto nedorozumění za svým věkem nezůstal ovšem i náš Balbín, jemuž Macchiavelli jest hlavním učitelem tyranův.

[7]) Tuto Balbín naráží na členy vlády tehdejší v Čechách, zvláště pak na onu část panstva českého, kteráž horlivě pomáhala utlačovati národ, především pak na hrab. *Bernarta Ignáce z Martinic*, jenž od r. 1651. až do r. 1685. byl nejvyšším purkrabím pražským. Níže povíme o něm více; neboť Balbín často a velmi ostře naň si vyjíždí.

[8]) „*Nationalitas*," slovo ve staré latině neužívané, znamenalo ve smyslu vrstevníkův Balbínových přepjatou horlivosť ve věcech, národnosti se týkajících. Patrno, *že již tehdáž* byli v Čechách lidé, kteříž pod jakoukoli

Píši nerad, donucen od protivníkův, nepíši na ničí škodu; neobviňuji žádného jazyka, všecky miluji, lhostejno mi, čili který panuje čili jest panujících; toliko to zastávám, že nelidským to a zcela barbarským zločinem, nenáviděti jazyka, jehož vlasť od tolika věkův užívala, jeho záhubu chtíti a k tomu napomáhati, jakož rukama mnohých se dotýkáme, kteříž tak oučinkují a o to usilují, aniž se přetvařují, jakoby v horlivosti té měli více rozumu, než ostatní národové.

§. II.

Že množství lidí přespolních a cizích maní do vlasti se přijímalo, hlavní jest příčinou, proč se jazyk dávný měnil a ještě měniti má; též o skromnosti a snášelivosti lidu českého.

Jaká to pošetilosť, neznámým dávati přednosť před známými, cizincům před domácími.

Z kteréto asi země tak divoké pochází mrav ten, že ze všech národův my jediní jazyka svého nenávidíme a jej na posměch máme, i dostatečným průkazem chvály se považuje, že se někdo u nás ve vlasti nenarodil, tak že jemu, „jenž, jak dí Juvenal[9]) (v sat. 2. a 3.), nedávno přibyl nohama obílenýma, přivezen do Říma (do Prahy) týmž větrem, co slívy a fíky syrské“[10]), bychom ho i neznali a on buď nijak

---

zámínkou hlásali, že národnosti netřeba si mnoho všímati, právě jako nyní mnozí pod zástěrou svobodomyslnosti národní straně naší vytýkají, že prý národnosti všecko chce obětovati.

[9]) *Juvenalis*, znamenitý básník římský, jenž píše ku konci století 1. a na začátku století 2. po Kristu, v satyrách svých ostře tepal mravní zkaženosť doby své. Pro jednu z těch satyr císařem Trajanem v 80. roce věku svého vypovězen do Egypta, za nedlouho se tam utrápil.

[10]) *Smysl jest: jenž* jako jiné zboží (slívy, fíky atd.) na

aneb málo se doporučoval schopnostmi, vědomostmi a mravy svými, beze všeho vybírání ve všelikerých hodnostech a důstojenstvích přednosť dáváme před domácími původu řádného, jichžto otce znali jsme co muže nejlepší, a ježto z mládí v nejlepších mravech jsme vychovali a utvrzovali, jichž vědomosti chválívali jsme na gymnasiích a školách vyšších?

Ošklivosť i odtud nenávisť k jazyku slovanskému v některých věcech se vypisuje.

Zdaž slepi a blbi a povrženi jsme až do toho stupně, že, kam to směřuje, nevidíme? Vše, co domácí, nám zapáchá; my sami na sebe se mrzíme i stejnou vášní hloupou, co krajany svými pohrdáme, nenavidíme též jazyka svého.

Pomíjím některé stesky nejspravedlivější; jsouť ale nyní lidé, na něž prstem možno by ukázati, takovou k jazyku slovanskému nenávistí předpojatí a rozpálení, že slyší-li koho, v Čechách česky mluvícího, považují to co urážku váženosti své a, podobni krocanům[11]), ježí hřebeny a hřídly půdu metou, nemohouce toho poslouchati, a poroučejí, aby se mlčelo aneb odešlo.

Porovnejž se s tím, prosím, skromnosť a snášelivosť lidu českého, jenž cizince a příchozí netoliko pod střechu přijímal a trpěl, nýbrž z podivuhodné dobrotivosti své všemi potřebami života a záštitou zasoboval a opatřoval i též dosazoval na hodnosti, k nimž druhdy nikdo neměl přístupu mimo lidi domácí tak, že, co kdysi o Římu, po-

---

trh byl přivezen z východních krajin co otrok; neboť byl zvyk, že otrokům do Italie přivezeným, než se na trh vodili, nohy se obělovaly. Balbín těmi slovy Juvenála chce naznačiti, že i nejpodlejší lid, z ciziny k nám přišlý snadno štěstí se dodělal.

[11]) Podivno, že dosud u nás nezcela vyhynul tento druh krocanův, ačkoli si již nesmějí počínati tak drze, jako za *časův Balbínových*.

něvadž všecky národy do sebe vnímal, pověděl právník F. C. Modestinus[12]), že totiž Řím vlastí všech, nyní v obrat o Čechách říci volno, že Španělům, Francouzům, Vlachům a zvláště Němcům druhou vlastí jsou tak, že pozbyli-li vlasti své původní, či to dobrovolně či též pro zločin nějaký, v této druhé míti mohou bezpečné útočiště a přítulek.

Čechy dobrovolně všecky cizince přijímají.

Kdež najde se jiná země podobná, kterážby cizince tak laskavě v lůno své přijímala a živila? kdež onen přístup k bohatství a hodnostem? Chlubtež se jiní národové přívětivostí a hostinností svou, že v domech, z veřejného groše zbudovaných, po tři, čtyry dni cizince přijímají, i stravou a jinými potřebami opatřují: Čechy celé jsou pohostinny, jsou, ať tak dím, velkým hostincem a špitálem[13]), kdež nepouze na několik málo dní, nýbrž po celý život svůj v rozkoších a bohatství výborně můžeš se chovati a udržovati. Není potřebí průkazu urozenosti starobylé, ani doporučení schopnostmi a vědomostmi a jiných vzácných pochval, ani mrzutého a choulostivého mravův přetřásání, ani odporné života dřívějšího zkoušky; jen se dotři a přilep na některého z velemožných pánův, a brzy všecky lidi domácí

[12]) F. C. *Herennius Modestinus*, znamenitý právník a právnický spisovatel římský, žák Ulpiánův, císařův římských Aleksandra Severa rada a Maksimina vychovatel, žil v 3. století po Kristu.

[13]) Slovo *„špitál"* čili vlastně hospitál znamenalo původně ústav na způsob nynějších chudincův na zaopatřování lidí věkem sešlých aneb pracovati nemohoucích. Již Daniel Adam z Veleslavína (v předmluvě ku kronice Sylviově) naříká na nával cizincův zvláště Němcův a *jich co Čech přijímání* a dí, že již v přísloví vešlo, *„že Praha jest špitál* vší říše (německé)."

v hodnostech daleko předhoníš, právě pak to, což jinde mohloby zdržovati a udušovati naděje Tvé, žes totiž cizincem, neměj pochybnosti, bude Tě doporučovati a před ostatními učiní Tě milým.[14])

§. III.

Kterak od některých cizincův z největšího nevděku žene se útokem na Čechy a jazyk český.

Ačkoli toto cizincův na hodnosti povyšování a postupování nezřídka bývá nespravedlivo pro našince, předce potud byloby snesitelno, jen kdyby oni, mezi Čechy přijati jsouce a v počet obyvatelův sčítáni, tak, jako s námi pod týmž právem žijí, též dali se sloučiti týmž svazkem jazyka a obyčejův; avšak nemálo jich (řekl bys že v ohledu tom jsou vyňati a vybráni), jakmile u nás nalezli hnízdo, ihned chtějí míti větší křídla, než hnízdo, a' zároveň rozpočínají nájezdy na lid a jazyk domácí tak, že se zdá, že Latini dobře tomu rozuměli, když, jak v knize své o jazyku latinském praví Varro[15]), stejným jmenem nazývali nepřítele i hosta, i že ve svém „Dvoru Křesťanském“

---

[14]) Zdali pak Balbín, kdyby nyní povstal z hrobu, již nemohl by naříkati na to, že u nás cizincům dává se přednost před domácími? Přihleděmež blíže, zdali od té doby změnily se věci důkladně ve prospěch země české.

[15]) M. *Terentius Varro,* nejznamenitější učenec římský a spisovatel nad jiné plodný, žil v 1. století před Kristem. Spravovav rozmanité ouřady veřejné, k rozkazu Caesara zřizoval a pořádal knihovny řecké a latinské. Znamenité dílo své „de lingua latina“ (o jazyku latinském) připsal slavnému vrstevníkovi svému Ciceronovi. Papež Řehoř VII. dal prý spisy jeho spáliti, aby sv. Augustina uchránil od výčitky, že v díle svém „de civitate Dei“ Varrona opsal.

dobře pověděl Causin[16], znamenitá chlouba své vlasti francouzské, „že láska cizincův vždy mívá ruce křivé“.

Ezop[17], výmluvný tento otec povídek líbezných a šprýmův, vypravuje bájku velmi kratochvilnou (kterouž také čteme u Fédra[18]), jenže o čubě, ku porodu pracující), kterak totiž kdysi za noci zimní k loži zajíčka přišel ježek mrazem skřehlý i prosbami mnohými a lichotivými přimlouval se, aby se mu v loži dopřálo místečka nějakého. I odpověděl zajíc: „Vidíš bratře, jak tu sám ležím schoulen a skrčen; sotva mne tato dutinka uzounká městí, pročež Ty dle rozumu svého jiné si hledej místo postrannější“. Ježek, tímto oslyšením rozmrzen, s hněvem pravil: „Takováto k hostem outrpnosť? To-li to srdce Tvé, jež prý jest tak velmi měkké? Než uprostřed noci mohu si vyhledati lože nové, zahynu, Ty pak prací tou nutíš mne, abych mrazem pošel. Poshov a jen malounko místa dopřej mi ubohému;

Bájka o zajíci a ježku nyní ve vlasti naší se provozuje.

[16]) M. *Causinus* (Causin) Mikuláš jezovita francouzský, naroz. v Troyes r. 1570., učitel rhetoriky a výtečný kazatel. Ludvík XIII. zvolil si jej za svého zpovědníka; poněvadž ale Causin stanul po straně matky královy proti králi a ministrovi Richelieu, vypovězen z Paříže, kamž se teprv po smrti Richelieu-ově vrátil. Zemřel r. 1651. Spis jeho, na nějž Balbín tuto naráží, „La cour sainte“ (dvůr svatý) vyšel též v překladu českém Barnera r. 1700 a 1705. v Praze. Také i jiný spis jeho „Dies christianus“ (den křesťanský) vyšel v překladu českém v Litomyšli r. 1657. a pak v Praze r. 1662.

[17]) *Ezop* (Aesopus, Aisopos), známý skladatel bájek, jenž dle obecného domnění žil prý v 6. století př. Kristem současně se sedmi mudrci řeckými.

[18]) *Fédrus* (Phaedrus), spisovatel římský za časův císaře Augusta, jenž prý jej z otroctví propustil na svobodu. Sepsal pět knih ezopských bájek veršovaných.

teplem svým obapolně budeme se zahřívati; já sám při vchodu si lehnu a proti šelmám, hrozí-li Ti jaké, nastavím bodce a kopí svá a budu Ti vykonávati službu ježka válečného[19]), Ty pak bezpečně budeš odpočívati; mněť vyhoví, kolik stačí, kam bych hlavu položil".

Přemluvil dobráčka, sprostného zajíčka a on postoupil místa s dostatek; avšak ježek, kam hlavu vstrčil, též nohy, mrazem, jak pravil, již odumřelé, snažil se položiti, i také položil, avšak neopatrně, nejedním ostnem a kolcem prorazil srsť a zároveň kůži zajíce přechoulostivého. I vzkřikl zajíček: „Toť čin nehodný!" Omlouval se ježek, řka: „Přál bych si, aby se nebylo stalo", i prosil, aby odpustil, přičítaje to náhodě a spánku. Následovalo pak něco příměří; avšak hle! ježek opět hřbet obrátil a ostny strašnými zajíce tak popíchal, že bolestí bez sebe povyskočil. Ježek, již divočejší, namítal, že nic nového nedělá, takovýť prý zvyk jeho, i napomínal k pokoji; konečně pícháním, tlučením a dle zvyku svého na všecky strany se přemítáním způsobil, že zajíce vyhodiv, celé to místo sám zaujal.

Tu teprv, ač pozdě, zajíček povolnosť svou proklínati počal, bohy a lidi, co mohl, zapřísahati, žalovati na nevděčnosť, zlých zvířat ježkovi spílati, mezitím co tento do hrdla se smál; konečně nechtěl-li zahynouti, jak jen stačil za tmavé noci, utíkal do známých lesův a hájův, aby u příbuzných a strýčkův doprosil se lože.

Není potřebí, na doby naše přizpůsobovati

---

[19]) Ježek válečný (též jezdec španělský), jest přístroj válečný, skládající se z kolův zaostřených. Tímto „ježkem válečným" chránívala se zvláště pěchota proti nájezdům jízdectva.

bájku tuto, kteráž se co den provozuje[20]). Moudrému dosti napovězeno; předce však nevděčné mysli ježkovy nikdo z advokátův řádně hájiti nebude, leč kdoby zároveň zajíčkově sprostné lehkověrnosti a lehkověrné sprostnosti chtěl se posmívati a na jich posměch připíjeti.

§. IV.

Stručně rozpráví se o tom, kterak národové se stěhovali, kterak osudem jest plemene německého, jazyky jiných zemí měniti neb úplně vyhlazovati, i jakové toho zdají se býti příčiny.

Již od prvního zmatení jazykův vešlo v oblibu pokolení lidského stěhování se v jiné a jiné země; neboť ačkoli Filon[21]) (jejž někteří nazývají Platonem hebrejským) pravil, že člověk jest rostlinou, předce totéž vysvětluje tak, že nikoli zemi, nýbrž nebi jest připoután.

V každé tedy době, zvláště ale za starodávna dočítáme se v dějinách o stěhování se národův. Některé lákala povaha, svoboda a utěšenost krajin; jiné nutila potřeba, když pro rostoucí počet obyvatelstva dávná půda vzdělavatelům nestačila; jiným, aby lid sám proti sobě nepovstal

Z jakých příčin dálo se stěhování národův?

---

[20]) Vizme, zdali provozování bájky této ve vlasti naší již ouplně vyšlo z užívání? — Ostatně dodati sluší, že již dlouho před Balbínem narážívalo se u nás na tuto bájku o zajíci a ježku. Tak čteme u Veleslavína, že v držení země české „zůstanou (Buohda) i naši budoucí, jestliže spolu s námi chvalitebných šlepějí slavných předkův a pravých Čechův následovati budou a *bodlavým ježkům* z vlasti své vytisknouti se nedopustí.“ (Předmluva k Sylviovi list 4. p. v.)

[21]) *Filon* (Philon), nejslavnější z řecko-židovských filosofův nar. r. 20. př. Kr. v Aleksandrii. Platon byl vzorem *jeho;* všude však Filon statečně bojoval proti mnoho-

ve svárech, vidělo se býti prospěšno, jakoby žilou pustiti a vyprázdniti stoku obci, jak učinili o posledních vojnách francouzských Grammont[22]) (ve svém dějepisu Francie), a o vojnách tureckých spisovatelé nejrozumnější, aby totiž neposedové nejnepokojnější ven z vlasti byli vyvedeni, kdežby pokoje veřejného nerušili, kterýžto oumysl též, jak (v dějinách českých) poznamenal Jan Dubravius[23]), král a císař Zikmund měl s Čechy, proti Turkům do Uher majícími býti poslánu (aby totiž prospěli, buď vítězíce, buď poraženi)[24]); jiné touha po panství a moci, jiné opět vítězství do cizích krajin vypravily, jako Římany, pány světa, kteříž tomu dobře porozuměli, že světa v moci své

božství a též neznabožství. Z četných spisův jeho, sepsaných jazykem řeckým, zachovaly se jen některé. Zemřel okolo r. 50. po Kr.

[22]) *Grammont* (Gabriel Bartolom.) slavný spisovatel francouzský, předseda parlamentu v Toulouse, kdež r. 1619. upáliti dal znamenitého Julia Césara Vaniniho, poněvadž zapíral boha. Popsal jazykem latinským dějiny vlasti své od smrti Jindřicha IV. až do r. 1629. Zemřel r. 1654.

[23]) *Dubravius* čili vlastně Jan ze Skalky Dubravky na Hradišti, rodem z Plzně, muž učeností vynikající, užíván v rozmanitých poselstvích diplomatických, až jej Ferdinand I. v odměnu zásluh učinil biskupem Olomouckým. Zemřel r. 1553. Nejznamenitější spis jeho jsou dějiny české, latinsky sepsané, kteréž připsány jsouce králi Maksimiliánu II. poprvé tiskem vyšly v Prostějově 1552., po druhé pak v Bazileji r. 1687. pečí slavného lékaře Tomáše Jordána.

[24]) Když Zikmund král konečně dosedl na trůn český, pilně k tomu hleděl, aby co nejdříve vyhuben byl živel nepokojný v Čechách. Za tím oučelem způsobil, že mnoho lidu válečného z Čech odebralo se do Uher proti Turkům (r. 1437.), maje za to, že dojista prospějí; neboť zvítězí-li, tedy odklidí nebezpečenství od Turkův hrozící, pakli poraženi budou, tedy záhuba jejich bude prospěchem jeho.

nemohou udržeti, než osadami, jež na všecky strany rozváděli; jiní z těchtýchž příčin, kteréž obyčejně způsobují válku (ze záští, jímž hoří, z lahody loupení, z divokosti vrozené a jiných těm podobných) dali se dohnati, aby na národy sousední i vzdálené zbraní udeřili.

Němci ze všech národův nejvíce sem tam se stěhovali.

Buď jak buď, neváhal bych saditi se očkol, že po všecky časy nebylo a nelze jest najíti národa, jenžby častěji, než Němci, jednak za obecnými jednak za soukromými záležitostmi v cizí krajiny byl se stěhoval. Čtěmež, co psali Appianus[25]) o Cimbrech[26]), národech německých, Dionysius[27]) o Bojích[28]) (neboť i tito, jak učí spisovatelé nejlepší, původem i zazykem Němci byli, ačkoli u Livia[29]) zovou se Gally), Caesar[30])

---

[25]) *Appianus*, pocházející z Aleksandrie v Egyptě, žil v Římě v první polově století 2. po Kristu. Sepsal jazykem řeckým 24 knihy „dějin římských" až na časy cís. Augusta, jichž jen malá část se zachovala.

[26]) *Cimbrové*, národ německý, jenž prý původně sídlel v nynějším Jutsku a ku konci století 2. před Kr. s Teutony udeřili na říši římskou, až je porazil a zničil Marius.

[27]) *Dyonisius* rodem z Halikarnasu, města řeckého v Asii menší, žil v Římě ku konci 1. stol. před Kr. Sepsal jazykem řeckým dějiny římské až do válek punických.

[28]) *Bojové*, veliká větev kmene keltického, kteříž se též dostali do severní Italie a též do Čech. Mýlí se Balbín, když za některými učenci tehdejšími Boje čítá mezi národy německé, kam nenáleželi.

[29]) *Titus Livius Padovan*, jeden z nejznamenitějších dějepisců římských sepsal za císaře Augusta jazykem latinským nejobšírnější dílo o dějinách národa římského, kteréž se nám ale dochovalo jen kusé.

[30]) *Cajus Julius Caesar*, jeden z největších mužův národa římského (zavražděn r. 44. př. Kr.) proslavil se netoliko velkými činy svými, nýbrž též výtečným jich vypsáním. Popsal vojny, jež vedl proti Gallům v nynější

(de bello Gallico — o vojně v Gallii) a Tacitus[31]) (ve své Germanii) o Němcích vůbec; opět o Bojích, Markomanech, Hermunduřích a Kvádech[32]) (že pak tito všickni byli národy německými, a zvláště Kvádi, i že nikdy neužívali jazyka slovanského, nýbrž vždy německého, vědí hoši dějepisců̊v, i známo to ze svědectví a důkazův veleslavných mužův, Augspurčana M. Welsera[33]) — viz jeho letopisy bojské — Hollanďana Filipa Cluveria[34]), popisujícího starou Germanii — viz toto dílo jeho a úvod do zeměměřictví —, Poláka Kromera[35]) — viz jeho dějiny polské —, a všech

---

Francii, a pak vojnu domácí, kterouž vedl se soupeřem svým Pompejem.

[31]) *C. Cornelius Tacitus,* nejvýtečnější dějepisec římský ku konci století 1. po Kr. Mimo znamenité dějiny (historiae) a letopisy (annales) sepsal důležité dílo o zemi a národě německém i životopis tchána svého Agrikoly, kteréž jest vzorem díla životopisného.

[32]) *Markomané,* Hermundaři a Kvádi národové němečtí, jichž první bydleli prý v Čechách, druzí v Duřinsku, třetí pak v Moravě a na Slovensku.

[33]) *Markus Welser,* pocházející ze slavného a bohatého rodu města Augšpurka, vzdělal se v Italii, a oddal se studiím dějepisným. Mimo mnoho jiných spisův sepsal patero knih „letopisův bojských,“ jichž se Balbín dovolává. Nar. 1558. zemřel r. 1614.

[34]) *Filip Cluver* (čili Cluverius) nikoli v Holandsku narozený nýbrž v Kdánsku r. 1580., znamenitý zeměpisec, měřič a též dějepisec. Po velkých cestách a dobrodružstvích dostal se co voják s Vallóny také do Čech, kdež slavné Evě z Lobkovic pomáhal v sepsání obrany nešťastného otce jejího Jiřího Popela, kteroužto obranu též do latiny přeložil a tiskem vydal. Byl též doktorem práv i zemřel v Lejdě v Hollandsku r. 1623. K jednomu z četných spisův jeho, k popisu staré Germanie táhne se náš Balbín.

[35]) *Martin Cromerus* (čili Kromer) naroz. v městečku Běči v Haliči r. 1512. užíván byl často v poselstvích diplomatických za králův Zikmunda Augusta II. a Štěpána Báthoryho. Z kanovníka krakovského a pora-

spisovatelův dobré pověsti) o Markomanech, pravím, Hermunduřích, Kvádech, Bojích, jakž dle Welsera jsem uvedl, svědčí Arnold Bukovecký[36]) (ve svých dějinách Slovanův a Sasíkův), Sas Fabricius[37]) (ve spisu o původu Sasíkův), Francouz Spondanus[38]) (viz jeho Letopisy) a jiní, o Alánech a Gepidech náš Pontanus[39]) (viz jeho Progymn. Svaz. I. 93); Olaus[40]) (viz jeho dílo Suecia) o Normanech, Dánech, Švédech a tisíci národův jiných a jich po Evropě cestách i osadách; o Gótech[41]), Vizigótech a Ostrogótéch a t. d. též o

datele archivu královského stal se pak biskupem Varmínským. Zemřel r. 1589. Ze spisův jeho nejznamenitější jsou latinsky psané „dějiny polské" a pak jeho „Polonia" (t. j. Polsko v ohledu zeměpisném, národopisném a t. d.

36) *Arnold Bukovecký* čili Lubecký, benediktin kláštera sv. Jiljí v Brunsvíku a pak první opat v klášteře sv. Jana v Bukovci čili v Lubeku, psal pokračování důležité kroniky Helmoldovy od r. 1171 do r. 1209.

37) *Jiří Fabricius* naroz. v Kamenici Míšeňské r. 1516. byl rektorem slavné školy v městě Míšni, znamenitý básník latinský a kritik. Sepsal také několik spisův dějepisných (o původu Sasíkův, dějiny Míšeňské a j.). S tehdějšími učenci a básníky v Čechách udržoval spojení přátelské.

38) *Spondanus* čili vlastně *de Sponde* Jindřich naroz. r. 1568. byl nejprvé vyznání kalvínského a spravoval některé ouřady za kr. Jindřicha IV., pak stal se horlivým katolíkem a na kněžství byv vysvěcen stal se biskupem Pamiersským. Mimo jiné spisy proslavil se pokračováním v Baroniových „letopisech církevních", jež od r. 1197. dovedl do r. 1640. Zemřel v Toulouse r. 1643.

39) *Jakub Pontanus* (vlastně Spanmüller) jezovita český rodem z Mostu, vyučoval nejvíce v Bavořích, kdež zemřel 84letý r. 1626.

40) *Olaus*, dějepisec švédský století XV. sepsal šest kněh příběhův švédských.

41) *Gótové*, znamenitý národ kmene germánského. Dělili se na východní čili Ostrogóty a západní čili Vizigóty; *tamti usadili* se a zanikli v Italii, tito ve Španělích.

Longobardech[42]) (řečených tak od dlouhé brady neholené), dále o Vandalech[43]) a jich ve Španělsku říších zanechali nám Orosius[44]), Paulus Diaconus[45]) (viz jeho příběhy Longobardův), Mariana[46]) dějepisec z Tovaryšstva Ježíšova (ve svých dějinách Španěl) a jiní; o příchodu Marčanův[47]) do Slezska návěstí podali Curaeus[48]), Henelius[49]) (viz jeho spis „Silesiographia") a posléze Schick-

---

[42]) *Longobardové,* též národ kmene germánského, jenž se usadil v severní Italiii, kdež Lombardie dosud připomíná jmeno jejich.

[43]) *Vandálové,* též národ kmene germánského, kteříž se dostali až do Španěl a dále do Afriky, kdež říše jejich vyvrácena byla r. 534. Divokostí svou nabyli tak hanebné pověsti, že po dnes „vandalův" spílá se lidem, kteříž toliko boří a pustoší.

[44]) *Pavel Orosius*, dějepisec římský století V. Zemřel v Africe, kdež u sv. Augustina kaplanoval. Mimo jiné sepsal 7 kněh „dějin", dle nichž po dlouhý čas ve školách vyučováno.

[45]) *Paulus Diaconus* též Warnefried (i Winfried) jmenovaný, učený kněz rodem Longobard žil za časův Karla Velikého (v století 8.). Učil delší čas na škole v Metech a zemřel v klášteře Monte Cassino. Z mnoha spisův jeho připomínáme jen dějiny longobardské do r. 773., k nimž Balbín se táhne.

[46]) O znamenitém jezovitě tomto níže více připomeneme.

[47]) *Marčané* t. j. Němci, kteříž se usadili v dávné vlasti Luticův a ji nazývali markou braniborskou.

[48]) *Curaeus* čili Cureus Jáchym narodil se r. 1532. ve Fryštátu v Slezsku, žák Melanchthónův, byl učitelem v rodišti svém, pak dal se na lékařství. Zemřel r. 1573. Zanechal několik spisův v jazyku latinském, z nichž pro dějiny slezské velmi důležity jsou „Letopisové slezští" od nejstarších dob až do smrti krále Ludvíka r. 1526.

[49]) *Mikuláš Henelius* čili Henel, Slezák rodem z Prudnice r. 1582. byl syndikem ve Vratislavi, kdež zemřel r. 1656. (Balbín jej znal osobně.) Ze spisův jeho v čele stojí „Silesiographia" (vypsání Slezska) a Breslographia (vypsání Vratislavi).

fusius[50]) v dějinách Slezska. Všickni národové, kteréž jsem právě jmenoval, počítají se mezi Němce, jak doklady nevývratnými dokazují spisovatelé právě chváleni; že pak Vandalové (nikoli však Venedové čili Vendové[51]); neboť tito byli národ slovanský, jak dokazují Welser, Cluverius, Kromer a jiní), že Vandalové, pravím, národ německý nejnepokojnější, poněvadž na žádném místě setrvati nemohli, od slova „wandelen“ t. j. putovati (kteréhož slova Němci dosud užívají a odkud se „Wandersleuth“ říká cizím příchozím) jmeno své dostali, ukázal muž veleslavný Welser. Mezi všemi, pokud mi známo, nejpilněji národův po celé Evropě putování a se usazování sledoval Vídeňan Volfgang Lazius[52]) v několiku knih, kteréž v předešlém století o stěhování se národův na světlo vydal, a kdež v jednom velikém svazku všecky strany naplnilo stěhování se Němcův.

Jaké množství Němcův po všech krajinách roztroušeno.

Za našich dob (ačkoli se stěhování již neděje všeobecným shromážděním a usnešením národa celého), Němci za záležitostmi soukromými stěhují se do všech zemí sousedních, jako i vzdálených v počtu tak velikém, že netoliko

---

[50]) *Jakub Schickfuss*, Slezák rodem ze Svěbuz r. 1574, byl rektorem gymnasia v Břehu, pak radním tamtéž a konečně Ferdinanda II. radou císařským a fiskálem. Zemřel ve Vratislavi r. 1636. Mimo jiné sepsal jazykem latinským „kroniku slezskou“, sahající až do r. 1619.

[51]) Němci zbytkům Slovanův Lužických pod panováním saským a pruským dosud říkají „Wenden“.

[52]) *Volfgang Lazius* (neb Lazzius, vlastně Lazz) znamenitý lékař, jeden z nejučenějších mužův věku svého, důkladný znatel starých jazykův a literatur klassických, dějin a starožitností, byl též lékařem cís. Ferdinanda I. Přebýval nejvíce ve Vídni, kdež se narodil r. 1514. a zemřel r. 1568. Z přemnohých spisův jeho nejvíce ob-

celé rodiny řemeslníkův německých potulují se po Vlaších, Francii, Španělsku, Moskvě, nýbrž též celá města z Němcův povstávají v Čechách, v Uhrách a v Polsku; až i Turkům buď ve službě válečné buď v přípravách vojenských a shotovování zbraně, buď v zakládání měst, opevňování táborův, buď v dobývání, tavení, slévání a ražení kovu, buď v upravování strojův válečných a z nich na křesťany střílení práci a prodajnou duši svou propůjčovati nijak se nerozpakují, zvláště Norymberští[53]) beze starosti o náboženství, bez ohledu na vlasť, kteráž je splodila, bez bolestné výčitky za tak dlouhou nepřítomnosť, bez upomínky a touhy po milých a spoluobčanech, jež navždy opouštějí.

Takto téměř všickni cechové řemeslníkův německých učinili si obyčejem a zvykem ustanovili zákon, že mezi řemeslníky nemohou míti hodnosti mistrův, než když co nejvíce procestovali na učení. Když se pak cestujícím naskytuje tučnější osud, bohatá neb hezká žena neb jiná výhoda znamenitější, než doma, ihned pustivše mimo sebe touhu po návratu, v jiných zemích se usazují a zahnizďují.

Ještě by ucházelo, kdyby ve vlasti nové v jedno tělo se slili a, jak jsem právě byl pověděl, přijavše též jazyk domácí, snažili se srůsti; avšak taková jest (budiž mi milostiv slovutný národ německý!), taková jest pravím buď k cizím národům nevážnosť aneb nedbalosť, přiučiti se jazyku cizímu neb (což pravdivějším býti sou-

sahu dějepisného a literárního vytkneme zde jen dílo, k němuž se táhne náš Balbín: „de gentium migratione lib. XII.“ (t. j. o stěhování se národův knih 12.).

[53]) Skutečně tehdáž Turkům ve vojnách sloužilo mnoho Němcův, zvláště pak řemeslníkův Norymberských.

dím) v přiučování se jazykům cizím zdlouhavost a neschopnost, že ze sta sotva jediného můžeš najíti, jenžby se dokonale znal v jazyku, od jeho řeči rozdílném. Neodsuzuji tímto cestování šlechty německé, schvalujiť je spíše; neboť šlechticové, lepšími schopnostmi jsouce nadáni[54]), když se ušlechtilému chování všech národův přizpůsobují (v čemž, nevím, právem-li je haní spisovatelé) také pilně učí se jazykům; s jakou pak snadností vyslovují slova španělská, vlaská, francouzská, viztež, kdož mají známosť řečí těch; já pak tuto mluvím o Němcích z lidu, kteříž, kdyžby se právě nejvíce měli zalíbiti nové vlasti, v kteréž žíti chtějí, žádné nemají snahy ani vůle neb snad ani nemohou pro lenivosť buď paměti neb ducha. Když tedy mluví, divné ze sebe dělají šašky, že vidíme, jak nejapně mluví, ačkoli po deset, dvacet až i třicet let, ve vlasti naší, strávili. Jest v jazyku českém průpověď, kterouž pravíme, že matka naše z Vídně, otec pak jest v Praze[55]), kterážto průpověď jest úskalím pro Němce, neboť když se o vyslovení toho pokoušejí, říkají něco zcela rozdílného a směšného, že kdo po slovansku umí, nelze mu od smíchu se zdržeti.

Lenivosť v učení se jazykům cizím.

A předce nemohou nám namítati těžkosti jazyka našeho, když Francouze, Španěly, Uhry a, co divno, Vlachy zvláště, kteříž mezi Poláky nebo Čechy nepobyli více než rok, co den slýcháme správně mluvící. Přidejme k tomu, že tatáž tuposť spatřuje se také při učení se jiným jazykům; tak byli již a jsou mnozí, kteříž, proživše několik let mezi Vlachy v Římě a uprostřed Vlach (ať

[54]) S předsudkem tímto o lepších schopnostech šlechty nyní zajisté nikdo nesouhlasí.
[55]) *Průpověď* ta dosud vůbec u nás známa.

o Francii pomlčím) a domů se vrátivše, (mimo velmi málo slovíček „si“ nebo „no“[56]) ani po vlasku pozdraviti neumějí, a co ještě směšnější, vymlouvají se na krátký pobyt, kdežto se ví, že celé tříletí neb ještě déle uprostřed města Říma s Vlachy obcovali, o jichž jazyku skoro všickni se shodují, že všech evropských jest nejsnazším a bez obtíže opět v něj vpraviti se možno.

Odkud povstala a povstati může zkaženost jazykův.

Když tedy, abychom již ku konci došli, takových lidí množství, jakž skutek před očima máme, do vlasti naší se hrne, poněvadž jazyka našeho buď nechtějí buď nemohou si přisvojiti, a předce pro sňatky manželské, řemesla, obchody a jiné potřeby s námi rozmlouvati musí, národ náš pak (což nám oni sami rádi přiznávají), v přiučování se jazykům cizím pokládá se velmi šťastným: tedy nutně se stává, že Čechové (dle vlídnosti své národní)[57]) jazyku jejich se přizpůsobují, až konečně sami po německu mluví, kteréžto povolnosti a zdvořilosti Čechův mnozí z nich zneužívali i na záhubu vlasti a jazyka slovanského využitkovati se snaží, chtějíce, aby se všecky záležitosti soukromé i veřejné vyřizovaly v jazyku jejich (jejž jediný umějí); nad toto pak nic nevlídnějšího a nevděčnějšího díti nemohou proti svým hostitelům a dávným obyvatelům země.

---

[56]) V jazyku vlaském znamená „si“ ano, „no“ pak ne.

[57]) Nešťastná tato „vlídnosť“ a povolnosť, kterouž mnozí lidé naši vychvalovali co „holubičí povahu národa slovanského“, velice nám uškodila a namnoze dosud škodí. Zdaž vyhojili jsme se již z pošetilé vlastnosti té? Nemáme-liž co den příkladův, že pro pohodlí několika, kteříž se jazyku našemu přiučiti nechtějí, četné spolky a shromáždění naše nedbají jazyka mateřského a ustavičně cizího užívají? Nejsme-li my sami více trestu hodni, než ti, kteříž těží z hloupé povolnosti naší?

Jestiť osudem národa toho, aby buď ouplně zahladil aneb alespoň pokazil jazyky všech zemí, do nichž se dostal na svých poutech. Dočítáme se v dějinách, že tak stalo se Římanům, Italiánům, Gallům a Hispanům, od množství Longobardův a Gótův utlačeným; neboť když Germánové nemohli si osvojiti latiny, tím méně pak obyvatelé dávní naučiti se hrůznému jazyku nových hostí, tedy z nucení se obou národův, starého a nového (když tito něco chtěli říci latinsky, tamti pak slova tvořili a překrucovali dle zvyku těchto) povstal jazyk nový, jenž u Italův nazývá se vlaským, u Gallův francouzským, u Hispanův španělským, jazyky to rozdílné (neboť pokaženosť a pochybení nemají zákona), všecky však povstalé pokažením latiny. (Viz Melichara Imhofera[58]) knihy o jazyku latinském.)

Vidíme pak, že totéž stalo se v sousedních nám krajinách: Krajinci, Korutanci, Vendi čili Venedi[59]) a všecko pobřeží při ilyrském čili horním moři[60]) kdysi mluvili jazykem slovanským; tu přibyli hosté noví, jako obyčejně, Němci a, když lidu venkovského množství nemohli zmoci a celý národ v sebe předělati, alespoň všecko pokazili. Tak povstal jazyk krajinský, jenž slova německá dle způsobu slovanského, slovanská pak

[58]) *Melichar Inchofer*, jezovita uherský, jenž vyučoval v Messině, pak v Maceratě a zemřel v Miláně r. 1648. Mimo dílo „o jazyku latinském" sepsal mnoho jiných spisův, mezi nimi církevní dějiny uherské a rozpravu proti soustavě Kopernikově, dokazuje, že země stojí a slunce okolo ní obíhá.

[59]) Němci Slovincům v Štýrsku a t. d. dosud říkají „Winden".

[60]) Moře illyrské čili „horní" (superum) nazýváme nyní *jaderským* čili siným.

podlé německého skloňuje[61]), od znatelův obojího jazyka vesele se poslouchá; také mně, když jsem tam tudy kdysi cestoval, dobrou poskytl látku, že jsem se zasmál.

Krutěji však a nelidštěji[62]) (ať nejmírněji mluvím) od Sasíkův nakládáno s Vendy čili Venedy (jež někteří, podobností jmen zavedeni, Vandaly nazývají nesprávně, jak nade všecko jasně vykládá. Kromer) s Bodrci čili Rarožany, s Ratary, s Dolenci, s Glomáči, s Havolany, s Gliňany, s Vkrany a s Lutici; neboť od Labe až k moři baltickému a k zálivu, jejž zeměpisci nynější nazývají venedickým čili vendickým, jazyk slovanský Vendův rozléval se a panoval Pomořím, Braniborskem a zeměmi ostatními. Přistěhovalí Sa-

---

[61]) Balbín tuto ovšem mluví jen o pokaženém jazyku, jak jej na cestě své slyšel ve městech; neboť že spisovní jazyk Slovencův čist jest, víme všickni.

[62]) Odstavec tento výmluvným jest svědectvím, jak živé bylo vědomí slovanské Balbína našeho i jak pilně se byl ohledl v dějinách Slovanstva. Pro lepší porozumění položíme tuto krátce (dle starožitností Šafaříkových) sídla vyhubených větví Slovanův polabských a baltických, o nichž se Balbín zmíňuje. *Bodrci* neb *Bodrici* (Obodriti) žili mezi mořem baltickým a Labem od řek Varnavy a Stepenice až do Travny. Sluli též *Rarožané* od hlavního města Rarogu. *Rataři*, větev Veletův čili Luticův bydleli od řeky Dosy k severu mezi Havolou, Odrou, Pěnou a Dolencí. *Dolenci*, větev Veletův, sídleli okolo jezera Dolenu a nad řekou Dolencí. *Glomáči* (něm. Daleminci) drželi okolí města Míšně až k řece Kamenici. *Havolané* čili *Stodorané* (z nichž pocházela Drahomíra naše), větev Veletův, bydleli v nynějším Braniborsku mezi řekami Havolou a Dosou *Gliňané*, větev Bodricův, mezi řekami Eldou a Stepenicí. *Vkrané* čili *Ukrané*, větev Veletův, sídleli okolo řeky Vkry. *Lutici* čili *Veleti* i *Vlčkové* (něm. Wilzen) národ slovanský, již dávno vyhubený neb poněmčený, sídlel mezi Labem, Odrou a mořem baltickým v nynějším Braniborsku, Pomoří západním a t. d.

síci[63]), od přírody Slovanův nepřátelé, lid tento prostoty starobylé, jak jen mohli, oukladně utiskovati se jali; a sice nejprvé nesvorností rozdrobili náčelníky Slovanův, potom záštím skrytým proti národu celému vrhli se na nesvorné. Markrabí Gero[64]) spáchal zločin nehodný jmena saského; třiceti kmenův slovanských náčelníky totiž pozval přátelsky a pak při hostině nejukrutněji dal pobiti, o kterémžto bezpraví krvavém a zajisté velmi nemužném zprávu podávají i samí spisovatelé saští Cranzius (ve své „Vandalii")[65]), Dresserus (ve své „Isagoge")[66]) a Fabricius (v díle „o původu Sasův")[67]). Od té doby moc Slovanův v Sasku, v Lužici, v Pomoří a jiných zemích ouplně upadla a Slované, ouklady německými potlačeni, již nikdy nemohli se povznesti

[63]) *Sasové* čili Sasíci nebydleli původně v nynějším království saském, kteréž tehdáž bylo krajinou čistě slovanskou, nýbrž okolo dolního Labe, v nynějším Hannoveránsku a j.

[64]) *Markrabí Gero* podlý a nelidský čin tento spáchal r. 939. Potom více než 20 let pracoval o podrobení neb vyhubení lidu slovanského a na konec spáchal nestydatosť, že r. 962. putovav do Říma, tam na oltář sv. Petra položil meč svůj, tolikerou krví slovanskou sbrocený. A tací zhovadilí tvorové lidští chvastali se býti apoštoly víry Kristovy!!

[65]) *Cranzius* (vlastně Krantz) Albert rodem z Hamburka, kdež zemřel r. 1517. Byl profesorem v Roztoku, pak duchovním a syndikem v rodišti svém. Sepsal mnoho děl dějepisných, zvláště Sasův se týkajících. Zmiňujeme se tu toliko o jeho „Saxonii" a „Vandalii".

[66]) *Dresserus* (vlastně Dresser) Matouš, naroz. v Erfurtě r. 1536. byl professorem jazykův klassických a dějepisu v Erfurtě, v Jeně, v Míšni a v Lipsku i historiografem kurfirství saského. Zemřel r. 1607. Z četných spisův jeho jmenujeme zde toliko ten, k němuž se Balbín táhne: „Isagoge historica" (t. j. proprava dějepisná).

[67]) *O Fabriciovi* viz poznamenání č. 36.

a dávné svobody dosíci. Slyšmež Spondana[68]), Francouze, tedy nikoli Slovana nějakého, jemuž bychom snad přisuzovati mohli nemírnou lásku k národu svému. Tento (v letopisech církevních) vypravovav dle Cranzia o záští až na smrť, jímžto Sasíci proti Slovanům a všemu, co mělo jmeno venedické, rozpáleni byli až tak, že (ačkoli Sasíci byli přistěhovalci, Slované pak dávní obyvatelé, kteříž Sasíky k jich prosbám byli připustili i ačkoli na půdě Venedův žili) nikoho netrpěli ve svých sborech, spolcích a cešich, kdož se nenarodil z rodičův německých a totéž přísahou vynucovali od těch, kteréž přijímali, vykřikuje: „Velké to ukřivdění národu, jemuž z otcovské půdy vyhnanému, nepřáno, aby bydlel a žil v sídlech rodinných, nýbrž jenž zatlačen byl do nitra země, kdež za nejtužší poroby sotva malý zbytek při orbě zůstává za nejtěžší poplatky atd.“ a dále praví: „Což tuto chtěli jsme připomenouti, pamětlivi výroku svatého: „„Viděl jsem závěrek všeho dokonání.““ aby každý uvážiti mohl, až kam přiveden byl národ nejčetnější, o jehož předcích nacházíme, že tak velké věci vykonali atd.“ To praví Spondanus.

Příkladové tito, poněvadž jsou blízci a na bíledni leží, Čechy a národy jmena slovanského na společné nebezpečenství upozorniti a nejužitečnější poučení dáti mohou, abychom se vyhnuli zlu, jež nám hrozí.[69]

---

[68]) O Spondanu viz poznamenání č. 37.
[69]) Vážná tatě slova Balbínova dosud nepozbyla významu a důležitosti své.

§. V.

Hromadí se několik jiných příčin, kteréž jazyku německému zjednaly přístup do Čech.

Z výpovědí spisovatelův všech ze svědectví lidí starých, z listin veřejných městeček a měst všech známo, že není tomu tak dávno, to jest asi před padesátí let posledně sběhlých, co v Čechách po česku mluvily všecka města, městečka, vsi (nerci-li veškerá šlechta, kteráž velmi houževně držela se jazyka starého); vždyť po rukou máme knihy městské a dsky zemské[70]), psané jazykem českým až do r. 1620. Po česku mluvily Budějovice, po česku Krumlov, Lípa, Oustí, Ouštěk, Most, Duchcov, Teplice, Teplá, Chotěšov, Kadaň a všecka města větší i menší (což každému dá se dokázati z kněch radních) — slovem veškerá země česká (mimo malé území Loketské)[71]).

Ne tak dávno tomu, co jazyk slovanský mezi Čechy utrpěl újmu.

A není se čemu diviti; vždyť nejinak, než po česku směla se vydávati práva lidu; z lavic řečníkův[72]), ze stolic soudcův a ve všech shromážděních rozléhal se hlahol český, aniž jinak, než toliko po česku, smělo se cosi pro paměť

[70]) *Dsky zemské* jsou knihy veřejné, do nichž se zapisují tak zvané stavovské statky nemovité se všemi právy a břemeny. Dsky zemské království českého jsou nejstarší v Evropě; počátek jejich sluší hledati za krále Otakara II. (od r. 1253—1278.) Z prva užívalo se při vkladech do desk zemských jazyka latinského, za krále Jiřího začalo se užívati též češtiny až r. 1491 sněm hlavně k naléhání pana Jindřicha z Hradce ustanovil, aby se užívalo jen jazyka českého.

[71]) *Loketsko* poněmčeno, jak se zdá hlavně za krále Přemysla Otakara II., jenž tam povolal osadníky německé.

[72]) *Řečník za časův* starých říkáno tomu, kdo někoho před *soudem zastával*, tedy co nyní advokát.

věčnou vkládati do desk zemských a kněh městských. Jestliže pak v některých městech, jako v Chomútově (jemuž jakožto někdys zboží rytířův německých[73]), posmíváno se v přísloví*) velmi známém), aneb v mostě, někdys knížatům Míšeňským zastaveném[74]), aneb v Kadani, neb v Jáchymově a v některých jiných městech, ležících na pomezí českém, užíváno v domácnosti jazyka německého, předce, jak jsem pravil, před soudy královskými pří svých nesměly vésti, než po česku. „Kdys býval jediný v světě všem přírody pohled"[75]).

Totéž i ještě v mnohem větší míře svědčilo o zvyklostech a zákonech panstva; tudíž, jak čteme v dskách zemských, když hrabata Šlikové, již nevím jakou, při vedli a učinili to po německu, dána jim odpověď od úředníkův královských, že nepodají-li půhonu českého, žádná žaloba se nepřijme.

Jakáž tedy příčina, že v kratičkém čase ja-

---

*) Všude lidé, v Chomútově Němci. Stránský.

[73]) *Chomútov* r. 1252. dostal se řádu rytířův německých, kteříž tam zřídili komendu, avšak r. 1416. z nouze zboží to prodali králi Václavu IV. Proti snešení sněmovnímu (r. 1615.), aby v Čechách nikdo nemohl býti měšťanem města královského, kdo neumí česky, zadali Chomútovští prosbu za osvobození od zákona toho, byli však odmrštěni z kanceláře královské vyrozuměním česky psaným.

[74]) *Město* Most (Pontum, Brüx) bylo v zástavě markrabí míšenského nejprvé za sporův krále Vácslava IV. s jednotou panskou; po druhé pak zastavil je král Zikmund r. 1420 až pak vráceno jest koruně za krále Jiřího na sjezdě Chebském r. 1459.

[75]) Veršem tímto, vyňatým z Ovidia (Metamorph. I. 6.) *Balbín říci chtěl, že země česká tehdáž bývala všecka skutečně českou.*

zyk vlastenský takovou vzal zkázu! Užiji největší stručnosti, neboť kdož mají bystrého ducha, snadno porozumějí, co v tom vězí. Kdo chce snísti jádro, praví komik[76]), rozbije ořech.

Přední a nejhlavnější toho příčina, jak jsem právě podotknul, jest práv a zvyklostí starých zanedbávání. Viz, co předpisuje snešení sněmovní l. 1616.[77]) na něž se podepsali také Vilém Slavata a Jaroslav z Martinic[78]). Nařizujíť stavové, „že při právích nemá jinak mluveno, pře vedeny, slyšány, příčiny přijímány a souzeny býti, než

Příčiny, pro kteréž jazyk slovanský spatřuje se v zanedbání. Příčina I.

[76]) Komik totiž Tit. Maccius *Plautus*, u Římanův nejznamenitější spisovatel veseloher, jenž ostře tepal nešvary a neřesti tehdejší společnosti římské. Narozen r. 254. zemřel r. 184. před Kristem. Slova, jež tuto Balbín z něho uvádí, tvoří 55. verš výstupu 1. dějství prvního veselohry „Curculio.“

[77]) Důležité snešení toto nestalo se r. 1616. jak Balbín omylem uvádí, nýbrž r. 1615. na sněmě generálním. Podotknutí jeho, že se na snešení ono podepsali též Slavata a Martinic, není jen maní dodáno, nýbrž vězí v něm výčitka, že oba později tolik zlého na národnost českou dopustili.

[78]) *Vilém Slavata z Chlumu a z Košumberka* (nar. r. 1572.) a *Jaroslav Bořita z Martinic* (naroz. r. 1582.) náleželi mezi nejpřednější odpůrce nekatolických stavův českých, jakož i mezi nejvěrnější služebníky rodu Habsburského; proto, když r. 1618. vypuklo povstání stavovské, oni první museli zakusiti hněvu stavův vzbouřených, kteříž je vyhodili oknem z kanceláře místodržitelské na hradě pražském dne 23. května r. 1618. Po bitvě bělohorské dostalo se jim všelijaké náhrady a vyznamenání, Martinic stal se konečně nejvyšším purkrabím pražským, kterýžto úřad zastával od r. 1638. až do své smrti r. 1649. Slavata pak nejvyšším kancléřem království českého od r. 1628—1652. Balbín na jiném místě (Boh. Sanct. II. 131.) chválu vzdává Slavatě, že nepřátelům svým se nemstil a že ani píď země na panstvích jeho znamenána nebyla neštěstím cizím aneb psanstvím, ano že prý přímluvou u císaře mnoho in zachránil.

to vše jazykem českým; neboť prý jazyk sv. Václava a patrónův svatých v království celém platí a panuje; k čemuž tudíž stavy a všecka města napomínají a z moci své dohánějí; jižť prý až dost a více, než dosti, nad přívětivosť zemí ostatních poskytováno a poskytuje se cizincům, co den přicházejícím; aby si tedy již nedali škoditi od lidí nově přibylých; neboť známo z příkladův, že Němci, jakmile byli připuštěni a někde se usadili, nikdy nedají se vypuditi neb vykořeniti, a sotva kdy přiučí se jazyku země naší, než když se to přikazuje zákony přísnými.“

Výtah jistého snešení sněmovního roku 1616.

Druhá příčina jest: převrácená nesmyslnosť našincův v obraně práv starých a zvyklostí starobylých, na nichž všecka obec spočívá, a jakož i nedostatek vážnosti k vlasti, společné matce této. Mnoho jest druhův lidí takových, rozličné pak jsou jich účely, nedbalosť však u všech tatáž. Někteří se domnívají, že jim nic do toho není, jakým kdo jazykem mluví; jiní, kteříž nic nevidí do budoucnosti, myslí, že se to málo dotýká osudův státu a že nic na tom nezáleží; jsou tací, kteříž zapleteni jsouce sňatky s cizinci a jiným přátelstvím neb ouklady, nedovedou se ctí odporovati; jiné zas pomátla přízeň dvorská, jiné pochlebenství podlízavé aneb, jak brzy povím, úcta a bázeň před velmoži, kteříž cizincům všecko dovolují; někteří postonávají nedostatkem rady a moci a tak nuceni jsou, skládati všecko na dobrotivé nebe; někteří pak (a to hlavně duchovní neb řeholníci) zaslepeni křivým, ať nedím pošetilým ponětím o cnosti, považují za skutek řeholníka hodný, když se ani neozývají, ačsi *v míře jakékoli* před Čechy ostrkovanými dává se

Příčina vterá.

Druhy lidí nedbajících jazyka vlasteneckého.

přednosť cizým na kazatelnách, v úřadech a hodnostech, v kostelích a klášteřích, ve všem vyučování na vyšších školách, až i do samých infulí[79]). Přiznávajíť se oni před svými a (v opovrhování slávou slávy vyhledávajíce) chvastavě se vychloubají, kterak city své pro vlasť v takové míře přitlumili[80]) že jim lhostejno, povyšuje-li se na hodnosti černý či bílý, vzdělanec či surovec, neznámý a nám cizá či domácí a přítel naš. Lidí těchto úsudek převrácený a zmatený porážejí všickni mudrcové, nejsvětější mužové všech národův a stavův, všecka království a obci, též i sám rozum. Přečtěmež si, co veleučený Bohumil Raynaud z Tovaryšstva Ježíšova[81]) vznešeně napsal v úvodu knihy „de temperando immodico nationis suae affectu“ (kterak mírniti přílišnou lásku k národu svému) a pak co tlumočníci svatí položili u výkladu těchto slov Kristových: „na cestu pohanův nechoďte“ (Math. 10.) a opět: „nejsem poslán než k ovcím, které zahynuly z domu Israelského“ (Math. 15.), jakož i na sv. Pavla list Římanům: „Moc zajisté boží jest k spasení každému věřícímu, židu předně i Řeku“ (1, 16.) a dále: „žádal jsem já sám zavrženým býti od Krista pro své bratři, kteří jsou moji pří-

Nesluší považovati co lásku nezřízenou, dává-li se domácím přednosť před cizinci.

---

[79]) t. j. do biskupství, kteréhož důstojenství oznakem mimo jiné jest infule čili čepice biskupská.

[80]) Slova tato podávají smutné svědectví o národní netečnosti duchovenstva, zvláště pak řeholního za časův Balbínových.

[81]) *Raynaud* Bohumil, učený jezovita francouzský (naroz. v Sospello v hrabství Nizzánském r. 1583.) měl mnoho nepříjemností s řádem svým, až i též pro jistý spis *nějaký čas* držán byl ve vězení. Zemřel v Lyoně *r. 1663. Že* jej vrstevník jeho, náš Balbín, u vysoké *měl vážnosti,* příznivě proň svědčí.

příbuzni podlé těla“ (9, 3.). Ve skutcích apoštolův pak čteme: „Vámť mělo slovo boží nejprvé mluveno býti.“ (13, 46.)

Více takových průpovědí možno čísti ve svatých písmech, z nich se vyučuje řádu lásky, jakž ukazují bohoslovci a přední z nich sv. Tomáš[82]); avšak tuto není mi uváděti smysl bohoslovcův, neboť pojednáváme o věcech politických. Pravím tudíž, že lidem domácím ve vlasti přední náleží se přístup k hodnostem a že to jest ouřadem spravedlnosti podílné, s kterouž v souhlasu býti mají všecky zákony božské a lidské, rozkazy císařův, též soukromá a veřejná ustanovení všech říší, a že teprv, nedostává-li se domácích, dovoleno se ohlížeti po cizincích. Milujeme všecky národy, žádného nezavrhujeme, tím méně nenávidíme; avšak v pošetilé pověře nezabředli jsme až do té míry, abychom za to měli, že v úřadech není se co ohlížeti k té vlasti, v nížto jsme zrozeni, ani též k národu a jazyku našemu. Praví velemoudrý spisovatel Tacitus: „Jestiť to částí svobody, od svých řízenu býti.“ Patříť k příjemnostem vlády, na úřady dosazovati lidi domácí. Vlády, kteréž přecházejí v tyranství, mimo jiné, co národům musí se státi břemenem, matou jazyky národův a

---

82) Sv. *Tomáš Aquinas,* jeden z nejznamenitějších bohoslovcův a učencův církevních, narodil se r. 1225. v Chaonu v Kalabrii. Pocházel ze starého rodu hraběcího. Bez vědomí rodičův vstoupil do řádu dominikánského i zůstal v něm přes úsilné naléhání matky své. Vyučoval v Paříži a na rozmanitých akademiích ve Vlaších i učeností svou dosáhl slávy takové, že jej zváno „orlem mezi bohoslovci,“ „doktorem andělským a nevyvratným.“ Četní spisové jeho náleží mezi nejváženější díla církevní. Zemřel r. 1274. Již r. 1323. vyhlášen za svatého, roku pak 1567. vřaděn mezi doktory čili učitele *církevní.*

nejvíce cizáky poddaným na šíje vkládají, kteréžto rady, tuším, nikdo nebude schvalovati, než snad nějaký šosák, v šílenost upadlý neb jiným přeludem pomatený.

Ačkoli se však praví, že v některých řeholích všecek rozdíl národnosti ruší se za tou příčinou, poněvadž by prý jinak obstáti nemohly ani vláda poslušenství ani řád kázně, a mezi lidmi tétéž národnosti často povstávají rozepře, ježto toliko cizí svým prostřednictvím vyrovnati mohou, přece i ony po skrovnu tak činí a ne bez důležité, téměř veřejné příčiny do provincií řádův cizince za představené usazují, toliko s výminkou toho neb onoho, aby se nezdálo, že vylučují lidi domácí a špatně soudí o řeholnících samých. Než ať je tomu jakkoli s řeholníky, kteříž soukmenovcům, spoluobčanům a příbuzným musí dáti výhost, leč by jinak vymáhala krajná jakás vlasti potřeba; ve státu však cizincům ponechávati vlády a panování, zajisté těžkým jest proti opatrnosti prohřešením, aniž se díti může bez jistého zmatku, což, kdyby o to šlo, mohl bych vůbec dokázati příklady ze všech časův snešenými. Téhož nedávno dosvědčila vláda kardinála Mazzariniho,[83]) Vlacha v nejprobudilejším a nejčilejším národě francouzském.

Rozdíl mezi čeledmi řeholníkův a státy.

[83]) Kardinál Julius *Mazzarini* (franc. Mazarin) rodem Vlach (narodil se v Neapolsku v Piscině r. 1601.) pro výtečné schopnosti své od kardinála Richelieu, všemohoucího ministra krále francouzského Ludvíka XIII. do služby francouzské přijat, stal se pak za nedospělosti krále Ludvíka XIV. neobmezeným pánem ve Francii, až konečně proti němu jakožto cizinci neoblíbenému povstala veliká zpoura, že utéci musel ze země a teprv válkou opět dostal se k vládě, kdež si pak lépe počínal, ovšem příliš odíraje stát na své obohacení tak, *že nahrabal jmění až 200,000.000 frankův. Zemřel roku 1661.*

Jakož pak zříme, kterak v řízení božím všehomíra toho děje se, že andělé od andělův se osvěcují, lidé pak ne od andělův, nýbrž od lidí se učí a spravováni bývají: tak poměrně po příkladu Božstva, kteréž od jednoho konce k druhému do všeho mocně zasahuje a vše líbezně řídí, králové, knížata a představení duchovní, jakož i ostatní veleopatrní správcové věcí veřejných si počínají, aby co nejvíce možno vlastní své lidi nejvzácnější páskou i stejné řeči i vlasti neb jiným jakýmsi způsobem spojené, všem ostatním za vrchnosti ustanovovali, Francouze Francouzům, Španěly Španělům atd. Sv. Ambrož[84]) (kn. I. o povolání národův hl. 4.) poukazuje k tomu, kterak evanjelium hlásáno bylo, že totiž Kristus, aby svět nesvorný a rozštěpený na sedmdesát a dva jazyky, zmatené u věže babylonské, láskou spojil, vyvolil si učenníkův tolikéž, to jest sedmdesát a dva, aniž pak (což bohu bylo by bývalo snadno) všem jednoho jazyka propůjčil aneb, aby se mu přiučili, uložil s vyhlazením ostatních, nýbrž apoštoly ustanovil, kteříž by netoliko všemi jazyky mluvili, nýbrž (jak učení dokazují) též všech národův řečem rozuměli a všem národům se přizpůsobili.

[84]) Sv. *Ambrož*, jeden ze sedmi otcův a učitelův církve, narod. se r. 340. ze vzácného rodu římského a spravoval některé ouřady světské, až stal se biskupem Milánským, v kteréžto hodnosti s největší slávou setrval do své smrti r. 397., veda si všude příkladnou pobožností, horlivostí a nestranností. Tak ku př. císaře Theodosia Velikého, jenž se byl poskvrnil hrubým krveprolitím v Soluni, před kostelem svým, kamž vstoupiti chtěl, zastavil výrokem, že „člověk krvolačný nesmí se účastniti svatyně“, tak, že císař musel se podrobiti pokání. Mimo spisy mnohé proslavil se též zavedením do kostelův zvláštního, dle něho pojmenovaného zpěvu. Známá píseň Te Deum laudamus (Tě Boha chválíme) od něho *prý pocházi*.

(Viz o tom Řehoře Nazianského[85]) kázání svatodušní, Baroniovy[86]) letopisy církevní r. 34. Bosquiera[87]) díl II. káz. svatodušn.)

§. VI.

Týž důkaz dále se rozpřádá.

Příčina třetí. Zlá smysl, zlý duch. Že vlast naše téměř pozbavena jazyka dávného, stalo se netoliko nedbalostí naší, nýbrž též a mnohem více ještě jistých lidí horlivostí a zlou k vlasti volí jednak, že (jakž jsem právě naříkal) lid cizí proti všemu řádu spravedlivému na ouřady královské a městské dosazovali, jednak, že za předobrých císařův Ferdinandův[88]) a nyní za nejjasnějšího Leopolda (jejž nám bůh zachovejž) takového dosazování byli původci, že již nelze odporovati a ubozí občané nuceni jsou, dle nových zákonův, jichž

---

[85]) *Řehoř*, dle rodiště svého Nazianzským nazývaný, slavný otec církevní, žil ve století čtvrtém a spravoval nějaký čas hodnosť patriarchy Cařihradského. Četní spisové jeho požívají vážnosti veliké. Zemřel r. 391. stár jsa 65 let.

[86]) *César Baronius*, kardinál a knihovník Vatikánský, sepsal ohromné dílo „létopisy církevní“ sáhající až do r. 1198. Zemřel r. 1607. stár jsa 69 let.

[87]) *Filip Bosquier*, mnich řádu sv. Františka (zemřel r. 1631.) a plodný spisovatel náboženský.

[88]) Totiž Ferdinanda II., jenž panoval od. r. 1619—1637. a Ferdinanda III., jenž panoval od r. 1637—1657. Šla-li tato pochvala, zvláště Ferdinanda II. Balbínovi od srdce, nechceme rozhodovati; neboť za toho krále po bitvě bělohorské uvalila se na národ český pohroma strašná, kteráž, jak Balbín v rozpravě této naříká, *neušetřila ani katolíkův v Čechách, kteříž králi zachovali věrnosť.*

ský překlad nesmí se tiskem vydati,†) i, jakž íže povím, aby si získali přízeň soudcův, po něecku pře své přednášeti a odpovídati, což, noho-li škody přináší městům českým, každý namená.

Tito (přehodní totižto otcové vlasti) nevím dali, aby se pomstili za soukromé křivdy, jim amým neb předkům jich učiněné, či z jiné jakés říčiny, přemluvili krále, že zapotřebí vysíliti Čechy, esnesitelnými berněmi vyčerpati pot a krev lidu bohého a hlavně vyhladiti jazyk starodávný; eboť dokud tento žije, nemohou prý Čechové ilovati a snášeti krále německého a vždy prý ěrnost jejich bude pochybna a nestála; slyšel em jich nejednoho, an mluvil, že kdyby možno ylo, všecky dávné obyvatele Čech dlužno vynesti a bedrech a v nejbližší moře uvrci[89]); tehdáž

---

†) Takové po bělohorské bitvě jazyku českému nastalo postrkování a pronásledování, že ku př. nového zřízení zemského, jež vydal Ferdinand II. r. 1627., toliko díl první též po česku tiskem vyšel, díl pak druhý nikdy, ačkoli na jazyk český byl přeložen, kterýžto překlad nesměl se tisknouti a toliko v opisech se zachoval. Poznam. překlad.

[89]) Příkrá tato žaloba Balbína, jenž byl katolík nejhorlivější a mimoto věrně oddán vládě, důkazem jest pádným, že, co u nás se dálo po bitvě bělohorské, směřovalo na záhubu země a na úplné vyhubení lidu českého. Kdo byli hlavní ti škůdcové národa českého, jež Balbín ousměšně nazývá „přehodnými otci vlasti“, netěžko se domysliti; byliť to nejvyšší ouředníci a rádcové panovníkův; že mezi těmi hanebníky také byli mužové původu českého, vysvítá z několika jiných míst této rozpravy; že pak někteří tak činili, aby (jak Balbín tuto praví) pomstili se buď za sebe neb za předky, narážka jest zřejmá hlavně na takové pány, jako Slavata, Martinic a j., kteříž za vzbouření stavovského od nekatolíkův byli pronásledováni a jim se *pak mstili*, zvláště však na hrab. Bernarta Ignátia

prý teprv konec bude rebellování. O těchto rebelliích sní, či lépe očekávají jich,[90]) i aby tím bezpečněji a déle snili, snaží se přemluviti nejvyšší úřadníky královské, aby jako Timotheus Kononovic,[91]) rozsáhlé statky panstva, sevřené v síti, i ve spaní k sobě potahovali a doma ukrývali peníze, porošené potem, slzami a krví sedlákův a měšťanův. Jako kdyby Čechy králi svému nedosti byly osvědčily věrnost svou ve vojnách proti Mansfeldovi, proti Sasům a Švédům.[92]) Kdož tehdáž z Čechův přidal se vítězi Švédovi, i když vítěznou zbraň po Čechách roznášel? a možno-li mi jmenovati třeba jen jednoho Čecha, jenž by alespoň jeden hrad nepříteli byl zradil? Vydo-

---

z Martinic, jenž za sepsání rozpravy této byl nejvyšším purkrabím pražským a jemuž Balbín často vytýká nevlastenecké počínání jeho. Balbín o něm tím příkřeji mluví, poněvadž sám od něho zakusil ústrkův trpkých zvláště při vydání díla svého „Epitome rerum Bohem.“

[90]) Prostředku tohoto, (totiž v podezření uváděti věrnost Čechův a Moravanův, ve všem všude čenichati spiknutí a vzpouru, aby se utiskování takto ospravedlnilo a nezbytným zdálo), prostředku toho, pravím, nepřátelé národa českého od časův Balbínových ještě velmi často užívali až do časův našich.

[91]) *Timotheus*, syn slavného vojevůdce athénského Konona, sám také (ve čtvrtém století před Kristem) co vojevůdce sloužil vlasti své, obci athénské, i takové měl štěstí v dobývání a podmaňování měst nepřátelských, že nepříznivci a sokové, všecky úspěchy jeho přisuzujíce toliko štěstí, dali jej vymalovati, kterak mezí tím, co pohodlně spí, bohyně štěstí do veliké síti loví pro něj města nepřátelská. Narážka Balbínova má tedy smysl, že tehdější utlačovatelé národa českého bez velkého namáhání bohatli vydíráním a odíráním. Vydírání statkův a peněz hlavní tudíž bylo snahou oněch našich „přehodných otcův vlasti“ po bitvě bělohorské.

[92]) *Hrabě Arnošt z Mannsfeldu*, pověstný vůdce námezdného vojska, bojoval v Čechách proti císařským nejprvé co vůdce stavův českých v čas povstání proti cís.

)yto-li kterých zradou, tož zradci jiní byli, do ichž jmen tuto nic není. Tehdáž Praha[93]) a nemálo měst i hradův, jež brániti možno bylo, prosluly statečnou obranou v obležení, a v odměnu rve prolité vyznamenány jsou jistými milostmi nalovanými,[94]) hrady však pobořeny, když po ojně učiněn mír.[95])

Kdož tudíž nevidí, že takovými umysly celé království upadá, z čehož etoliko sousedům vzchází potěšení nejyšší, nýbrž také panujícím nemenší ana u současných i potomstva? Oumysly pojate na záhubu vlasti.

„Pro vinu a šílenost jediného Ajanta Oile-

Matyáši a Ferdinandovi II., potom anglickými a francouzskými penězi nové vojsko najav, činil nájezdy na země Ferdinandovy, až slavným Valdštejnem poražen utekl do Uher a v Dalmatsku zemřel r. 1626. — *Sasové*, spojení s králem švédským Gustavem Adolfem, po bitvě u Lipska a Breitenfeldu, kdež císařské vojsko ouplně bylo poraženo, r. 1631. vtrhli do Čech a téměř celé opanovali. S nimi přišli nešťastní Čechové, po bitvě bělohorské se vystěhovavší, brzy však opět se Sasy museli opustiti vlasť, když Valdštejn blížil se z vojskem novým. *Švédové* od r. 1633. až do r. 1648. velmi často do Čech vpadali a škody činili ohromné.

[93]) *Praha* ubránila se vojskům švédským r. 1634. a pak dvakráte r. 1639. vždy proti vůdci Banérovi; r. 1648. zradou Otovalského toliko Hradčany a Malá Strana dostaly se do rukou švédského vůdce Königsmarka, kdežto ostatní části hlavního města více než čtvrt léta útokům odolaly, až pak mír Vestfalský učinil konec válce 30leté. Za obležení posledního r. 1648. Balbín náš žil v Praze v kolleji Klimentinské a též obrany se účastnil.

[94]) *Ferdinand III.* všecky radní pány a některé jiné měšťany povýšil do stavu rytířského a nadal některými svobodami, později pak daroval Praze 300.000 zl., začež koupeny statky Libeň a Křeštějovice.

[95]) *O boření hradův* po vojně 30leté na jiném místě povíme více.

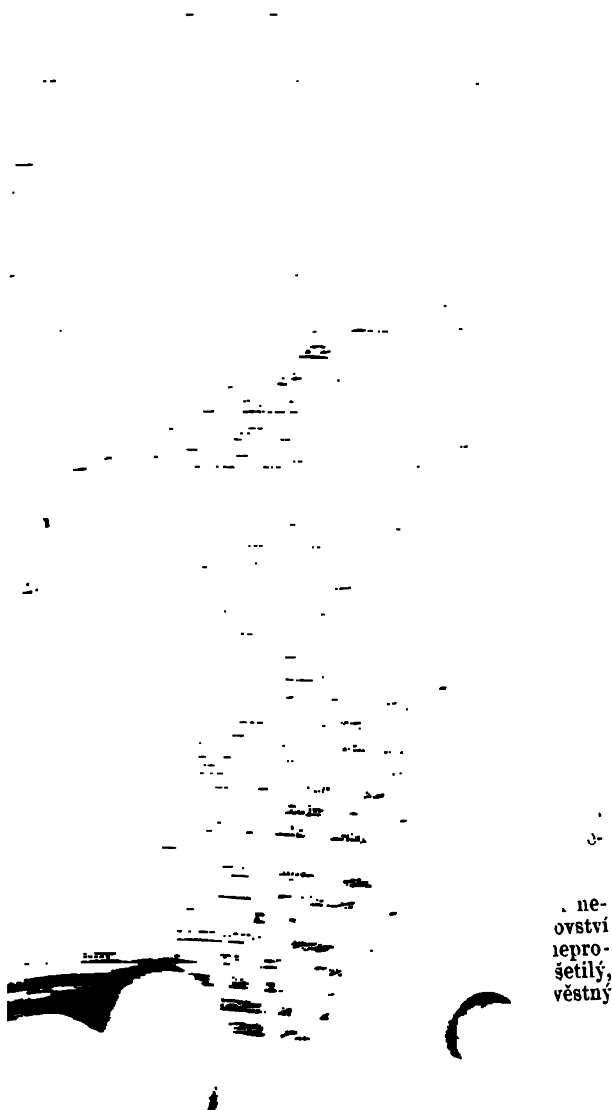
ovce[96])“ chlípníka a (jak szenštilí bývají) zřelivého a ukrutného, jenž nikdy meče neta města královská, městce, skrze ouklady hyı sice ne ve vojně, nýbrž v míru, vsi a pole v obracováno, šlechtu pak všecku, zvláště ryt z kořene vymýťováno. Sejanův,[98]) Macchia a kdož jim chtěli býti podobni, šmejdy jsou, život panovníka (jak Tacitus praví) znepok(hroznými starostmi, i aby sami zdáli se být tvornými a s nebe seslanými ministry králov rušiti onen svazek lásky mezi králem a ná a sice úctu a věrnost, králi povinnou, p(váním z odpadlictví, nevím jakého, jehož vždy jest obávati, na straně pak lidu v

---

[96]) Slova tato tvoří verš 41. knihy II. Eneidy, velik slavného básníka římského Virgilia. *Ajas, syn* jeden z vůdcův řeckých ve válce proti Trojánsk dobytí města krále trojánského Priama dceř Ka v chrámě Pallady, kamž se utekla, pohanil a pročež uražená bohyně, když po moři do v vracel, loď jeho o skálu rozbiti dala, že všick jeho zahynuli, on sám pak bleskem zabit.

[97]) Na koho Balbín tuto tak důrazně naříká, že jeho celý národ český trpěti musel, těžko ná hodovati na jisto, z dodatku však, že se to dě ve vojně, nýbrž v míru“, souditi možno, že na dobu svou, kdež v čele vlády v Čechách stál purkrabí hrabě Bernart Ignátius z Martinic.

[98]) *Sejanus* (Lucius Aelius) byl náčelníkem tělesné tyranského císaře římského Tiberia a hlavní hrůzovlády jeho. Straše ustavičně Tiberia, že není jist života, způsobil, že se císař přestěh ostrůvek Capri (v zálivu Neapolském), kdež bedlivě jej odlučoval ode všech stykův, chtěje sám pro sebe upraviti cestu na trůn, až [illegible] berius o zámyslech jeho zvěděv, přelstil [illegible] vydal, jenž jej na smrt odsoudil. [illegible] lidu rozkácen[illegible] *největší děje* [illegible] *Sejána,* [illegible]

. ne-
ovství
ıepro-
šetilý,
věstný

není-li bezpečno," a se ctí jejich srovnává se všecko, čím vládu udržeti možno; oni spravedlnosť a vládu dohromady míchají, krále staví nad zákony a tvrdí, že král není k vůli lidu, nýbrž lid k vůli královi a že tomuto přes všecky zákony božské a lidské, co chce, vše dovoleno[103]); každá kniha, jež krále poučuje, jim zapáchá; všecka moc jest jim podezřela; sňatky panské zdají se jim býti nebezpečny; mezitím fiskus[104]), (jenž, jak praví Plinius[105]), za dobrého krále mívá se nejhůře) sáhá na zboží téměř všech, že proti všemu právu nikdo není jist majetku svého; cizáci se povolávají, a kdož vlasť milují, vyhánějí se neb staví se jim překážky, ať o jiných věcech pomlčím.

Kdož tací jsou a vlasť i všecky stavy tak smrtelně ranili a v nejvyšší bídu uvrhli, čehož jiného, prosím, mohou očekávati neb obávati se,[106])

---

[103]) Staré této zásady velebitelův vlády neobmezené nyní nikdo rozumný a poctivý hájiti nesmí.

[104]) *Fiskus* t. j. komora královská čili jmění státní. Balbín tuto naráží na konfiskace čili zabavování jmění, kteréž po bitvě bělohorské provozovalo se v rozměrech nejrozsáhlejších, jakož i na nesvědomité odírání lidu českého vůbec. „Fiskus za dobrého krále mívá se nejhůře", znamená, že za panování krále hodného občanům neděje se křivda na majetku.

[105]) Tohoto jmena známe dva spisovatele římské a sice *Plinia Staršího,* jenž v 56. roce života svého zahynul při ohromném výbuchu sopky Vesuvu r. 79. po Krist. a z jehož přehojných spisův nezachoval se nám než jeho přírodopis (historia naturalis). Výrok, jejž Balbín uvádí, pochází ze spisův druhého spisovatele, *Plinia Mladšího,* sestřence předcházejícího, jenž s p[illegible] svým, dějepiscem Tacitem jmíni byli nejuč[illegible] muži věku svého. Nejznamenitějším zbytkem [illegible] jeho jsou desatery knihy „listův". Narodil [illegible] zemřel r. 116. po Krist.

[106]) Místo toto nasvědčuje, že Balbín naráží [illegible] *času svého.*

ežli že, procitnou-li kdysi králové, vlasti zaplatí pokuty nejzaslouženější na zlořečenou památku jména svého pro všecku budoucnost.

K této věci naší výborně hodí se podobenství, jež Cicero,[107]) vlasti své velice milovný, na jistém místě (kn. 1. proti Verresovi) probral, řka: „Jako kdyby šafář některý, z pozemku, jenž by stál za milion sestercův,[108]) vysekav a prodav stromy, se střech sňav krytbu, nářadí a dobytek odciziv, pánovi svému místo deseti tisíc peněz zaslal dvacet, pán, nevěda o škodě své, nejprvé by se radoval a z šafáře potěšení měl, že mu z pozemku o tolik více důchodu zdělal, pak ale, uslyšev, že věci, jimiž se udržují vzdělávání a užitek pozemku, odcizeny jsou a prodány, největším trestem stíhl by na šafáře a měl by za to, že se mu na nic posloužilo: tak národ římský,“ (císař nejdobrotivější) .... dále nepokračuji, však kam to bije, každý vidí.[109])

Ne každé rozmnožení důchodův prospívá panovníkovi.

Oni však se chvastají, že tak pracují proti rebellii. Oni ustavičně, jako kdysi nejnecudnější

[107]) *Marcus Tullius Cicero*, jeden z nejznamenitějších Římanův, narodil se r. 106. zavražděn r. 44. před Krist. Mimo účastenství své ve věcech veřejných, kdež zmařiv spiknutí Katilinovo, ozdoben příjmím „otce vlasti“, proslavil se hlavně spisy svými druhu rozmanitého, zvláště řečmi, jakož byl nejvýtečnějším řečníkem římským. — Řeč, z nížto podobenství naše vyňato, měl proti Verresovi, kterýž jakožto správce ostrova Sicilie tak hrůzně lid odíral, že před soud pohnán i trestán byl.

[108]) *Sesterc* asi tolik, co nynější šesták.

[109]) Podobenstvím tímto chtěl Balbín říci, že ministři nesvědomití daněmi přílišnými a odíráním lidu království české na mizinu přivedli a tudíž králi netoliko neprospěli, nýbrž škodu učinili, jako onen šafář pošetilý, pročež zasloužili trestu, jako vydřiduch pověstný Verres.

Athalia[110]) na jazyku mají slovo „spiknutí! spiknutí!“ Vidí-li některý hrad opevněný, vidí-li komonstvo nějaké, vidí-li u panstva zámožnost, domnívají se, že se to všecko připravuje na převraty a snahy nové; jim zdá se, že i háje, lesy a oudolí, ano až i listí a větve stromův provolávají: „rebellie! rebellie!“ a že tudíž dle návodu Macchiavelliho (jejž výtečně vyvrátili nejznamenitější politikové Lipsius[111]) a zvláště Scipio Ammiratus[112]) jakoby na půdě podezřelé potřebí všecko zničiti, hrady pobořiti, [113]) nikdy neopra-

---

110) *Athalia*, manželka krále judského Jorama. Když zemřel syn její, král Achaz, dala zavražditi všecko mužské potomstvo rodu královského i sama dosedla na trůn (r. 876.), na němž udržeti se snažila ukrutným potlačováním lidu, až konečně sama zavražděna jest, když veliký kněz Jojada na trůn povznesl Joáše, syna Achazova, jenž tajně byl vychován v chrámě.

111) *Justus Lipsius* (vlastně Lips), naroz. r. 1547 nedaleko Brusselu v Belgii, byl professorem na některých akademiích, zvláště v Lejdě v Hollandsku, až pak přestoupiv na víru katolickou, stal se dějepiscem krále španělského. Zemřel r. 1606. Obstaral správné vydání některých výtečných spisovatelův římských a sepsal sám jazykem latinským mnoho spisův obsahu nejrozmanitějšího, též politického, jako „de republica“ (o státu).

112) *Scipio Amirato*, dějepisec vlaský, naroz. r. 1531., zemřel r. 1600.

113) Po vojně 30leté císař Ferdinand III. vydal rozkaz, aby se pobořily všecky hrady v Čechách. Kdo králi k tomu radil, nevíme; oučel však na bíledni jest; nedůvěřováno Čechům stále a tudíž zamýšleno zničiti všecka místa pevná, ježby v případě povstání opětného povstalcům poskytovati mohla výhody nějaké. Z toho vysvítá, jaký strach a jaké svědomí špatné měla vláda; vždyť ubohý národ náš, na mizinu uvedený, sotva dychal! Za císaře Leopolda týž rozkaz obnoven a opět za své vzalo mnoho hradův, kteréž šťastně byly přečkaly rozkaz první. Balbín (v Miscell. Dec. I. kn. 3. *str. 117.) vrtí* hlavou nad tím počínáním a zřejmě praví,

vovati měst a městeček, když věkem kácejí se hradby, proti lidu pak jakožto proti nepříteli budoucímu vystupovati násilím i mocí a, když ani to nepostačuje, lstí, přetvářkou a podvodem.[114])

Avšak, Vy mužové hodní! nikoli dostatek, nýbrž spíše nedostatek plodí novoty, čehož příkladem budiž Katilina, jenž utvrzuje spiknutí a spiklence své, takto praví u C. Sallustia[115]): „A konečně což nám zbývá ještě mimo ten život bídný? atd.“

Chudoba i nedostatek silněji doháněji k vzbouření, než velký blahobyt.

Kdož statky oplývají, strachují se, že jich ve vojně pozbudou; kdo však ničeho nemá, ničeho neztrácí a důvěřuje, že, čeho nelze dosíci po právu a v míru, dosáhne vojnou a štěstí svého dojde. Výborně praví Guicciardini: „Poddaní, těžkými berněmi

---

že opatření to nikomu nepřinášelo prospěchu, než těm, kdo bděli nad vykonáním; neboť kdo jim zaplatil, co chtěli, zachoval hrady své. Balbín píše (Misc. III. 117), že často slýchal vypravování jezovity Plachého, kterak takový komisař od jistého pána žádal 150 dukátův za zachování hradu, jichž ale nedostav hrad sbořiti dal. Roztomile tedy již tehdáž kvetla prodajnosť úřední ctva! Jiný důkaz nedůvěry a strachu vlády tehdejší jest, že téhož času přikázáno, aby po obou stranách silnic, lesem vedoucích, stromy všecky, co by dostřelil, se porazily.

[114]) Patrno, že nepřátelé svobody a lidu po všecky časy stejných užívali prostředkův.

[115]) *Cajus Sallustius Crispus,* jeden z nejlepších dějepiscův římských, žil v prvním století před Krist. Jedno z jeho děl pozůstalých vypravuje o spiknutí *Lucia Sergia Katiliny,* Římana shýralého rodu vzácného, jenž darebnostmi svými na mizinu přišed, s lidmi darebnými, jemu podobnými, sosnoval spiknutí, jehož účelem bylo, aby si násilím dopomohli k úřadům vysokým, kteréžby jim poskytly důchodův velkých. Hlavně bedlivostí Cicerona zmařily se jim záměry a Katilina se svými v boji zhynul. Dálo se to v létech 65. do 62. před *Kristem.*

stíženi, nejprvé stávají se nespokojenými, pak zoufajíce, nejbližší příležitosti, aby změnili stav věcí, očekávají, dychtivě se jí chápou, ano jí vyhledávají i přes nejjistější nebezpečenství.“ Týž na jiném místě, mluvě o panstvu potlačovaném, praví: „Kdož pocházejí z rodu vzácného, jsou-li však přihněteni chudobou, žádnými obtížemi zdržováni ani zatlačeni, než toliko smrtí mohou býti skroceni.“ Také Filipa Comminea, jejž znamenití politikové schvalují jakožto spisovatele v těchto věcech nejdokonalejšího, poslyšme, kdež mluví o království dědičném: „Kromě moci panovničí král spravedlivě a bez tyranství od poddaných ničeho vymáhati nemůže bez jich svolení a souhlasu.“ Toto všecko na místech rozmanitých (hl. 108. 109. 110. a opět 110.) vštěpuje a opakuje, pověděv před tím: „V každé říši král povinen míti stavy ve vážnosti nejvyšší i také při ukládání berní a dávek mimořádných.“

Než vraťme se opět na cestu; neboť nešťastné okolnosti vlasti poněkud mne odvedly od jazyka slovanského, ačkoli rozumní snadno pochopují, že ani toto nezasahuje, jak se praví, přes čáru posvátnou, poněvadž ono lstivé a oukladné vyhlazování jazyka slovanského, jako i všecko jiné, co jsme právě vytknuli, páše se toliko s tím oumyslem, aby se vlasť oslabila a ze všech pomůcek do naha svlekla.

§. VII.

Jaká chyba a jaký zločin škodlivý, nepomáhati vlasti a snažiti se o změnu jazyka a mravův dávných.

Těžký tudíž a vůči potomstva neomluvitelný zločin na sebe uvalují, kdož buď pro naskytující se *naději hodnosti*, buď ze strachu před něčím

duchem tyranským, buď pro dosažení milosti, neb jakoukoli jinou ctižádostí dohnáni, rady své propůjčují, aby společná matka, vlasť, nepřátelům se zradila a na zmar přišla, a kdož cizí lakotě a pomstě mlčením aneb, co horší jest, pochlebováním plachty rozestírají; neboť nesmíme se domnívati, že jazyk některé země pokojné a tiché rušiti možno (jak níže povím jasněji) bez ukřivdění obyvatelům dávným a stavům všem.

Každá změna nebezpečna jest státu.

Pamatuji se, že jsem někdys u Lipsia četl, že, když se jazyk mění, jest to nejkrajnější a téměř otrocké ponížení; „neboť tak, dí často vychvalovaný Commineus (hl. 117.), komonstvo panovníka, mravy dvořanův, způsob života, kroj, nepřizpůsobují-li se obyčejům poddaných, sotva, ba ani sotva budou trpíny, a následuje povstání nejnebezpečnější.“

V jakéž nebezpečenství vrhá se panovník, v jaké vlasť, když všecko, jakoby v nové vlasti, na rub se převrací, když se národ nutí k novému jazyku, k novým zákonům a k novému zřízení? Takové poměry horší jsou, než každé bezvládí.

O dome starý! jak nerovný pán tobě vládne! o přeslavný pastýři stádce![116]) o ty vtipem

[116]) Oslovení toto, plno výčitek nejstrašnějších a plno žalu nad něšťastnými okolnostmi vlasti, týká se opět tehdejšího purkrabí, *hraběte Bernarta Ignátia z Martinic*. Byl mladším synem Jaroslava, oknem svrženého s hradu pražského, studoval filosofii v Pasově a v Ingolštatě (v Bavořích), bohosloví ve Štýrském Hradci a v Římě. Oddav se službě veřejné spravoval rozmanité hodnosti vyšší (byl presidentem nad appelacemi od r. 1643—1644. nejv. sudím zemským od r. 1644—1648., nejv. komořím od r. 1648—1650., nejv. hofmistrem), až konečně r. 1651. co nejvyšší purkrabí dostal se v čelo vlády v Čechách. Vynikal učeností, pobožností až přílišnou, podporoval hojně ústavy nábožen-

svým velký (neboť mnozí vtipným Tě mají, rozumným však nikdo Tě nenazve)! ó, pravím, Ty velký přetvořiteli státu! Rozkotals dům a království staré, novéhos nepostavil. Běda Tobě! Jak někdys pokutovati budeš vlasti, jak králům, jichž dědictví, (kteréž dle zdání všech politikův rozumnějších záleží v zámožnosti poddaných) tak hanebně's zmrhal! Šlechtu jsi potlačil, z měst královských nadělals městečka, z městeček vsi, ze vsí chýže rozedrané, v nichž bydlí lidé polonazí, otrhaní, hladem téměř umoření, všech věcí potřebných zbavení! Ó ty pravý otče vlasti! Žádný statkář s dvorem svým nedal by tak nakládati, jako Ty nakládáš s královstvím českým, druhdy nanejvýš kvetoucím, jehož všecky ozdoby, záštity, důchody dány jsou v plen (neboť nemohu jinak nazývati vydírání násilného) a co den před očima našima se odnášejí, když dvůr vídeňský, navnaděn sladkostí peněz českých, jícnem nenasytným denně volá: „Přinášej! Přinášej!“ Mohu-liž se domnívati, že se znáš v umění vladařském, kterýžto neznáš ani první čárky řádné správy a cnosti politické?

---

ské, neměl však srdce žádného pro nešťastný národ svůj, jejž pomáhal utlačovati v míře zajisté veliké; neboť Balbín, jenž ve spisech svých horlivým a vřelým jest hlasatelem i nejmenších zásluh a skutkův vlasteneckých kteréhokoli šlechtice nepatrného, o tomto Martinici, ačkoli byl nejvyšším úředníkem, vždy se zmiňuje jen s chladností patrnou ve spisech tištěných, v této pak rozpravě důvěrné volně pouští uzdu nevoli své proti muži, od něhož sám za smýšlení své vlastenecké doznal protivenství. Hrabě Bernart Ignác z Martinic zemřel v Praze dne 17. ledna r. 1685. nezanechav potomstva mužského; rod hrabat z Martinic udržel se po meči jen v potomstvu bratra jeho Maksimiliána Valentina, jenž zemřel r. 1677., jsa od r. 1658. *nejv. hofmistrem* království českého.

Neboť jestli (ať dle filosofie mluvím) nemůže býti žádné vědy bez předmětu a jestli dle Aristotela,[117]) sv. Tomáše, Contzena[118]) a jiných, kteříž o politice pojednávají, cnosti politické předmětem a nejvyšším zákonem býti povinny blahobyt lidu, jeho bezpečí, zámožnost, bohatství, pokoj a všech věcí k životu krásnému, veselému a líbeznému potřebných plný dostatek, láska knížete k lidu a naopak lidu ku knížeti a jiné toho druhu věci: můžemež-li za to míti, že rozumíš politice, jenžtos dokázal všecko jiné a vypočteným věcem přímé opačné? „Bude-liž, ať mluvím slovy Tulliovými, kdosi tak pošetilým, aby loď, po níž se veze, snažil se provrtati?"

Co povinno býti předmětem moudrosti politické a vladařův spravodlivých.

Jak nehodný tudíž zločin páší, kdož na utla-

117) *Aristoteles*, jeden z největších mužův, kteříž se vyskytují v dějinách člověčenstva vůbec, narodil se r. 384. před Kr. v Stagírách osadě řecké v Thrácku, byl nejznamenitějším žákem Platonovým i povznesl filosofii řeckou na stupeň nejvyšší. Vychoval slavného světoborce, Aleksandra Velikého, krále makedonského, jenž mu z výpravy své po Africe i Asii posýlal hojné zásoby všech předmětův pamětihodných a důležitých, čímž mudrc ten k rozsáhlému badání a výskumům svým nabyl pramenův výdatnějších, než kterýkoli předchůdce a vrstevník jeho. Proto spisové jeho vyznamenávají se takovou důkladností a všestranností, že téměř není odvětví vědy a umění lidského, k jehož zdokonalení nebyl přispěl Aristoteles, pročež ve věku středním požíval vážnosti v mnohém ohledu téměř jako písmo svaté. Tudíž i politikové zhusta se táhnou k spisu jeho nadepsanému „politike".

118) *Contzen* Adam, učený jezovita, jenž býval zpovědníkem biskupův bamberského a vircburského, pak i kurfirsta bavorského Maksimiliána I. též rektorem rozmanitých kollejí řádu svého, zemřel r. 1635. stár jsa přes 60 let. Sepsal jazykem latinským mnoho spisův obsahu rozmanitého, též politického ku př. „desatero knih o *politice*".

čování lidí jazyka vlastenského neštítí se propůjčovati pomoci své komukoli, jenž žádostiv jest, aby si skrze poplatky u dvora moc zjednal a zachoval? Zvláště výborně pravil Fedrus o pochlebnících věku svého: „Touž ruku, kteráž je potlačuje, líbají.“

Nejdůmyslnější básník a otec věštcův, Homeros,[119]) bájí, že Lotos vydává ovoce tak sladké, že, kdož ho ochutnají, jazyka mateřského i vlasti své zapomínají. Co by ten Lotos byl, hádají se učenc; Typotius[120]) praví (svaz. I. Symb.), že

---

119) *Homér* (Homéros), nejslavnější básník epický čili dějepravný, jenž dle obyčejného domnění žil v 10. století před Krist. v některé osadě řecké buď v Asii Menší neb na některém ostrově blízkém (Samos). Jemu se přisuzují nejslavnější dvě řecké básně dějepravné Iliáda, kteráž opěvuje boje Řekův s Trojánci, a Odysseia, opěvující osudy bohatýrův řeckých (zvláště pak Odyssea čili Ulyssa, krále Ithackého), když po rozkotání Troje domů se vraceli. — V této Odysseji vypravuje Homér, že Ulysses se svou družinou na severním pobřeží africkém dostal se k národu, jejž jmenuje Lotojedce, poněvadž prý se živili ovocem rostliny jakési „Lotos“ jmenované, kteréž ale na cizince mělo účinek ten, že se jim nechtělo již do vlasti. Dva z čeledi Ulyssovy, kteříž ovoce toho ochutnali, svázáni a mocí na loď museli býti přivedeni.

120) *Typotius* (vlastně Typot) Jan, učený právník, rodem z města Diest v Brabantsku, vzdělal se na nejznamenitějších akademiích evropských, byl pak radou krále švédského Jana III. Nejvyšší přízně krále toho pozbyl, ano na smrť byl odsouzen, poněvadž ve spise svém o příbězích švédských samého krále nešetřil. Jen přímluvou bratra svého Matyáše, životního lékaře krále dánského, při živobytí zachován, odebral se r. 1595 do Němec, odkud dostal se do Prahy ke dvoru cís. Rudolfa II., jenž jej učinil historiografem císařským. Tu zemřel r. 1604. Z jeho spisův obsahu politického a dějepisného uvádíme jen „symbola divina et humana“, jehož Balbín dotýká. Typot sepsal také popis města Prahy.

strom, Plinius,[121]) že bob řecký, z něhož, jako nyní z fíku indického, vymačkává se šťáva, kterouž nazývají „succolata," jako by řekl šťáva lotosova; správněji (jak se zdá) Anselm de Boot,[122]) Rudolfa II. komorní lékař, učí (J. 3. Sym. in Ferd. Caraffa) dle Scaligera[123]) a Theofrasta,[124]) že Lotos jest bylina kvetoucí, kteráž se rodí v bažinách a když slunce poledne dostupuje, s rozevřenými květy z vod se zdvihá, po západu slunce však opět sama ke dnu se spouští a tak hluboko se skrývá, že jí ani rukama nelze dosáhnouti. Jáchym Camerarius,[125]) lékařství a rostlin velmi

[121]) O Pliniu (starším) viz poznamenání na str. 42 č. 104.

[122]) *Anselm de Boot*, rodem z města Brûges v nynější Belgii, císaře Rudolfa II. komorní lékař, sepsal mimo jiné „Isagoge in symbola divina et humana" (též knihu o drahokamech).

[123]) *Julius Caesar Scaliger*, znamenitý učenec věku XVI. Narodil se v Rivě na jezeře Gardském r. 1448. pocházel dle domnění svého z rodu knížat Veronských della Scala. Sloužil dlouho ve vojště císaře Maksimiliána I. a pak krále francouzského Františka I., mezitím pak studoval filosofii na vysokých školách v Bononii, až v 45. roce věku svého vrhl se na umění lékařské, jež provozoval v Agen, městě v jižní Francii, kdež i zemřel r. 1558. Byl všestranně vzdělán a uměl mnoho jazykův, též některý slovanský. Spisův jeho v jazyku latinském jest velký počet, zvláštní cenu měla jeho díla kritická. Spis, jehož Balbín dotýká, jest „Commentarius in Theophrasti historiam plantarum" (zápisky k Theofrastově rostlinopisu).

[124]) *Theophrastos*, mudrc řecký rodem z ostrova Lesbos, žák prý Platona a Aristotela, po němž v Athénách učil. Spisy jeho, pokud se zachovaly, pojednávají nejvíce o věcech přírodních, o bylinách, kamenech atd.

[125]) *Jáchym Camerarius*, naroz. v Norimberce r. 1534. studoval v Němcích a ve Vlaších, provozoval lekařství v rodišti svém, kdež také založil školu lekařskou. Znal se výborně v rostlinopisu, jakož pověstný bylinář Mathioliho rozhojnil, kteréhož díla potom také užili naši Veleslavína a Huber. Zemřel r. 1598.

znalý, mnohými důvody dokázal (in Symb. ex herbis et floribus), že Lotos nic jiného není, než naše lekno, a že jej básník tak makavě popisuje, že každý v Lotu lekno, v lekně pak Lotos poznati může.

Buď jak buď, již není to bájkou, nýbrž více, než jisto a za našich časův mnohonásob osvědčeno, že kdož se Lotosu nebo lekna[126]) přidrželi a šťávy jeho okusili (neboť se i šťáva lotosová vyčepuje) potom, jakoby se byli napili z čárovné číše jakési, uchlácholeni, co se ve vlasti děje, ničeho nevidí, vlasť pak podlým a zločinným mlčením zrazují a jako stařec, zisku chtivý, ošálen ouklady svodníka, to jest sladkými pro nynějšek sliby, dceř svou svobodníkovi propůjčuje, opouštějí vlast v okamžiku rozhodném, aby dána byla v plen. Že pak z velikého hněvu božího nám tak se děje, nerozpakuji se říci. Praví výborně Filip Commineus (hl. 3.): „*Zlí rádcové neb panovníka samého úsudek nedostatečný těžkým jsou na království soudem božím.*“

§. VIII.

Jaké jsou příčiny svrchu řečeného návalu cizincův do Čech, z čehož jazyk slovanský ve vlasti největší škodu bráti musí.

V článcích předešlých snesli jsme příčiny důležité, proč stává se, že vlast naše, jako dům starý, když se naň děje jakýsi útok násilný,

[126]) Důmyslné užití báje Homérovy ve spisu Balbínově nabývá významu ještě mnohem hlubšího, připomeneme-li si, že dva *bílé listy lekninové* v poli červeném byly erbem tehdejšího purkrabí nejvyššího Bernarta Ignácia hraběte z Martinic, naňž Balbín častěji ostře naráží. *Mužů tomu* a lidem, kteříž se ho drželi, vytýká spisovatel, *že vlasť* cizincům zradili a přenechali.

k oupadku se sklání a s ní zároveň, jakoby stará půda pod ním mizela, také jazyk starodávný znenáhla se ztrácí; avšak kdybychom i nejvíce bděli, a kdyby bděli a na stráži stáli mužové přední, přece nemohli bychom minouti nebezpečí, když nenásledujeme ctností předkův a nedáme průchodu řádům jejich.

Samo položení Čech vábí cizince.

Zeměpisci, kteříž nám vypisují země a jich podoby, umísťují Čechy do prostřed Němec, zrovna jakoby do samého střediště, poněvadž odevšad krajinami německými jsou obklíčeny a na uzdě držány. Hollanďan Filip Cluverius,[127]) za času otcův našich znamenitý zeměměřič, učí v propravě zeměpisní (kn. 2. hl. 1.), že Evropě dává se podoba ženy sedící, na nížto, když jiné části vhodně se rozdělí na jiné země a říše, Německo zaujímá místo břicha, jehož pupkem jsou Čechy. Táhnouce se k tomuto místu příležitému Němci, kteříž dle způsobu svého rádi proměnují domov, v takovém, jak již řečeno, množství hrnou se k nám, že již všecko jimi naplněno. K tomu se druží svrchovaná vlasti naší pohostinnost, snadná výživa a láce všech k životu potřeb tak, že (jakožto ve vlasti tolikkráte kovem spustošené) za málo kovu, avšak vzácnějšího, nemůžeš si ničeho více přáti k životu rozkošnému.

Také náležitě na váhu klásti sluší, že v psanství dáváním,[128]) čímž po roce 1624. ztratili jsme až třicet tisíc rodin čili hospodářův, ze stavův[129])

---

[127]) O *Cluveriu* viz poznamenání č. 33.

[128]) Po bitvě bělohorské z Čech a z Moravy vypovězeni byli všickni, kdož nebyli náboženství katolického a na víru tu přestoupiti nechtěli.

[129]) Slovem „stavy“ vyrozumívá se šlechta vyšší (čili panstvo) a šlechta nižší čili rytířstvo; stavem třetím byl městský. Podlé toho vystěhovalo se tedy 30.000 rodin selských a skoro tolikéž ze šlechty a měst! Jaká to *ztráta ohromná!*

pak a jiného obyvatelstva téměř tolikéž (jak nejvyšší kancléř království českého Slavata[130]) z desk zemských čerpal), dále porážkami válečnými a vojnami, kteréž se přeukrutně vedly od r. 1618. až do 1648.[131]) rovněž vztekem nepřátel (neboť vesnic na tisíce vyhořelo[132]) a mnozí sedláci, měšťané chopili se zbraně), hladem, morem po dvakráte nejhroznějším, jenž celou zemi prošel, a jiným utrpením vlast naše z obyvatelstva byla vyčerpána tak, že vesnice, městečka a města téměř vyprázdněné každému se naskytovaly.[133])

Odkud pochází řidké zalidnění Čech.

Aby se po nich na ta místa usadili cizinci, mnohé lákala dobrota půdy, jiné upoutaly sňatky snadno uzavřené, jiné opět váženost řemesel a umění, (jež jsou nejvyšší Němcův chloubou) jako by hřebem na zemi českou upevnila; po všecka léta vojska německá vodila se po Čechách, skoro od padesáti let vždy ve vlasti naší přezimovala,

---

[130]) *Vilém Slavata*, nejvyšší kancléř království českého (od r. 1628—1652.), jazykem českým sepsal ohromné dílo dějepisné (10 svazkův velkých), v nichž důkladně vypravuje o událostech doby své. Zprávy jeho zasluhují víry; neboť jakožto katolík horlivý a ouřadník vládě velmi oddaný, dojista nepřepínal, když psal o pronásledování nekatolíkův.

[131]) Ve vydání Pelcelově omylem položen rok 1647., kdežto v rukopise Balbínově čte se správně r. 1648.

[132]) Uvažme, kolik měst a vsí spálila vojska císařská vedením vůdcův Dampierrea, Bukvy, Tilly-ho a. j., kolik Kozáci Lisovčíci, poslaní na pomoc Ferdinandovi II., kolik žoldnéři Mannsfeldovi, kolik Švédové. Tak ku př. r. 1640. švédský vůdce Banér okolo Mostu poplenil do 400 vsí a v listopadu r. 1647. švédský vůdce Wrangel poplenil celý kraj žatecký.

[133]) Tato slova Balbína, jenž co svědek na všecko to utrpení hleděl, ouplně porážejí zdání oněch, kteříž snaží se dokazovati, že Čechy po bitvě bělohorské neutrpěly *tuze mnoho*.

ano i čas letní trávila (což i nyní za míru[134]) se děje před očima našima). Tudíž mnozí obyvatelé přiučili se jazyku vojákův, nemalý počet žoldnéřův, kteříž znechutivše si vojačiny, po živobytí pokojném toužili neb jinak propuštěni byli, zemi českou jim již povědomou, si zvolili, aby tam ostatek života svého v zahálce strávili.

U panstva, velmožův a jiných, kteříž se domnívají býti rovnými milosti královské, nejvíce zmohly dvora vídeňského moc a důstojenství[135]; neboť když se na hodnosti a ouřady připravují a ce nejzpůsobilejšími zdáti se chtějí, aby od králův na ně vznášely se ouřady veřejné, domnívají se, že především jest se jim přiučiti jazyku dvorskému, a to vším právem, když bez toho u dvora nemohou zaujmouti místa. V příčině této hejsky takové popichuje také slávička nezcela lichá a pustá; neboť jako s chvastavou radostí rozmlouvají francouzsky s Francouzy, vlasky s Vlachy a španělsky se Španěly, tak, aby se zdálo, že všemi jazyky vládnou, vyhledávají v tom slávy, když po německu mluví a mezitím jazyka otcovského, jakoby sprostého a otřeného, nedbají.[136])

Hromadí se příčiny, proč němčina v Čechách se cení.

Toť asi jsou příčiny, k nimž táhne se ostatních množství, proč totiž v Čechách jazyku českému každým dnem ubývá váženosti.

Již pak nyní přikročmež k tomu, co jsme si na začátku byli uložili, je-li totiž v tom dosti rozumu, spravedlivosti a bohabojnosti, když lidé

---

134) Ve slovech těchto patrná vězí výčitka, že země i za časův pokojných značné vojsko živiti musí, čehož dříve nebývalo. I v tom viděti bylo strach a nedůvěru vlády.

135) Již tedy za Balbína panstvo naše národnosť svou obětovalo přízni a milosti dvorské.

136) *Výčitka tato bohužel* dosud namnoze nepozbyla pravdy.

domácí opouštějí jazyk vlastenský a mnoho-li věc ta do sebe má nebezpečného; potom proti onehdejšímu nenávistníku jazyka slovanského[137]) krátce pojednáme o starobylosti, důstojnosti, znamenitosti a ostatních pochvalách jazyka toho.

§. IX.

Jak velice lidé ušlechtilí doporučují se znalostí přemnobých jazykův, dále mnoho-li jazyk slovanský poskytuje pomoci při učení se jazykům evropským.

Jakou přináší česť, užitek a potěšení, umíme-li několik řečí.

Byť i byl jazyk Čechův a Slovanův nevzdělán, hrozen a divok (čemuž ale, jak níže povíme, tak není) přece to rada neprospěšná, ať nedím nic důraznějšího, když (jak činí onen Čechožrout) zrazuje se šlechtě, aby se jazyku tomu neučila, zvláště pak, když tací, kteříž jej už umějí a v něm jsou zrozeni, dohánějí se, aby jej vyhlazovali. Jsem a vždy býval jsem tak ustrojen, že kdyby paměť stačila a možnost byla podána, byl bych žádostiv seznati a osvojiti si všecky jazyky evropské, též i našeho i druhého světa, turecký, čínský, tatarský a ostatní nevědět jak nevzdělané; toť přičinilo by se i k slávě boží i k chloubě, (kdyby se i k tomu hledělo) a nejen zjednalo by všech národův přízeň, nýbrž i přinášelo by užitek největší. Avšak i kdyby toho všeho nebylo, již pouhé vědění velice blaží člověka počestného a musí se pokládati co největší příjemnost. Poněvadž Ennius[138]) ve třech jazycích mluvil, (latin-

---

137) Totiž proti spisovateli hanopisu onoho, jenž poctivého Balbína tak dopálil, že hned pustil se do obrany této, jak v úvodu praví.

138) *Quintus Ennius*, básník a zakladatel literatury římské, *žil v Římě* v 2. století před Kr.

sky řecky a osky,[139]) říkali staří (Agellius[140]) kn. II. hl. 17.), že byl třísrdečným, že totiž měl srdce trojí; mně tak se zdá, že jednotlivec kolik jazykův umí, toliku lidí rovnati se může. Odtud se porozuměti dá i tomu, proč bůh apoštoly své, když jich na počet hlav málo bylo, ne více dvanácti, opatřil, jak svrchu jsme pověděli, všemi jazyky, totižto aby na celý svět vystačili, a proč každý národ ve světě neměl jen svého zvláštního apoštola (kterýž by k nim mluvil a naopak tážícím se rozuměl), nýbrž dvanáct, co jich totiž bylo, ani pak některý národ více, ani druhý méně. I zajisté, odvažuji se říci, tací lidé zapomínají, že nejsou apoštoly, když vlídnost a lásku svou toliko v jednom národě šíří, jazyky pak ostatních lidí jakožto barbarskými pohrdají a povrhují.[141])

Než pro mne a za mne oni své si troptež, já však s dobrou věrou tvrdím, že národ slovanský takové má štěstí v učení se všem jazykům, že nejednou jsem slyšel, kterak mužům nejroz-

---

[139]) Ve vydání Pelcelově stojí etrusky („etrusce“), v rukopise Balbínově však „osce“, v čemž je veliký rozdíl; neboť *Etruskové* byli národ, jenž v době známé do Italie se přistěhoval a hlavní sídla měl nejprvé v nynějším Lombardsku, potom pak v Toskánsku, kdežto *Oskové* (čili *Opikové* i také *Ausoni*) náleželi mezi praobyvatele Italie, a sídla svá měli na západním svahu hor apenninských v severní části bývalého Neapolska. Poněvadž Ennius pocházel z Italie nejjižnější, zdá se tedy, že se Balbín nepřepsal, uváděje, že znal jazyk Oskův.

[140]) *Agellius* (vlastně *Aulus Gellius*) spisovatel římský druhého století po Kristu, jehož spis („noci athénské ve 20 kněh) pln jest rozmanitých zpráv důležitých pro dějepis a literaturu.

[141]) Již tedy Balbín naříkati musil na ty „apoštoly“, kteříž kam přicházejí, pohrdají jazykem a národností lidu domácího a jen své velebí a rozšiřují na újmu jiných.

umnějším, vyslancům králův a knížat, zdálo se býti zázrakem, když v Praze na školách akademických nejmenší hošíky, syny měšťanův, děťátka teprv nedávno fáčův a plének sproštěná a ještě se rdící od porodu, slýchali, ani beze všeho váhání nejhbitěji a nejplynněji i nad větérek se zvláštní líbezností po latině mluvili. To i anglický kníže Arundel[142]) i kteříž po něm přibyli, vyslancové králův anglických, to Dán Rantzow, to i náčelníci vyslanectva saského a braniborského k císaři, když Prahou jeli, pověděli, že toho pochopiti nemohou a že o tom na pochvalu našich škol králům svým budou vypravovati: že jazyk slovanský zdá se býti jakoby branou k ostatním jazykům. Aniž to přičítati možno pouhé paměti neb schopnosti a vtipu chápavému; jsouť totiž chlapci paměti a schopností dosti dobrých, buď pod týmž nebem pražským, buď jinde zrození, avšak v jazyku německém vychovaní, z nichž (jakž sám tisíckráte jsem pozoroval a v tom dovolávám se učitelův) najdeš velmi málo které, jižto i přes stejnost věku, školy a schopností co do toho pokroku mohli se vyrovnati hochům našim. Toto pak ani záhadným ani nejistým jmíno býti nesmí. Týž úspěch vyskytuje se mezi Moravany, mezi Slovany uherskými, mezi Poláky a ostatními Slovany.

Národové slovanští přesnadno učí se jazykům cizím.

Věc vidíme a chápeme, ale příčina její není všem stejně na snadě.

---

[142]) Jest to týž lord *Tomáš Howard,* hrabě z *Arundelu,* kterýž co vyslanec krále anglického Karla I. v Kolíně *nad Rýnem* poznav výtečného rytce českého Vácsl. *Hollára* do *služby* své přijal a do Anglicka zavezl.

Známť já některé u nás velmi slavné rodiny, kdež malým dětem svým naschvál dávají chůvy české a jim, aby toliko česky mluvily, poroučejí; vyzvídajícímu příčinu, rozmanití touž mi udávali, pravíce: „Vychovají-li se (děti) po německu, po celý život svůj nikdy řádně po česku nebudou mluviti; znají-li se ale nejprvé v češtině, nebude překážky, aby se naučily i řeči německé i všem ostatním podle chuti.“

Jazyk slovanský připravuje a jakési zasvěcuje nás do všech jazykův.

Učenci nechť se hádají, co je to a jaká věci té pravá jest příčina, i ať nás poučí, až věc na světlo vynesou. Praviť Bosquier[143]) (sv. II. káz. svatodušn.): „Výřečnost Latinářův vězí v hrdle, Francouzův na pokraji pyskův, Němcův pak v žaludku.“ Pysky snadno změníš, ne tak žaludku. Za tou příčinou, jak důmyslně pozoroval Bodin[144]) (v návodu k děj. hl. 3.), národové, k severu se sklánějící, samohlásky pronášejí hrudí i s častými přídechy pro přílišnou, jak praví, sílu dchu a nával horka. Já takto soudím, že k této snadnosti v jazycích, kteráž, jak řečeno, v národě jest, mimo bystrosť vtipu a paměti nejvíce přispívá, že v mluvě slo-

---

143) *Filip Bosquier*, františkán, naroz. v městě Mons v nynější Belgii, zemřel v městě Avennes r. 1631. Sepsal jazykem latinským mnoho spisův nejvíce obsahu náboženského.

144) *Jan Bodin*, slavný právník a spisovatel francouzský (naroz. r. 1530, v městě Angers, zemřel r. 1596. v Laonu), byl advokátem a spravoval pak některé ouřady veřejné. Spis, k němuž Balbín se táhne, jest „Methodus ad facilem historiarum cognitionem“ (Návod k snadnému poznání dějin), první to pokus filosofie dějinstva. Mnohem slavnější jest jiný spis jeho: „šestero kněh o státu“ (francouzsky a latinsky), jenžto u kalvínův a také u našich bratří českých v Čechách a na Moravě byl hlavním pramenem věd politických.

vanské, zvláště pak v nářečích polském a českém, užívá se všeho a již chlapcům známo jest vše, cožkoli Němcům, učícím se španělsky, francouzsky, vlasky ano i latině, působí kříž a u výřečnosti obtíž dělá; neboť (ať o latině promluvíme) nejprvé kdo z Čechův, a byť i velmi malý hoch, bude kdy vyslovovati B jako P a zas naopak P jako B, neb D jako T a naopak, neb F jako V a V jako F neb A jako O? kdožby následoval příklad, jejž uvedli Bodin a Lipsius: „Per Theum ferum, pibimus ponum finum[145])?“ Kdo řekl by: „Referente Boder!“ místo: „Reverende Pater“ (t. j. velebný otče)? Kdyby to hoši naši slyšeli tak vyslovovati, smíchem by zhynuli. Jak to vše nezručno a směšno, i jak hrozným a barbarským dělá to jazyk latinský, jinak nejpříjemnější, samo ucho rozeznává. Co v ostatních pak jazycích nejtěžší jest pro výřečnost, to téměř všecko shledáváme v jazyku slovanském; tak *s*, *še*, *sche*, *sce*, *sče*, *ze*, *že*, *c*, *č* od sebe jsou vzdáleny, jak se říká, jako nebe a země, a také, rozdílně od našich se vyslovují. Dvojnásobné a změkčené *ll* jako ve španělštině a franštině, *ie* sloučené, jako v slově *bien*, *n* změkčené, jako v slově *Bannes*,[146]) a ostatní toho druhu hlásky i v samém jazyku českém máme.[147])

---

[145]) Místo: „per Deum verum bibimus bonum vinum“ (t. j. Přísám bůh, pili jsme dobré víno). Že Bodin a Lipsius nedělali křivdy špatnému vyslovování Němcův, dosud u nás plno máme příkladův i u professorů na školách vysokých, kteříž ku př. místo „magna pugna“ (velká bitva) vyslovují „machna buchna“ a j. v.

[146]) Zde, jak se zdá, Balbín se zmýlil, neb ve slově „Bannes“ není n změkčeného, kteréž Francouzové a Vlaši píší gn, Španělové ñ a Portugalci nh.

[147]) *Změkčeného l*, jako ve franštině, vlaštině a *španělštině, náš jazyk* český již nemá; druhdy ovšem i u

Jsou-li některé svaly v jazyku člověčím, kteréž jej rozmanitě ohýbají na vyslovování hlásek rozmanitých (o čemž viz pytvu Vesalia[148]) rovněž i je-li zapotřebí zvláštní jakési síly dchův, kteréž dle jistého zákona vypouštíme z úst, když mluvíme: tož jazyk národa slovanského téměř všech jazykův svaly a ohyby i též rozmanité oněch dchův, proudy, odrážky a důrazy míti musí, když tolik řečí tak šťastně a přesně (což ostatní národové rádi přiznávají) vyrážeti může. Knihy soudcův zmíňují se o tom, že Galaadští u brodu Jordána čtyřicet a dva tisíce Efratejských pobili, jež dříve zkoušeli a poznali z jedinkého slova „šibbolet," jehož totiž Efratejští nemohli vysloviti.[149]) Po-

---

nás, jako dosud v polštině a ruštině, dělal se rozdíl mezi l měkkým a tvrdým, z nichž poslední, zvláště ve spisech bratrských, důsledně znamenalo se kroužkem nahoře. Snad Balbín táhl se k rozdílu tomuto.

[148]) *Ondřej Vesalius* (vlastně Vesal), slavný lékař, jeden ze zakladatelův novější pytvy. Narozen v Brusselu r. 1514. studoval v Levnu v nynější Belgii, odkud vypovězen byl, poněvadž, nemoha si jinak zjednati mrtvol k zapovězenému tehdáž pytvání, bral je času nočního ze hřbitovův a šibenic, dostudoval v Paříži i stal se již v 23. roce profesorem v Padově. Byl pak lékařem císaře Karla V. a syna jeho Filipa II. krále španělského. Vraceje z pouti do sv. země, zahynul bídně na ostrově Zante r. 1564. Proslavil se též mnohými výbornými spisy v oboru lékařském.

[149]) Příběh tento vypravuje se v kapitele XII. knihy soudcův. Efraimští čili Efratejští povstali proti soudci Jeftovi, kterýž je ale porazil, sebrav všecky muže Galaadské. Vítězové osadili pak brod v řece Jordánu a když tudy Efraimští utíkati chtěli, zastavili Galaadští každého a, kteří zapírali, že js u z Efraimských, dali jim vysloviti slovo „šibbolet" (klas), což oni vyslovujíce „sibbolet" prozradili se a tak jich pobito 42.000. — Proto dosud slovem „šibbolet" vyznamenávají se výrazy takové, podlé jichž vyslovování někoho možno poznati.

dobná slova i v ostatních jazycích, rovněž i v slovanském, se nacházejí, podlé nichž bez obtíže poznáš Němce, kdežto naopak v ostatních ničeho nelze najíti, čeho by Polák aneb Čech vysloviti nemohl.

Než vraťmež se, odkud jsme vyšli. Nevyskytne se žádný trochu vzdělanější měšťan aneb občan v městech a v městcích českých, jenž by přestával toliko na jedné, totižto na své řeči české; naopak přiučují se také němčině, mnozí též latině tak, že bych se odvážil na sázku, že u nás více jest takových (rozumím lidi vzácné a měšťany), kteříž mluví více řečí, než toliko jednu. Nevkročíš v Čechách do žádného městečka, do žádného města, v němž by se ti nenaskytl nikdo, kterýž by ti neodpovídal dle libosti Tvé buď latinsky nebo německy. Učiň ale na vzájem zkoušku v německých městech v Čechách; sotva jeden chtěl by tě poslouchati česky hovořícího.[150])

Soudím však, že již dáti sluší pokoj tomu přirovnávání, kteréž všem bývá mrzuto.

V Čechách mnoho lidí vzácnějších zná mnoho jazykův.

O šlechtě české vůbec říci možno, že z tisíců nesnadno jediného najdeš, jenž by kromě své řeči mateřské neznal se v němčině, mnozí v latině; nemálo jich mluví vlasky a francouzsky tak správně, touž ostrostí, týmž přízvukem, týmiž posuňky, že dle svědectví oněch národův na dobro mohl bys přísahati, že slyšíš člověka zrozeného

[150]) Od té doby, co naříkal Balbín, věci se mnohem ještě zhoršily, jakož právě za našich dní jsme viděli, kdež zástupcové Němcův v Čechách na sněmě všemožně se vynasnažili, aby zrušen byl zákon zemský, dle něhož na středních školách německých vyučováno také jazyku *českému*. Uhlídáme, komu z toho vzejde prospěch *větší*.

někde u prostřed Francouz aneb Vlach, jakž jsem to nejednou slýchal od Francouzův, Vlachův a také od Španělův samých, kteříž mi to se vším důrazem dotvrzovali.[151])

§. X.

Mnoho-li přispívá k chvalitebnému spravování státu a k zjednání si lásky lidu, když panovník umí řeči svých poddaných, jich chrání neb alespoň jimi nepohrdá, neřku-li aby je v psanství dával.

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — —*) všickni ve sborech církevních od spisovatelův se uvádějí a schvalují, zřejmě pak zmiňuje se Eneáš Sylvius Piccolomini,[152]) později papež Pius II.; neboť když krále

---

[151]) Nyní šlechta v Čechách z části také se vyznamenává znalostí jazykův cizích; bohužel ale nemnoho jich, kteřížby se řádně znali v jazyku mateřském. Doufejmež, že pokolení mladší nedostatku tomu vyhoví, jakož se již namnoze ukazuje.

*) Tuto v rukopise schází list celý. Dodatek překlad. Byl to 13. list rukopisu. Nevědět, kdy a kým byl vytržen, zdali náhodou neb z opatrnosti, poněvadž snad ostré tam byly narážky na časy tehdejší.

[152]) *Eneáš Sylvius* (ze slavného rodu *Piccolomini*), jeden z nejznamenitějších mužův století 15. s dějinami českými namnoze spoutaný. Narodil se r. 1405. v Sieně, vynikal již na sboru Bazilejském, vykonávaje mnohá poselství důležitá, byl pak tajemníkem papeže Felikse a potom císaře Bedřicha III. Několikráte vykonal poselství do Čech, kdež seznámil se s nejdůležitějšími muži našimi, také s Jiřím Poděbradským. Na dvoře císaře Bedřicha III. vyučoval též mladistvého krále Ladislava, jehož poručníkem byl císař. Povýšen na biskupství Terstské, pak Siénské, stal se kardinálem a konečně i papežem r. 1458., kdež přijal jmeno Pius II. V důstojenství tomto počínal si přemrštěnou horlivostí a největší utrpení uvalil na vlasť naši, po vojnách sotva se zotavující. Proto, že král Jiří Podě-

českého, Ladislava, pohrobného syna císaře Albrechta Rakouského, vyučoval a (jsa velice sběhlý v umění dvorském) vykládal mu pravidla panování, pravil mu: „Velkomyslnému králi, dědu tvému po meči (rozuměl totiž Zikmunda,[153]) z jehož dcery Alžběty narodil se Ladislav) tolikéž prospělo, že znal několik jazykův, kolik otci tvému, Albrechtovi Rakouskému (panovníku proti Čechům ne dosti šťastnému) škodilo, že jich neuměl.“ Viz, co dále následuje.*)

Protož neméně láska, než železo brání říše;

---

bradský k jeho žádosti kompaktátův Bazilejských zrušiti nechtěl, způsobil vojnu záhubnou i štval na Čechy nepřátele, kde a jaké mohl. Zemřel r. 1464. — Pro nás Čechy má také ještě i důležitost, že (latinským jazykem) sepsal kroniku země české, kteráž i přes mnohé vady a jízlivé strannictví proti husitům není bez velké ceny. Vyšla několikráte tiskem a dvakráte na jazyk český přeložena a sice r. 1510. Mik. Konáčem z Hodišťkova a r. 1585. Adamem z Veleslavína.

153) *Zikmund*, syn Karla IV. a bratr mladší krále českého Václava IV. byl nejprvé markrabím braniborským, potom dostal se na trůn uherský a též na císařství německé a konečně po dlouhých vojnách i na království české. Po smrti jeho (zemř. r. 1437.) *Albrecht*, arcivévoda rakouský, manžel jediné dcery jeho Alžběty, dostal se na trůny uherský a český, zemřel však již r. 1439. Syn jeho *Ladislav*, několik měsícův po smrti otcově r. 1440. narozený a proto „Pohrobným“ (Posthumus) nazývaný, vychován byl na dvoře poručníka svého, císaře Bedřicha III., kdež jej z části vyučoval také Eneáš Sylvius. Dosednuv skutečně na trůn, brzy zemřel, totiž r. 1457.

*) Následuje pak toto: „Kdožby nechválil Mithridata, jenž v Pontu panoval a s dvaceti dvěma národy, jimž vládl, bez tlumočníka rozmlouval? Také bych si nepřál, abys národům jižním více byl nakloněn, než Čechům a Uhrům; všecky, kteříž jsou Tvými, stejnou Ti jest říditi láskou; *nehodně počíná si*, jak svědčí Platon, *kdož jednu část říše tak opatřuje, aby druhé zanedbával*“.

nemožno však, aby milován byl, kdo sám nemiluje, lásky pak jednatelem jest společnosť jazyka.

Porozuměl tomu císař Maksimilián I.[154]), o němž se zmíňuje Stengelius[155]) (D. II. dějin Augšp. hl. 58.), že neprostředně povědom byl osmi řečí, a mezi nimi též české; rozuměl tomu Ferdinand I.[156]), kterýž chtěje ukázati, jak o jazyk český bude pečovati, když rada pražská císaře vítala řečí latinskou, Seldiovi[157]), místokancléři, poručil, aby po česku odpověděl; rozuměl tomu slavné paměti císař Ferdinand II., jenž synovi svému, potomnímu císaři Ferdinandovi III., zjednal učitele řeči české, o čemž nelze pochybnosti míti, neboť v tak zvaném refektáři otcův

---

154) *Maksimilián I.* syn Bedřicha III. panoval v zemích rakouských a v říši německé od r. 1492. až do r. 1519. Ze syna jeho Filipa a Johanky, dědičky ohromné říše španělské, narodili se Karel V. císař německý a král španělský, Ferdinand I. a Marie, choť Ludvíka krále českého a uherského.

155) *Karel Stengelius* (vlastně Stengel,) opat kláštera benediktinského v Augšpurku v 17. století, vydal rozmanité spisy zvláště obsahu náboženského, mezi nimi také dějiny církevní svobodného města říšského Augšpurku, k nimž tuto táhne se náš Balbín.

156) *Ferdinand I.* po smrti krále Ludvíka v bitvě u Moháče stal se králem českým nikoli na základě smlouvy dědičné, nýbrž svobodnou volbou stavův českých roku 1526., kteroužto volbu svobodnou musel uznati zvláštními úpisy, vloženými do desk zemských. Také uznati a stvrditi musel všecka práva, svobody, výsady atd. království českého, proti nimž ale velmi brzy začal brojiti, čímž dostal se do velkých sporův se stavy českými. Panoval v Čechách od r. 1526—1564.

157) *Jiří Zikmund Seldius* (vlastně Seld) naroz. v Augšpurku r. 1516. byl místokancléřem císaře Karla V. pak Ferdinanda I. a tajným radou cís. Maksimiliána II., jimž konal služby velmi platné, zvláště ve věcech náboženských. Zemřel r. 1565. Sepsal též některé spisy obsahu politického a právnického.

tovaryšstva[158]) v Hradci Štýrském nejednou vítal syn otce řečí českou. Slýchal jsem o věci té vypravování Rafaele Mnišovského[159]), jednoho z učitelův Ferdinandových, potom místokomorníka království českého, a starších pánův, i pamatuji se, že jsem sám kdysi v rukou měl jedno takové přání české, jež Ferdinand III. odříkával.

Více příkladův uváděti, nynější stav věcí nedopouští[160]).

---

[158]) *„Otcové tovaryšstva Ježíšova“* byl pravý název jezovitův. *Refektářem* nazývá se v klášteřích síň veliká, kdež se odbývají objedy společné.

[159]) *Rafael Mnišovský ze Sebuzína* a Herštejna (původně Soběhrd) naroz. v Týně Horšově, překládal do češtiny a rozhojnil „diadochus,“ velké dílo rodopisné, kteréž šlechtic polský Bartol. Paprocký sepsal, neuměje ještě náležitě po česku. Studoval pak v Paříži a v Římě, byl potom tajemníkem ministra rakouského, kardinála Khlesla, pak radou Ferdinanda II. v Hradci Štýrském, kdež vyučoval syna jeho Ferdinanda III. zvláště jazyku českému. Za povstání stavův českých, jako i po bitvě bělohorské konal Ferdinandovi II. mnohou službu, byl též radou soudu apelačního a na Moravě a v Kladsku mnoho se přičinil o zavedení víry katolické; po zavraždění Valdštejna a přátel jeho byl členem soudu, jenž slídil po důkazích spiknutí. Za všecky ty služby od císaře Ferdinanda II. všelijak odměňován hodnostmi a statky, až stal se místokomorníkem království českého. Zemřel r. 1644.

[160]) Ovšem za času tehdejšího (když panoval Leopold I., syn Ferdinanda III.) nelze bylo uváděti dalších příkladův pochvalných, poněvadž jazyk český u dvora i u panstva byl v povržení. Balbín dosti zřejmě tehdejší vládu za to tepe slovy důraznými, jež hned následují. Ostatně spisovatel ještě i na jiných místech ve spisech svých klade na to důraz, aby panovník znal se dobře v jazyku lidu svého; tak ku př. v Miscell. (notae in cap. 33. sect. I.) praví: „Velké to doporučení krále *když se* dobře zná v jazyku svých poddaných; *nebot čehož* si lid více přáti může, než aby s králem *svým rozmlouvati* mohl bez tlumočníka? Domnívát se,

Ostatně příčin této u panovníkův k jazykům horlivosti nemusí se daleko vyhledávati tak, že kdo toho nenahlíží, vidí se býti téměř k vládě neschopným a předpojatým slepou láskou k násilnému panování. O všeličems i mlčením návěští se dává.

Toliko o latinské řeči toto dodati možno, že jest ona řečí celé Evropy[161]), kterouž, když některý z králův aneb značnějších panovníkův umí, nenabeře tolik chvály[162]), kolik hanby, když jí neumí. Mámeť (u Lipsia v napomenut. polit. kn. I. hl. 8.) příklad Karla V.[163]) jenž, když v Janově jakési řeči latinské nedostatečně porozuměl, neobyčejně struchlev a vzdychaje, pravil prý Pavlu Joviovi[164]): „Nyní pokutujeme za chlapeckou nedbalost naši a připomínáme si proroctví učitele našeho Hadriana[165]), jenž nám trest tento kdysi předpovídal.“

Přede vším v latině znáti se budou.

že národnosti jeho děje se čest veliká, když panovník, někdy několik slovíček v jazyku lidu svého, nedávaje na jevo pohrdání, byť i chybně vykoktá.“ Tak skromnými nyní již nejsou národové.

161) Za časův Balbínových latina ovšem ještě slouti mohla jazykem celé Evropy, neboť tehdáž ještě spisy učené většinou psáváno v jazyku latinském.

162) Toto zdá se býti narážkou na tehdejšího císaře Leopolda, jenž původně ustanoven byl na kněžství a tudíž v latině dobře se vycvičil, za to však neznal řečí národův některých, nad nimiž panoval.

163) Karel V. byl starším bratrem krále českého Ferdinanda I.

164) *Pavel Jovius*, (vlastně Giovio) dějepisec věku 16. Narodil se v městě Como ve Vlaších r. 1483., byl nejprvé lékařem, až v Římě z lékaře stal se dvořanem papežův a dějepiscem. Zemřel r. 1552. ve Florencii. Mimo některé věci přírodopisné a mnoho básní latinských a vlaských sepsal „dějiny doby své“ (od roku 1494 až do r. 1547.), „pochvaly mužův slavných,“ „příběhy turecké“ a mnoho jiného. Mnozí jej viní z hrubého strannictví.

165) *Tento* učitel jeho nazýval se Hadrian Florent, rodem

§. XI.

Kterak všickni národové jazyk svůj horlivě střeží a nad jiné staví.

Vidím, že zde není co činiti s důkazy, když věc sama na dlani leží; postačí připomenouti, že po všecku paměť není národa, aniž kdy byl, či divoký a hrubý, či vzdělaný a mírumilovný, či kočovní či usedlý, svátostem křesťanským či modlám oddaný, bezbožný či bohabojný, jemužby vlastní jeho jazyk zapáchal a na srdci neležel; aniž to za zlé pokládati možno (jak nejučenějšími důvody a mužův svatých příklady dokazuje jezuita Reynaud — viz spisův jeho svaz. 17. rozpravu o zřízené lásce k národu —), jen když toto velebení jazyka a národa vlastního dává se udržovati za mřížemi skromnosti.

Avšak nám (taková jest nyní vlastní naše netečnosť!) jazyk otcovský a mateřský musí se na srdce klásti — my jediní toližto jsme moudři! Tuto Slovanův vadu znamenal Němec Cranzius, neboť proti Eneáši Sylviovi píše (viz jeho „Vandalia kn. VII. hl. 11.), praví: „Nevidíš-li Ty, Eneáši, že řeč německá z té příčiny do Čech se dostala, poněvadž každá čeleď slovanská studem nesmyslným rdí se za mateřštinu svou?“ Výborně řečeno „studem nesmyslným“; neboť (ať pomlčím o jiných vadách, obsažených v. tomto studu hloupém) jakési hrubé a potvorné nevědomosti soudruhem jest stud onen, poněvadž neví, že, jak potom povím, jazyk ten, jímž pohrdá, i původem starobylým i

Slovanům vrozena vada, že cizím věcem se obdivují.

---

z Utrechtu v nynějším Hollandsku, stal se pak biskupem *Tortosským, kardinálem* a r. 1522. papežem toho jmena *VI. Zemřel* však již r. 1523.

jinými přednostmi a ozdobami se vyznamenává a od učených mezi první se pokládá.

Než vraťmež se k řeči vytknuté.

Jak velice se vynasnažovali staří Římané, aby jazyk svůj i chránili i dále rozšířili, o tom svět celý mluví; týmiž rukama i nohama i celou hrudí, jimiž usilovali zanášeti znamení svá vítězná, také i jazyk římský zanášeli do krajin přemožených; odtud vzali počátek svůj prokonsulové, kvéstoři[166]) provincií i také osady jmena latinského, po světě roztroušené[167]), aby jazyk římský uzavřen byl v těchtýchž hranicích, co moc římská. Vždyť v Římě a v ostatní Italii až i poslové provincií nesměli vyjednávati v jazyku jiném, než latinském, jak (Kniha II. hl. 1.) tvrdí Valerius[168]). Ještě něco znamenitějšího napsal Plutarch[169]), tvrdě (lib quæst. Platon. 9.), že za jeho časův skoro

[166]) Dokud říše římská byla republikou, volívali se co rok dva konsulové, kteříž jakožto nejvyšší ouředníci provozovali moc výkonnou. Po vypršení roku úředního nazývali se prokonsuly a svěřována jim správa provincií, jak Římané říkali krajinám podmaněným. Kvéstoři (quaestores) byli uředníky při komoře čili důchodech, sloužívali však také ve válce a posýláni do provincií.

[167]) *Římané* všude, kam se dostali, zakládali osady, jež původně nebyly, než velká opevněná ležení vojenská, aby na uzdě a v poslušnosti udržovaly se krajiny podmaněné.

[168]) *Valerius Maximus*, dějepisec římský prvního století po Kristu, jenž sepsal devatero kněh „činův a výrokův pamětihodných.“

[169]) *Plutarch*, slavný spisovatel a filosof řecký, jenž žil v druhé polovici století prvního a na začátku století 2. po Kristu. Nejslavnějším spisem jeho jsou „životopisy“ znamenitých Řekův a Římanův, jež dle povahy a činův jejich staví vedlé sebe a proti sobě. Výtečným vypravováním a líčením tak proslul, že sbírku životopisův nazýváme nyní „plutarchem.“ Psal též jiná díla obsahu *filosofického*, ku př. „badání platonická,“ jichž Balbín *tuto se dovolává.*

všickni lidé užívali jazyka římského, jejž tudíž jmenuje jazykem světa celého. Že jazyk latinský uveden byl do všech provincií, z toho sv. Augustin (v kn. 19. „o městě božím“ hl. 7.) vyváděl téměř nekonečnou moc Římanův[170]). Kterýž mnedle národ, než toliko ten, jenž nade všemi zvítězil, bylby mohl dokázati něco tak velikého, že jazyk římský za hranice Evropy s vládou vnikl do Afriky, a konečně posvěcení došel na samém kříži Spasitele našeho[171]).

Tatáž horlivosť chválí se také na císařích římských. Vypravuje Dio (v kn. 60. dějin římských)[172]), že císař Tiberius[173]) jakémus Lykiovi[174]) odňal občanské právo latinské, poněvadž před soudem po latině vyslýchán, řekl, že latině ne-

---

170) *Sv. Augustin,* nejznamenitější mezi latinskými otci a doktory čili učiteli církve, narodil se v Tagastě v Africe r. 354., byl z počátku nepřítelem křesťanství i přidržoval se filosofie Platonické, až r. 387. v Miláně působením biskupa tamějšího, sv. Ambrože, a modlitbami matky své, sv. Moniky, stal se křesťanem. Vrátiv se pak do Afriky, biskupoval v městě Hippo až do smrti své r. 430. Z četných spisův, kteréž vesměs v církvi požívají největší vážnosti, jmenujeme tuto jen dílo, k němuž se táhne Balbín, „de civitate Dei“ (o městě božím), kteréž na jazyk český přeložil Fr. Lad. Čelakovský a před ním již Adam z Vinoře.

171) Balbín tuto naráží na nápis latinský: „Jesus Nazarenus, Rex Judaeorum“ (Ježíš Nazaretský, král židův), jenž se nacházel na kříži Spasitele umučeného.

172) *Dio Cassius,* rodem z Niceje, žil v druhé polově století 2. a v první polově století 3. po Kristu, spravoval mnohé ouřady v říši římské. Sepsal jazykem řeckým 80 kněh „dějin římských“ od nejstarších časův do r. 229 po Kr., kteréž se nám zachovaly neúplně.

173) *Tiberius,* druhý císař římský, panoval od r. 14. do 37. *po Kr.* a sice prvních sedm let velmi dobře, pak ale *velmi ukrutně,* až zavražděn byl.

174) *Lycko* čili *Lykia* byla krajina v jihozápadní části *Asie Menší.*

rozumí; dodalť pak císař příčinu, řka, že nemá býti Římanem, kdož nezná jazyka římského. Takových příkladův byloby možno uvesti bez počtu.

Římané jazyk svůj po celém světě roznesli.

V této pak horlivosti Římanům jen maličko ustupují ostatní národové evropští, jichžto řeči, ačkoli povstaly z porušení latiny (jakž známo z přisvědčení všech) předce tak jsou vzdělány a co den se vzdělávají, že co do leposti a vytříbenosti zdají se ponechávati jazyku latinskému palmu jen pochybnou. Tak o řeči své smýšlejí Francouzi, Vlaši o své, Španělové pak též o své. Takový úsudek křivý některých lidí, jižto vůči jazyka svého povrhují latinou, Němci Melicharovi Inhofferovi[175]) zavdal podnět, že sepsal knihu znamenitou o přednostech, kráse a líbeznosti jazyka latinského, kdežto pošetilosť opačně smyšlejících výborně stepal.

Ó kéžby půtky omrzelé o jazyky byly stanuly při pouhých slovech! Avšak po všecky věky mnozí, zvláště tací, kdož, jak praví Plotinus[176]), povahu mají sírkovou, otázku tu volili rozřešovati více sváry krvavými, než hádkami učenými, spíše meči, než péry[177]). Těchto lidí přílišnou a pošetilou k národu svému lásku svrchu uvedený Bohumil Raynaud důvody nevývratnými, jako oštěpy pádnými, nejučeněji porazil, že jen v tom způsobu neviděl nic dokonalejšího.

---

175) O *M. Inhofferu* (čili vlastně Inehoferu) viz poznámku naši č. 58.

176) *Plotinus*, filosof školy novoplatonické, jenž žil ve století 3. po Kristu a delší čas vyučoval v Římě, kdež požíval vážnosti všeobecné. Zemřel r. 270. po Kristu.

177) Jak by se tomu asi podivil poctivý Balbín, že nyní ještě (o dvě století později) spory o národnosť vedou *se mnohem* zuřivěji, než za doby jeho?

§. XII.

O starobylosti a rozšířenosti jazyka slovanského.

Opětovaná obrana rozpravy této.

Vynáším-li starobylosť neb rozsáhlosť jazyka slovanského, neb uvádím-li jinou její chválu, nikdo se nedomnívej, že jazykův cizích nenávidím, aneb že omrzelým porovnáváním zlehčovati chci, ať tak dím, jejich ourodu čili cenu; neboť co na jiných haním, abych sám páchal, nejméně všeho sluší. Moudřeť pravil Aristoteles (II. o polit.): „Žalující povinen býti lepším žalovaného“; já pak nic jiného, než obranu strojím, aby ti, kdož jazyka slovanského neznajíce, neb ze svého Německa nevyšedše, naň dorážejí, porozuměli, že nadáváním daleko od pravdy zabloudili, a zvláště onen Čechožrout „dobré by požíval pověsti, kdyby byl bojoval slovy počestnými“, jak psáno stojí u Terentia[178]) v proslovu veselohry „Formion“. Stejně cením jazyky všecky, miluji všecky; jen aby svrchovaná nevědomosť a nespravedlivosť nařknutím nezlehčovaly u jiných slovanštiny, kteréž oni sami za nic nemají. Narodnůstkářstvím („nationalitas“, tak někteří nazývají chybu tu) není, když bráníme národ svůj, nýbrž, jak tamti činili a činí, když se někdo naň sápe nádavkami. Nelíbí-li se však komu celý tento odstavec, dávejž vinu utrhačům, kteříž nás nejednou popuzovali k obraně, i mlčení a trpělivosť naši uráželi nezbedností[179]).

---

[178]) *Publius Terentius Afer* (Afrikán), narozen v Karthagině v Africe, žil v Římě, kdež z otroctví na svobodu byl propuštěn. Sepsal několik veseloher, kteréž velké obliby došly a z části se zachovaly. Zemřel r. 154. před Kristem.

[179]) *Nehodí-liž se slova* Balbínova úplně též na dobu naši, *kdež kterýkoli* nedouk haní a odsuzuje věci, jimž na*prosto nerozumí?*

Již tedy k věci přítomné.

Že jazyk slovanský jest prvotní, a při prvním zmatení jazykův původem a vnuknutím božím povstal, pochybovati nelze; že se neslil z jazykův cizích, dokazují souhlas mužův nejučenějších, rozšířenosť jazyka, sousedství Sarmatska[180]) s Asií, kdež se snůška jazykův nejprvé počala; to dokazuje čistota a dávná, původní, sama sobě dostačující ryzosť jazyka toho. Bohumil Raynaudus, muž za našich dob v každém oboru vědy veleslavný, ve své chronologii (Sv. XI. ad A. M. 208.) klade jej na čtvrté místo mezi všemi jazyky světa; praviť: „Stalo se rozdělení jazykův na sedmdesát dva, kteréž pocházejí od sedmi matek, hebrejštiny, řečtiny, latiny, slovanštiny“ atd. Také v Bibliothéce Vatikánské (rozumím tím knihu velmi učenou „Bibliotheca Vaticana“ v Římě vydanou, kteréž nyní bohužel nemám po ruce) dokazuje se to vyčtením všech národův v Asii a v Evropě, kteříž užívají a užívali jazyka slovanského, dále jich starobylostí a jinými důvody.

Alespoň v této věci (neboť jiného nic nevytýkám) Eneáš Sylvius sám sebe učinil směšným, když v kronice národa našeho (hl. 1.) připsané Alfonsovi, velkému králi neapolitánskému a aragonskému z národa českého, poněvadž původ svůj vyvádí od věže Babylonské, posměch si tropí, řka, že neví o žádném národě, jenžby se chvastal původem tak z daleka vyváděným. Což pak ale napadlo Sylviovi? Přikládáme-li víru písmu svatému, nemusíme-liž k témuž počátku vésti jazykův prvotních z celého světa? Proč za touž příčinou z ješitnosti neviní Židův, Řekův a jiných?

---

180) *Sarmatsko* (Sarmatia) za věku starého říkalo se nížině *slovanské, Polsku* a Rusku jižnímu.

ačkoli výroku onomu rozuměti se musí ne o Češích (o nichž všecky naše kroniky svědčí, že teprv dlouho po narození Kristovu do těchto končin přišli), nýbrž vůbec o mateřím jazyku slovanském.

Jsme žádostivi, co by as Sylvius byl dělal a jak vítaný podnět k smíchu bylby měl, kdyby byl četl, co před časy o stáří řeči národa svého vymyslil si lékař Antwerpenský Goropius Becanus[181])! V knihách, jež vydal, snaží se dokázati, že jazyk germánský (sám jej nazývá „cimbrickým“) hned na počátku světa a se světem povstal, že byl řečí rájskou, ve kteréž rozmlouvali Adam a Eva i první obyvatelé světa, kterémužto žvanění (neboť jinak nelze říci) posmívají se netoliko spisovatelé cizí, vlaští a francouzští, nýbrž také Belgičané a Němci sami. Jmeno Adam odvádí od Athem t. j. dech; kterak zas povstalo jmeno Tubalkain, přečti si tam i také šest set jiných bláznovství[182]) — jedním slovem hebrejštinu, jazyk nejstarší, dělá dcerou němčiny. Toť předce zaslepenosť! Domnívá se, že Eden[183]), ráj rozkošný, jest prý

---

[181]) *Jan Goropius Becanus*, narozen r. 1518. v Hilvarenbeku v Brabantsku, byl životním lékařem královen Eleonory francouzské a Marie, české a uherské (vdovy po králi Ludvíku, r. 1526. u Moháče zahynulého), pak lékařem v Antwerpenu a v Mastrichtu, kdež zemřel r. 1572. Na rozsáhlých cestách přiučil se mnohým jazykům; sepsal jazykem latinským některé věci obsahu dějepisného a jazykozpytného („příběhy Antwerpenské,“ o „původu národův“ a j.) Podivínstvím jeho bylo, že dokazoval, jako by ráj byl býval v Nizozemsku a řeč vlámská všech nejstarší.

[182]) Skutečně těžko pochopiti, jak v hlavě Goropia vedlé tolika vědomostí, jimiž spisové jeho oplývají, mohlo se *směstiti tolik* pomatenosti.

[183]) *V bájesloví pohanských* Germánův ráj sluje „eden.“

město Artesiae Hesdinum, nyní Hesdin zvané[184]). Tudíž v Hesdině prýští se čtvero řek rájských, tam stvořen byl Adam i zbudována Eva, tam had německy hovořil a okolo Hesdina bydleli první rodičové lidí; také Kaina musíme nazývati Hesdiňanem atd., což všecko jak směšno a nesmyslno jest, každý vidí.

Nám na pochvalu postačuje, že (viz Bohum. Rayn. sv. XVII. stať jako výše) slovanština čítá se mezi jazyky první, čehož nejjistější zprávu podává i Asie sama i rozšířenosť jazyka. Bodinus v díle svém „methodus historiarum" jako v mnohém jiném, tak u výkladu o původu Slovanův znamenitě, jak myslím, pochybil, maje za to, že Hunnové, Heruli, Rugiové, Švédi a Aláni[185]) jsou národy slovanskými, kteříž pocházejíce z ostrova Skandie, za časův Justiniana[186]) zaujali Pannonie „potom pak slávou jmena a jazyka svého (uvádím slova samého Bodina) naplnili Evropu veškeru, téhož pak jazyka, kterýž mají Čechové a Poláci, po dnes v Skandii se užívá".

---

[184]) *Hesdin* (Artesiae Hesdinum) městečko francouzské v bývalé provincii Artois čili v nynějším departementu Pas de Calais.

[185]) Nyní ovšem nikoho není, jenž by národy tyto mezi Slovany čítal, neboť vůbec známo, že *Hunnové*, kteříž v Uhrách se usadili a po smrti světoborce Attily (r. 453. po Kr.) zmizeli ve směsici národův, byli původu mongolského, *Herulové*, *Rugiové* i *Aláni* zas byli původu germánského, kteříž za časův velkého stěhování se národův v říši římské mezi jinými národy utonuli. Že Slované pocházejí z poloostrova Skandinávského, také již nikdo nevěří.

[186]) *Justinianus Veliký*, císař říše řecké čili byzantinské, jenž panoval od r. 527. do r. 565. byl původu slovanského i jmenoval se vlastně Upravda, obec jeho pak Iztok. Proslavil se rozšířením říše, jakož i že dal sebrati práva a zákony římské.

Předně ono o Hunnech a Švédech vidí se býti nepravda, o Skandii čili Skandinavii podpisují spisovatelé neposlední, kteříž ujisťují, že prohledli krajiny tamější[187]). Kromer, hodností biskupskou a vědomostmi vynikající[188]), v mnohých odstavcích dokazuje (Kn. I. dějin polsk. hl. 7. a sled.), že Slované ze Sarmatska[189]), rozsáhlého území, s Asií hraničícího a z části již k ní náležícího, vyšli a nejprvé v krajinách okolo Dunaje osedli, potom pak, když Římané, jichž panství již ochabovalo, jsouc rozděleno mezi Cařihrad a Řím[190]), nad Dunajem neměli síly, řeku tu překročivše, Mysii[191]), Makedonii a Pannonii sužovali, dále Illyrikum a Dalmatsko osadili, až konečně přes hranice Jazygův Metanastův (jimž nyní říkáme Sedmihradčany), vedením Čecha, Lecha a třetího bratra (dle jiných vnuka) jmenem Rusa[192]) jedni v Bojohemii čili vlasť Bojův[193])

[187]) I to mýlka jest; neboť o Slovanech v Skandinávii nikdo nic neví.

[188]) O *Kromeru* viz poznamenání naše č. 35. na str. 17.

[189]) *Sarmatskem* čili Sarmacií sloula za starodávna nižina slovanská, od Visly na východ až do Asie.

[190]) *Veliká říše římská* navždy rozpadla se ve dví, když r. 395. po Kristu císař Theodosius Veliký rozdělil ji mezi syny své Honoria i Arkadia, jichž onen dostal část západní, tento pak východní.

[191]) Zde Balbín patrně se přepsal; neboť místo Mysie, kteráž byla v Asii Menší, povinno státi *Moesie* t. j. krajina na pravém břehu Dunaje dolního, kteráž se dělila na horní a nižší t. j. nynější Srbsko a Bulharsko. — *Pannonie* sloula za starodávna část nynějších Uher na pravém břehu Dunaje a k ní přiléhající díly Rakous Dolních, Štýrska atd. — *Illyrikum* vůbec země na východní straně moře jaderského.

[192]) Zajisté všeobecně známa jest pověsť o vystěhování se bratří *Čecha, Lecha* a *Rusa*, kteříž se stali praotci národův sbratřených Čechův, Polákův (čili Lechův) a Rusův.

[193]) *Bojohemií* za starodávna slouly prý Čechy podlé Bojův, *kteříž prý byli* nejstaršími obyvateli království našeho.

prázdnou vzdělavatelův (poněvadž Bojové byli se vystěhovali) druzí v zemi polskou, třetí v Rusko se uvázali.

Když tedy Slované v Asii neb na blízku Asie, kolébky všech jazykův, i tak velkým množstvím lidu i silami tak velkými panovali, a po Thrácii[194]), Illyrikum, Srbsku, Bulharsku, Moravě, Čechách a jiných krajinách velmi rozsáhlých se rozlili, ano až pod samým Cařihradem v Blachernách[195]) obývali, zdaž dosti k víře podobno, že jazyk slovanský (jak důkažem kratičkým dokládá Kranzius[196]), věcí slovanských úplně neznalý, jejž potom vyvrátíme), že, pravím, jazyk slovanský vyplynul z němčiny (kteráž v Asii neb blízko ní nemá a neměla ani paměti ani sídla)?

Abych sám pomlčel o rozsáhlosti jazyka slovanského, kteráž větší jest, než každá říše (snad mimo Čínu), slyšme Petra Revu[197]), muže velmi slavného. „Země slavonská (mluvíť o Slavonii uherské — v. centur. 7. rer. Ungaricar. —) patří nyní dílem Uhrům dílem Benátčanům a leží nad Sávou a Drávou, kteréž ji svlažují. Jazyk slavonský čili illyrský nyní ze všech nejdále sahá; neboť se vidí, že rozprostírá se od moře Jaderského až k okeánu ledovému; jeho totiž užívají Istriánci, Dalmatinci, Chorvati, Slované uherští, Bosňáci, Čechové, Moravané, Slezáci dávní a Lužičané, Vendové, Poláci a jich provincie velmi rozsáhlé,

194) *Thrácie čili Thrácko*, část říše turecké, nyní nazývaná Rumelie, mezi pohořím balkánským a mořem.

195) *Blacherny* (Vlacherny), místo v samém sousedství Cařihradu, kdež bydlí nejvíce Slované.

196) O muži tomto, jenž bájil, že jazyk slovanský z němčiny povstal, viz poznamenání naše č. 65. str. 26.

197) *Petr Reva*, župan Turčanský a strážce koruny uherské, na počátku století XVI. sepsal dílo veliké o říši uherské a o apoštolské koruně sv. Štěpána.

Litvané[198]), Rusíni, jistá část Prus[199]), obyvatelé Skandinavie[200]), Rusové (Moskované), daleko široko panující, rovněž i Bulhaři a mnoho jiných krajin až po Cařihrad tak, že na celém světě není jazyka, kterýmbys více národův a kmenův osloviti mohl, změniv jen nářečí.“ Tolik Reva. To všecko vysvítá z prvního pohledu na mapy zeměpisné; neboť obrátíš-li zřetel od Čech začínaje skrze Slezsko, Polsko, Mazovše[201]) až k téměř pod severní točnou ležící Nové Zemi a Zlaté Babě[202]), kteréžto obě slova jsou slovanská a znamenají modlu, pak skrze všecky ty velmi rozsáhlé končiny Moskovanův a Tatarův Perekopských[203]), kteříž slovansky mluví, Cařihradem dále skrze Bulharsko, Srbsko, Bosnu, Valašsko[204]), Uhry,

198) *Litvíni* nemluví jazykem slovanským, nýbrž svým vlastním (litevským), jenž ovšem slovanštině stojí nejblíže.

199) Vlastní *Prusové* čili *Prušáci* nemluví slovansky, nýbrž nářečím litevštiny; v zemi pruské dosud však žije mnoho Polákův.

200) Že ve Skandinavii není Slovanův, opravili jsme již výše.

201) *Mazovše* (Masovia) část země polské a sice ta, kdež leží město Varšava.

202) *Nová Země* (Novaja Zemlja) největší ostrov evropský v moři ledovém čili vlastně několik ostrovův dohromady, kteréž patří k Rusku. Tam na samém severu stála prý (Balb. Diva Mont. Sacr. 59.) socha zlatá podoby ženské, kterouž nazýváno „Zlatou Babu.“ V bájesloví slovanském znamená Baba starou obecnou matku přírodu, a poněvadž tato má do sebe povahu dvojí, letní (dobrou) a zimní (zlou), pročež také v bájesloví dvojí baba se vyskytuje, totiž Zlatá (letní) a Železná (zimní).

203) *Perekop*, město nyní v ruské gubernii Tavrické na mezizemí, kteréž poloostrov Krym spojuje s pevninou, bývalo druhdy důležitou pevností, dokud ještě na Krymu panovali Tataři, kteříž se jmenovali Krymskými čili Perekopskými. Tataři ti ovšem nebyli Slované a nemluvili slovansky, jak omylem Reva udává.

204) *Ve Valašsku* čili, jak nyní říkáme, v *Rumunsku nemluví se slovansky*, nýbrž rumunsky.

Dalmatsko, Chorvatsko, Illyrsko, Benátsko: kolik, prosím, tisíc-tisícův napočteš? Týž Reva na jiném mítě, ne taktéž pravdu, na jisto uvádí, řka: „Jazyka slovanského povědom byl Aleksandr Makedonský[205]); neboť v bitvě proti Dareiovi Illyry a Thráky jich řečí k udatnosti napomínal, jak se zmíňuje Justinus[206]) v knize 2.“ Jisto jest, jak čteme u téhož Justina, že když utíkal před Porem, žil ve vyhnanství u krále Illyrského a potom k samému národu slovanskému (jejž nejudatnějším nazývá), list učinil, kterýž tam Reva podává a již mnohem dříve Hájek podal v kronice české. Toto níže řečené ani vyvraceti ani tvrditi nemám v oumyslu, zvláště hledí-li se k letopočtu, dávámť to na dobré zdání čtenáře soudného; toliko to pevně stůjž, že málo který z ostatních jazykův možno porovnávati se slovanským co do rozsáhlosti území a množství národa. Kniha „Bibliotheca Vaticana“ vypočítává velmi mnoho jmen národův, kteříž užívají jazyka slovanského, a připojuje, že není jazyka zdomácnělejšího u Turkův, kteříž jej nazývají jazykem dvorským, královským a císařským, poněvadž, jako u našich dvorův

---

[205]) *Aleksandr Veliký*, král makedónský, syn Filipa II. a žák slavného Aristotela, jeden z největších světoborcův věku starého, narodil se r. 356. i zemřel r. 323. před Kristem. Bojoval šťastně proti králi perskému Dareiovi III. i podmanil si ohromnou říši jeho. Že panovník tento zvláštním listem národu slovanskému daroval země při Dunaji, jest bájka, kteréž nyní již nikdo nevěří. Domnělý onen majestát krále Aleksandra, daný „osvícenému pokolení slovanskému a jich národu nebo jazyku“, objevil se u nás dlouho před Hájkem; neboť připojen jest již r. 1437. spisu důležitému: „Krátké sebrání z kronik českých k výstraze věrných Čechův.“

[206]) *Justinus Frontinus*, dějepisec římský století 2. po Kristu, zanechal nám výtah z díla nyní již ztraceného Troga Pompeja.

vlaština, neb franština, tak při dvoře velikého Turka (Sultána) všickni přední pánové, bašové, vezíři a správcové zemí libují si v jazyku slovanském[207]).

Nikdo tudíž, kdo slovansky mluví, uváží-li rozšířenosť jazyka tohoto, neneznámého ve velmi veliké části Evropy a Asie, nemusí se styděti a mrzeti na svůj národ.

Záhodno celou tuto hlavu zakončiti se sv. Synesiem[208]), biskupem Kyrénským[209]) v Africe, jenž v 86. psaní (vydání Dionysia Petavia) praví: „Objímám stejně všecky Dalmatince a nejmilejší syny své; jsouť totiž lidem téhož města, kteréž mne také volilo.“ Zdá se, že nejsvětější biskup, jenž psal za časův císaře Arkadia, návěstí dává, že také v Africe bylo jakési oddělení Slovanův a jazyka toho, kteréž z Kyreny do Dalmatska se přestěhovalo. Tak tedy i Afrika, třetí díl světa, měla některé národy slovanské, kterážto domněnka, je-li dosti práva, učení buďtež tázáni.

§. XIII.

Oslavení jazyka slovanského skrze sv. Jeronyma*), doktora církevního, dle národnosti Dalmatince, pak skrze to, že jazyka toho velmi mnoho národův při službách božích užívá a povždy užívalo.

Nelze říci (chceme-li totiž slyšeti pravdu), mnoho-li po všecek čas k oslavě a ozdobě národa

---

*) Za naší doby sotva který učenec sv. Jeronyma Slovanům přisuzovati bude, když za jisto a dokázáno se považuje, že před časy Justinianovými Slovanův v Illyriku nebylo.

207) Tehdáž skutečně velmi mnoho Slovanův z krajin podmaněných nacházelo se ve službě turecké.

208) *Sv. Synesius* žil v druhé polově století čtvrtého a na začátku pátého.

209) *Kyrénsko* čili *Kyrenaike* (nyní Barka) krajina v Africe

slovanského přispívali duchové mužův největších. Již svrchu pravil jsem, že národ ten chová do sebe jaksi vrozenou a vždy na snadě jsoucí lehkosť v přiučování se jazykům cizím. V počtu těchto vším právem dle výroku celé církve bez číkoli závisti prvním se pokládá Dalmatinec sv. Jeronym[210]), o jehožto narozeninách nejšťastnějších církev, že se jí dostalo učence takového, bohu díky vzdává, řkouc: „Bože, jenžtos církvi své u vykládání písem svatých opatřiti ráčil sv. Jeronyma, vyznavače Tvého a největšího učence.“ Jak důraznými důvody a jak velikou silou důkazův nedávno válčil Bohumil Raynaud z Tovaryšstva Ježíšova, bohoslovec nejučenější, aby Ambrosia vyrval Vlachům a získal Francouzům? Národy slovanské však bez odporu se honosí největším doktorem církve, Dalmatincem Jeronymem. Výrok o nekonečném dostatku učenosti Jeronymovy snad ledakomu mohlby se zdáti smělým a přílišným, kdyby ho Augustin[211]) (o němž smýšlím, že sám jediný ze všech smrtelníkův, tehdáž

---

severní při moři středním na západ Egypta. Že Slované v těchto krajinách žili, nic se neví; také v Dalmatsku, tehdáž, jak se za to má, ještě nebylo Slovanův.

[210]) Sv. *Jeronym*, jeden z nejznamenitějších otcův církevních, narozen r. 346. v bývalém městě Stridoně v Dalmatsku, zemřel v Betlémě r. 420. Z četných prací jeho zmíníme se tuto jen o překladu starého zákona na jazyk latinský, jejž k vyzvání papeže Damasa zdělal od r. 392. do r. 402. Pro původ jeho z Dalmatska domníváno se, že byl Slovan, i připisováno mu též, že písmo sv. přeložil také na jazyk slovanský. Také jmín byl původcem písma hlaholského, jehož se dosud v některých krajinách Chorvatska i Dalmatska užívá. Avšak již Pelcl, vydavatel tohoto spisu Balbínova, vyvrací domněnku, že Jeronym byl původu slovanského.

[211]) totiž sv. Augustin, otec církevní.

žijících, náležitě mohl posuzovati Jeronyma) nebyl pronesl, řka: „Žádný člověk nevěděl, co Jaronymovi bylo neznámo". Nade všecko pravdivé jest ono přísloví, jehož užívají zvláště Arabové: „Neučený nezná učeného, poněvadž nikdy nebyl učeným; avšak učený zná neučeného, poněvadž kdysi sám byl neučeným." Nikdo tedy Jaronyma nemohl znáti lépe, než Augustin, kteréhožto duch rovnal se rozsáhlosti ducha jeho a dle uznání církve celému světu vyhověl.

Nuže Jaronym, kterého druhu písemnictví nedotýkal? Které řeči tehdejšího světa známého neznal? Kdo šťastněji pracoval v překládání písma svatého dle smyslu původního a přesného? Umělť svou řeč dalmatskou čili slovanskou, latinu (že s kýmkoli z dávných Římanův mohl jíti v zápas), řečtinu a všecky její rozdílnosti, dále řeči Paléstincův, arabskou, egyptskou, hebrejskou a syrskou a to s takovou ozdobností, že v každé zdál se býti zrozen. Vynášejž tedy Řím Řehoře[212]) svého, přisvojujž si Afrika občana svého Augustina, hádejtež se o Ambrosia Vlachy a Francie; národ slovanský svým povždy bude se honositi Jeronymem, aniž to jest honosení se prázdné a liché, nýbrž shoduje se s jeho velikými o nás zásluhami; neboť Jeronym (jak svědectvím spiso-

Sv. Jeronym Slovanům přeložil písmo svaté.

[212]) *Řehoř Veliký* jinak též Anicius, papež římský toho jmena první, narodil se v Římě, kdež také zemřel r. 604. Zanechal mnoho spisův obsahu náboženského, pročež patří též mezi otce a učené církve katolické. O převeliké horlivosti jeho vypravuje se mimo jiné, že prý zapověděl učení se mathematice, dal hubiti staré památky a spáliti též knihy Liviovy o dějinách římských, aby tím přičinil vážnosti sv. písma. On prý první přijal titul „servus servorum," (sluha sluh) jehož *odtud* papežové užívají. Také zavedl nový způsob *zpěvu v církvích*.

atelův nejdávnějších a u nás nejváženějších ro-něž i nepřetrženou od věkův pověstí jakoby ruky do ruky podáváno), když písmo svaté pře-áděl na jazyk latinský, také, aby soukmenovcův vých nezdál se býti nepamětlivým, starý a nový ákon, jak říkáme, za panování Gratiana a Theo-osia[213]) pro Slovany přeložil, kteréhožto překladu rastarého dosud užívají Illyři, Rusíni a Rusové jiní národové slovanští, jakž dosvědčují Kromer v dějinách polských) a Dubravius (v dějinách eských) i též ostatní spisovatelé nejslavnější: Miechovius[214]), Decius[215]) (v Starožitnostech pol-kých), Aleksandr Gvagnin[216]), Petr Reva (cent. . dějin uherských), Bonfinius[217]) (v dějinách

[13]) *Gratianus* a *Theodosius* Veliký, císařové římští, panovali onen od r. 375. až do r. 383. Theodosius pak od r. 379. až do r. 395., kdež umíraje, římskou říši rozdělil na východní a západní.

[14]) *Matěj Miechovius*, též Miechovita čili Miechowski, tak zvaný dle rodiště svého města Miechowa v království polském, slavný lékař při dvoře krále polského Zikmunda I., stal se pak kanovníkem Krakovským. Hlavní díla jeho latinsky psaná jsou „kronika polská" do r. 1504. a pak „Popsání obojího Sarmatska v Asii a v Evropě." Narodil se r. 1456., zemřel r. 1513.

[15]) *Josua Ludvík Decius*, vrstevník Miechowity, byl tajemníkem krále polského Zikmunda a sepsal mimo jiné „de vetustatibus Polonorum" (o starožitnostech polských).

[16]) *Aleksandr Gvagnin* čili vlastně *Guagnini*, Vlach rodem z Verony r. 1538. záhy dostal se do Polska, kdež konal platné služby vojenské až do své smrti (v Krakově r. 1614.), začež se mu dostalo rozmanitého vyznamenání. Neméně proslul spisem svým „rerum polonicarum tomi tres" (tři svazky o vécech polských), kteréž svého času velké slávy požívalo i dosud není bez ceny.

[17]) *Bonfini* Antonín, Vlach rodem z Ascoli, r. 1427. králem Matyášem Korvínem do Uher povolán žil tam i za Vladislava II. u veliké vážnosti až do r. 1502. Sepsal

uherských) a kniha „Bibliotheca Vaticana“ v Římě vydaná.

Těmito zásluhami sv. Jeronyma o Slovany jeho veden, císař nejhodnější, Karel IV. o něco více než před třemi sty let v Praze založil klášter[218]) velmi bohatý a nádherou královskou zbudoval chrám jmenem sv. Jeronyma posvěcený, aby v něm s přivolením papežův římských v žádném jiném jazyku, než v slovanském, odbývaly se služby boží, denní a noční, modlitby řeholníkův, obřady a způsoby, slovem všecky výkony kněžské. Chtějíce naznačiti chrámu toho slávu, lesk a velebnosť, staří Čechové říkávali, že Karla stál toliko o jeden peníz méně, než most pražský, na jehož založení, jak víme, plynuly poklady královské, čemuž snadno porozumí, kdo na své oči spatřil most ten, jenž (jak Herart Mercator[219]) píše ve svém Atlantu) jest prý nejpevnějším v celém Německu.

Co právě řečeno bylo o slovanských službách božích, to předce bez odporu největším jest do-

jazykem latinským 45 kněh „dějin uherských,“ i nazývá se Liviem uherským.

[218]) Rozuměj tuto klášter benediktinský „na Skalkách,“ nyní *na Slovanech* čili v Emauzích řečený, jejž roku 1347. (tedy ještě před založením Nového Města pražského) císař Karel IV. založil pro mnichy slovanské z Dalmatska, z Bosny atd., kteří tu služby boží v jazyku slovanském odbývali, k čemuž papež Kliment VI. dal povolení r. 1346. Stavba velkého chrámu trvala do r. 1372. kdež v druhý svátek velkonoční byl vysvěcen (odtud mu říkáno v Emauzích).

[219]) *Herart* (Gerhard) *Mercator* naroz. r. 1512. v Rurmondě v nynější Belgii, vynikal v mathematice, měřictví a zeměpisu, a mimo některé spisy z těch oborův vydal mnoho map, jež namnoze sám ryl. Dosud vůbec známa jest mapa jeho, představující povrch celé zeměkoule *v projekci* čili v prometu.

kladem chvály; neboť (vyjmu-li jazyky posvátné, jimiž titul svůj královský a jméno na kříž napsal Ježíš Nazaretský), kterémuž z jazykův ostatních dopřáno, aby se v něm vykonávaly tajnosti posvátné? Někteří Otcové čili lépe vykladatelé písem svatých učili, že prý blažení nebes obyvatelé mluviti budou jazykem hebrejským, a že po vzkříšení těl jazyka toho v nebi vůbec užívati se bude (což je-li pravda, nic mi do toho není); avšak jazyka slovanského mnohem větší, jakž se domnívám, důstojenství jest, poněvadž syn boží, v něm vzýván od kněží, co den s nebe na zemi sestupuje i na oltáři obětujících představuje se lidem, aby jej oslavovali; takováť jest síla několika výrazův a moc téměř nekonečná, že těchto několik slov svátostenských kněží daleko převyšují ono „staniž se“, jímž svět byl stvořen.

Vídali a slýchali jsme sami nejednou, kterak Rusíni a jiní národové obřadu řeckého, s církví římskou spojení, po slovansku služby boží vykonávají, což že již před více než tisícem let dělo se u Bulharův a také u našich Čechův původem sv. apoštolův slovanských Cyrilla a Metoděje, vypravuje Dubravius, aniž tomu odporuje Baronius[220]), ačkoli později papežové, když Čechům dali zvláštního biskupa, obyčej ten zrušili[221]).

---

[220]) *César Baronius*, Vlach rodem ze Sory v Kampánsku, r. 1538. jeden z nejznamenitějších učencův věku XVI. náležel do řádu sv. Filipa Neria, až povýšen byv na kardinála, stal se knihovníkem ve Vatikánu, paláci papežském v Římě, kdež se nachází jedna z nejslavnějších knihoven celého světa. Zemřel r. 1607. Pracuje pilností nezlomnou, zanechal dvě díla veliká „Martyrologium“ a „Annales ecclesiastici“ (letopisové církevní) sahající od Krista až do r. 1198.

[221]) Pravda jest, že v Čechách a na Moravě, kamž učení Kristovo dostalo se z východu skrze apoštoly slovan-

Což tedy málomocný onen Čechožrout slávě této naproti postaviti může, leda snad nějakého cehlastu a břicháče popa Lutherova, jemu samému podobného, pivem neb sladovinou vykrmeného, jenž v jazyku saském slovy velebné svátosti vůči lidu hlasem Stentorovým[222]) jakoby verši čarodějnickými kmotí[223]).

§. XIV.

Kterak jazyk slovanský vůbec oslaven jest muži nejznamenitějšími, v něm vychovanými jakož i zbožností mravův.

Není oumyslem mým (což tuto znovu opakuji) všecka učených století probíhati a pochvalou vynášeti učenosť a ctnosť těch, kteříž se narodili mezi Slovany; nepotřebujíť oslavy, jichžto

---

ské Cyrilla a Methoděje, služby boží původně odbývaly se jazykem slovanským, s přivolením papeže samého, až pak po smrti krále velkomoravského Svatopluka, když synové Bořivojovi, Spytihněv I. a Vratislav I. na sněmě Řezenském dali se v ochranu krále německého Arnulfa r. 895., Čechy dostaly se pod biskupství Řezenské i vytlačováno jazyk slovanský ze služeb božích, v čemž pokračováno, když r. 973. založeno biskupství pražské. Slovanské bohoslužby v Čechách posledním byl přítulkem klášter sv. Prokopa nad Sázavou, založený knížetem Oldřichem r. 1032. neb 1035. až za knížete Břetislava II. r. 1096. i odtud vypovězeni jsou mniši slovanští s opatem svým Božetěchem.

222) *Homér* v Iliádě vypravuje, že ve vojště řeckém za války Trojánské byl jakýsi *Stentor* hlasu tak mohutného, že všecky překřičel. Odtud hlas Stentorův vešel v přísloví.

223) Příkrosť a jízlivosť tohoto výroku kladiž se na účet nesnášelivosti a přepjaté horlivosti náboženské doby *tehdejší*, jichž ovšem také nebyl prost Balbín náš.

lávu zachoval týž čas, jenž jiné pohl-
uje. Jak vznešené duchy země slovan-
ké splodily, nikomu nemůže býti ne-
námo; jestiť po ruce dějepis a mluví
nihy, od nich sepsané.

Vzdělanost a latina u národův slovanských velice kvete.

Kolikž uvesti možno biskupův nejsvětějších
nejučenějších! Výmluvnosti a učenosti zajisté
ikdo Slovanům odnímati nebude, leda závistník,
ak, že, jak se zdá, dobře předvídal Justus Lip-
ius[224]), jenž v listu jakémsi věstí, že Musy latin-
ké v krátce opustí krajiny příjemné a teplé i na
ever se odeberou. Obzvláště v lyrice za našich
ob zachtělo se panování národu nám přátelskému
bratrskému, Polákům; Horatiovi[225]) zajisté nikdo
e více nepřiblížil, než Sarbiewski[226]). Co o našem
anu Bohuslavu z Lobkovic[227]) soudil Trithemius[228]),

[224]) O *Justu Lipsiovi* viz poznamenání naše č. 111. na str. 44.

[225]) *Quintus Horatius Flaccus*, nejznamenitější básník římský, jenž zemřel r. 8. před Kristem.

[226]) *Matěj Kazimír Sarbiewski* (Sarbievius) jezovita polský (naroz. r. 1595.), jenž nějaký čas vyučoval ve Vilně na Litvě i stal se pak kazatelem královským ve Varšavě, kdež zemřel r. 1640. Sepsal mnoho básní v jazyku latinském tak ozdobných, že všeobecně říkáno, že do té doby nikdo nad něj nepřiblížil se více Horatiovi, nejslavnějšímu básníku římskému.

[227]) *Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic*, pán český, (naroz. r. 1462.) jenž doma i na předních školách v cizině, jakož i rozsáhlými cestami nabyl vysokého vzdělání, byl nějaký čas sekretářem krále Vladislava II. i měl se státi biskupem Olomouckým, čemuž ale Řím odporoval. Poslední léta ztrávil v pracích učených na svém hradě Hasištejně, kdež zemřel r. 1510. Náležel mezi nejpřednější ozdoby tehdejšího světa učeného. Mimo předůležitý přípis tehdejšímu správci království českého, Petrovi z Rožmberka, česky psaný, nezachovaly se než latinské jeho listy a básně, kteréž ale vesměs velice vynikají vzletem i jazykem. Za našich dob Karel Vinařický u výborném překladu českém vydal jádro jeho listův a básní s důkladným životopisem.

[228]) *Jan Thrithemius* (tak zvaný dle městce Trittenheimu

vyložil v seznamu mužův slavných; praviť, že času onoho v celých Němcích nebylo ducha krásnějšího. Avšak o Češích, pro učenosť, cnosť a svatosť slavných na tomto místě mnoho slov šířiti není zapotřebí; sprostiliť mne práce té zvláště dva slavní spisovatelé z Tovaryšstva Ježíšova doby naší, totiž Jiří Crugerius[229]) ve svých „měsíčnících historických" pak Bohuslav Balbín*) ve

nedaleko Treviru, kdež se narodil r. 1462) byl opatem kláštera benediktinského sv. Martina ve Španheimu a pak sv. Jakuba ve Vircpurku, kdež zemřel r. 1516. Četní jeho spisové latinští svědčí o rozsáhlé učenosti. Spis, jehož se Balbín dovolává, jest „de luminaribus Germaniae seu catalogus illustrium virorum Germaniae" (seznam slavných mužův Německa). Že Trithemius našeho Bohuslava Hasištejnského mezi Němce počítá, není se co diviti při známé povaze Němcův, kteří si rádi všecko přivlastňují.

[229]) *Jiří Crugerius* (vlastně Kruger) jezovita český, professor a kazatel, jenž narodil se v Praze r. 1608. zemřel v Litoměřicích r. 1671. Jeho „měsíčníky," k nimž Balbín se táhne, mají titul: „Sacerrimae memoriae Regni Bohemiae uti et nobilium ejusdem coronae pertinentiarum Moraviae et Silesiae" (nejsvětější památky království českého jakož i vzácných zemí k též koruně přináležících, Moravy a Slezska), kteréžto dílo dějepisné rozděleno jest na měsíce a dni a k němuž po smrti spisovatelově náš Balbín dodělal listopad a prosinec.

*) Dle tohoto místa neb dle jiných, což snadno mohlo by se státi, nikdo, jenž věcí Balbínových méně jest povědom, nedokazuj, že on není spisovatelem rozpravy této; vidělo se nám zapotřebí připomenouti čtenáři, že Balbín, chtěje býti skryt, i aby všecko se sebe svalil podezření. naschvál několikráte se chválí. Na několiku míst zajisté sám prohodil zmínku o této knížečce; dvě taková místa vypíšeme, první nachází se v Miscell. Boh. (Lib. III. Dec. I. cap. 19. §. 4. pag. 224.) kdež dí: „O těchto oukladech něčích (proti jazyku českému) šíře jsem pojednal v rozpravě o přednostech jazyka slovanského." Místo druhé (Bohem. Doct. M. S. Append. *ad Tract.* II. o starých školách českých str. 282.) „Co

svém životě arcibiskupa Arnošta, jakož i u vy-
ahu (Epitome[230]), jejž sepsal o dějinách českých
kterémužto dílu nesmrtelnému těžce ublížila zá-
visť a jmeno ono národu českému osudné, jímžto
naznačujeme bořitele a kazisvěta[231]) téměř potla-
čilo knihu tu i s původcem jejím). K týmž spiso-
vatelům tedy čtenáře zvědavého odsýlám.

---

by se k tomuto výroku dodati mohlo, a proč národ slovanský s sebou přináší jakousi snadnosť k naučení se téměř všem jazykům a proč ústa svá snadno všem jazykům přizpůsobuje, obšírněji pověděli jsme v rozpravě obranné, kterouž jazyka slovanského . . . . . . hájíme.“ Ostatně i kdyby těchto svědectví nebylo, sloh zajisté by prozradil, že Balbín jest pisatelem, v čemž přesvědčen jsem, že i mimo mne všichni přisvědčovati budou, kdož jeho knihy čtli. Nač mnoho řečí? vždyť této knihy eksemplář, psaný vlastní rukou spisovatele, chovají vel. otcové Augustiniáni u sv. Vácslava v Novém Městě Pražském. (K této poznámce Pelclově dodáváme, že Balbín mimo svrchu uvedená místa ještě i jinde několikráte zmíňuje se o této své obraně jazyka českého; tak ku př. v Miscell. kn. III. na stranách 236., 238. a 239 (několikráte). Klášter Augustinianův u sv. Václava, kdež chovala se „obrana“ tato r. 1775. když ji Pelcl vydával, nacházel se při kostele sv. Vácslava, kdež nyní stojí trestnice zemská. Vypůjčiv si ze zdejší knihovny universitní Balbínův spis „Vita vener. Arnesti“ i poznav z nápisu, že náležel druhdy do knihovny kláštera řečeného, doufal jsem, že i důležitý rukopis „obrany“ naší, po zrušení kláštera r 1785. dostav se knihovně universitní, dosud tam nalézati se musí, příkladnou pak laskavostí knihovníka p. Hanuše snadno jsem se ho pak dopátral. Dodatek překlad.)

°) O knize této (Epitome rerum bohemicarum), jakož o osudech jejích promluvili jsme v životopisu Balbínově, připojeném vydání tomuto.

¹) „subversorem et omnia diruentem“ praví rukopis latinský. Že pak tuto skrytě doráží na tehdejšího nejvyššího purkrabí Bernarta Ignatia Bořitu z Martinic, snadno se dovtípiti. Ve vydání Pelclově pro porozumění *na straně* položena jsou písmena začáteční B. *M. (Bořita Martinic)*, jichž ale v rukopise není.

Před vystoupením Husa papežové a sbory církevní Čechy jmenovávali královstvím svatým viztež pak, co Eneáš Sylvius[232]) o Čechách napsal na začátku kroniky své a co Tokius[233]) pravil otcům ve sboru Bazilejském. Ohromné ty svazky nadání (libri erectionum[234]) dostatečně ukazují zbožnou mysl předkův našich, z nichž také vyrozumíváme, že v celých Čechách nebylo téměř žádné fary, kterážby mimo faráře (jemuž tehdáž plebanus[235]) říkali) nebyla měla některého kněze pomocníka (kaplana), ano často až tři, čtyry, pět ba i šest. Povinností jejich bylo, hlásati chválu

---

[232]) Balbín tuto bezpochyby táhne se k slovům Eneášovým když v předmluvě ku kronice své, zatracuje Husa Jeronyma, Jakoubka, Korandu, Žižku, Prokopy a j. kteříž prý „v pekle nyní pokutu nesou a věčně ponesou za to, že jsou všetečně proti náboženství povstali" (k čemuž ale Veleslavína poněkud uštěpačně dodává, že jest to „kvapný soud o učitelích a bojovnících českých"), z druhé strany velice chválí Čechy řka, že mužův stálých, kteříž pro víru všecko podstoupili i smrt zmužile vytrpěli a s králem svým v nebesích kralují „mnoho tisíc v české zemi se našlo . . . aniž jest krajina, kteráž by za časův našich více mučenníkův z sebe vydala, než země česká."

[233]) *Tokius* (vlastně Jindřich Tooke) kanovník Magdeburský a professor sv. písma, účastnil se poselství, kteráž jménem sboru Bazilejského r. 1432. 1433. a 1434. s Čechy vyjednávala v Chebu, v Praze a v Řezně. Často býval řečníkem a řeči jeho oplývaly pochvalami Čechův.

[234]) „*Libri erectionum* čili knihy nadání" nazýváme třináct velikých svazkův, chovaných v knihovně kapituly pražské, kteréž sáhajíce od r. 1358. až do druhé polovi století patnáctého obsahují všecka nadání, jichžto se za ten čas dostalo kostelům a kaplím v arcibiskupství pražském. Jsouť zajisté důležitým pramenem dějepisným. Náš Balbín podal z nich některé výtahy ve svém díle „*Miscellanea*" (díl V. str. 43—308.)

[235]) *U Polákův* ještě nyní farářům zhusta se říká „pleban."

za zachování a blaho království k bohu se modliti, na jisté dni v témdni na slávu boží a za spásu duší patrónův a zakladatelův služby boží konati a jinými toho druhu věcmi se zanášeti. Dále tak bohaté bylo záduší, že kostely a kláštery v držení svém měly čtvrtinu (neb, jak jiní tvrdí, třetinu) země české; takové pak v klášteřích řeholníkův, bohu sloužících, množství bylo, že v některých klášteřích sv. Benedikta, Cisterciákův neb Norbertinův[236]) bydlelo jich pohromadě pět set, šest set, sedm set, kteřížto, když při zpěvích nebylo dosti místa ve chrámech, byť i nejslavnějších, nuceni byli rozděliti pobožnou práci svou, čímž dělo se, že když jiní a jiní stále noví a čerství na zpívání žalmův přicházeli, chrámové klášterní bez přetržení ve dne v noci chválou boží se rozléhali, o čemž zprávu máme, že bývalo tak i v Břevnovském, Sedleckém, Zbraslavském, Zlatokorunském, Vyšobrodském, Kladrubském, Strahovském, i v mnohých jiných klášteřích[237]). Již pouhé osady řeholníkův, z Čech jinam zavedené, dokazují, jak vysoko cenili zbožnosť jejich národové ostatní. Kartouzi, Menší bratří sv. Františka, Ho-

Štědrosť Čechův v bohoslužbě.

[236]) t. j. premonstrátův, kteříž se též nazývají Norbertiny po svém zakladateli sv. Norbertu, jenž žil od r. 1085. do r. 1134. a první klášter řehole své založil v Coucy blíže Laonu ve Francouzích.

[237]) Z těchto klášterův zbývá nyní jen tré, totiž benediktinský *v Břevnově* čili u sv. Markéty blíže Prahy (nejstarší všech klášterův mužských v Čechách), cisterciácký *ve Vyšším Brodě*, založený za krále Přem. Otakara panem Vokem z Rožmberka a premonstrátský *na Sioně čili na Strahově* v Praze, založený králem Vladislavem I. Ostatní jmenovaní klášterové cisterciáčtí v Sedlci u Kutné Hory, na Zbraslavi, v Zlaté Koruně *u Kramlova* a benediktinský v Kladrubech zrušeni jsou *za císaře Josefa II.*

spitálové[238]), řeholníci sv. Cyriaka čili kajícníci (de Poenitentia), kanovníci řeholní sv. Augustina, kanovníci sv. Hrobu a j., jak nás poučují spisovatel polský Miechovius a letopisy řádův těch, teprv z Čech do některých klášterův polských převedeni byli. Kláštery v sousedních nám zemích v Lužicích, ve Fojtlandu, v Rakousích, na Moravě, ve Slezsku, Sasích a t. d. velice se zmohly řeholníky z Čech přivolanými; tak cisterciácký klášter Waldsassenský[239]) ve Fojtlandu po dlouhý čas, jak svědčí Kašpar Bruschius[240]) (Cent. 1. Germ. o Waldsasích), choval buď řeholníky české neb takové, kteříž po česku mluvili. Ze všech ale klášterův našich Opatovický[241]) slouti může divem, o jehožto velikých zásobách zlata, stříbra, spracovaného i nespracovaného, a drahých kamenův takové máme zprávy, že Karel IV. uveden jsa na místo pod zemí, kdež schovány byly, pravil, že jaktě živ na své oči nic neviděl drahocennějšího a že v celé říši německé nezná pokladnice, ba že myslí, že ani žádné není, kterážby se rovnati mohla této Opatovické.

---

[238]) *Hospitálové* čili *Johannité*, později též rytíři Rodyzskými nazývaní, jsou nynější rytířové maltézští.

[239]) *Waldsassen* nyní město v Bavořích, nedaleko hranic českých.

[240]) *Kaspar Bruschius* (vlastně Brusch) narozen r. 1518. ve Slavkově v Čechách, žil nejvíce v Německu, kdež zastřelen byl r. 1559., sepisoval dějiny rozmanitých klášterův, biskupství, arcibiskupství německých. Psal též básně latinské, i za to od Ferdinanda I. byl korunován.

[241]) Klášter *Opatovický* blíže Pardubic, založený okolo roku 1086. jakýmsi velmožem českým Mikulcem skutečně požíval pověsti nejbohatšího, zanikl v dobách husitských. *Kronikář* Hájek páčí poklad klášterní na 4 *miliony i* vypravuje známou povídku o návštěvě císaře *Karla IV.* v klášteře r. 1359.

ozsáhlosť Čech není tak velika (ačkoli ostatně ɔdoby nejprostrannější, totiž okrouhlé a míle, téměř čtyřicet tvoří průměř kruhu toho, ze dvakráte jsou větší, než všecky něme- 'ozsáhlosť Čech, pravím, není tak velika, ; však kostelův kollegiátních, při nichž pro- děkan s několikem kanovníkův žili ze stá- , nejtučnějšího důchodu, za starých dob na- apočetl bys čtvero přes mecítma, více pak o klášterův, vesnicemi, městečky a městy dřeji nadaných, na věčnosť utvrzených a, ;em svrchu pravil, naplněných ohromným iv počtem. Nač jiných důkazův snášeti ısť záduší v Čechách vychvalovati? Čtětež ntanova[242]) „Bohemia Pia" a Jiřího Cru- [13]) „Pulveres sacri". Co napsal papež Pius vzbuditi může obdivování netoliko u cizin-

ıtanus jmenoval se původně *Jiří Barthold*, od ro- tě svého, města Mostu (lat. Pontum) v Čechách na- al se Pontanus a od Rudolfa II. co korunovaný ník povýšen do stavu šlechtického dostal příjmí Breitenberka. Znamenitě se vzdělav dosloužil se hod- tí církevních až i proboštství kapituly pražské. Ze- ɜl r. 1616. Z jeho spisův v jazyku latinském jme- eme jen „Bohemia Pia" (t. j. Čechy nábožné) po- návající o dobách našich, v tom ohledu vynikajících. *Jiř. Crugeriovi* viz poznamenání naše č. 229. str. 88. znamné místo v kronice papeže Pia II. čili Eneáše via Piccolominiho, k němuž se Balbín táhne, tuto lati sluší; praví Eneáš Sylvius, že za jeho doby elé Evropě nebylo země, kteráž by se honositi mohla :ovým množstvím klášterův a kostelův slavných, sných, ozdobných a nákladných, jako Čechy, doklá- e (dle překladu Veleslavínova): „Chrámové náramně oce stavení, prostranní, širocí a dlouzí ku podivu, nutím a křídlicí pokrytí; oltářové v nich vysoce za- ení, zlatem a stříbrem, v němž byly svátosti, ozdo- ıí; kněžská roucha drahými perlami krumplovaná; prava všecka *bohatá*, předrazí klenotové; okna vy- *á i přeširoká* pěkného a světlého skla i divného

cův, nýbrž také u nás, kteříž jsme se narodili v Čechách a že to všecko od kacířův bylo vyhlazeno, želíme.

O polských provinciích řeholních, biskupstvích, klášteřích mnoho vypravují Miechovius, Decius a Kromer. Že nad Moskvany[245]) (ačkoli jsou lid bludy Řekův a svými vlastními pokažený), pak nad Rusíny a jiné národy slovanské v službách božích nic není pobožnějšího, ukazuje Possevinus[246]) (viz jeho „Moscovia"), Pavel Stránský[247]) pak

řemeslného díla, jímžby světlo do kostelův pronikalo. Takoví chrámové netoliko v městečkách a městech, ale i ve vsích ku podivu se spatřovali." Slova tato velikého významu nabývají v ústech Vlacha vznešeného, z vlasti své zvyklého všem krásám a nám Čechům nehrubě naklonëného.

[245]) *Moskované* čili *Velkorusové* nespojili se s církví římskou, proto je Balbín viní z bludův.

[246]) *Antonín Possevinus* (vlastně Possevini) Vlach rodem z Mantovy r. 1534. jezovita, jenž mimo spisy své proslavil se rozmanitými, dílem veledůležitými poselstvími ve věcech politických a náboženských, jako r. 1577. do Švédska, aby krále Jana III. od víry luteránské obrátil na katolickou, r. 1581. do Ruska k caři Ivanu II. Vasiljeviči, aby způsobil mír mezi Moskvou a Polskem, hlavně však aby spojil pravoslavné Rusy s církví římskou, což se však jen částečně podařilo s Rusíny pod vládou polskou. Mimo to byl též učitelem v rozmanitých kollejích jezovitských. Zemřel ve Ferraře r. 1611. Z četných jeho spisův uvádíme jen „Moscovia seu de rebus moscoviticis" (o Moskvě čili o věcech moskevských), životopis krále polského Štěpána atd.

[247]) *Pavel Stránský*, jeden z nejznamenitějších mužův našich století 17. Narodil se r. 1582. v Zápech nad Labem, stal se radním a primátorem v Litoměřicích, odkud pro náboženství musel se vystěhovati r. 1627. a v cizině se toulal, až v polském městě Toruni stal se professorem a pak rektorem gymnasia, kdež zemřel r. *1659*. Nesmrtelné dobyl si slávy výtečným dílem svým „*Respublica* Bohemiæ" (o státu českém), kteréž několikráte bylo vydáno.

(ve státu českém) mnohými důvody dokazuje, že lid slovanský všecek v pobožnosti jest nemírný a bohoslužbě přes míru až k pověrám oddán.

§. XV.

Dávná sláva jazyka slovanského z nejstarší šlechty jeho, z váženosti velmožův, a z pověsti válečné, což vše připomíná se zběžně.

Nikdy Aristoteles (muž ostatně největší) hanebněji nepochybil, než když v ethice[248]) popisoval šlechtu; napsalť totiž spíše zlořečení, než aby řekl, co věc jest; praví: „Šlechtictví jest bohatství starodávné“, kdežto třeba bylo napsati, že jest to sláva starobylá, jmeno slavné, hodnosť krve na potomstvo přenešená, pokrevenství s velkými panovníky, řada předkův, odvozovaná od některého muže, slavnými skutky válečnými a bohatýrskými ušlechceného a synům v dědictví odkazaná[249]); neboť šlechtictví mužův starodávných nikoli nebylo peněžní (jako za našich časův někdy se děje před očima

Kratičká obrana šlechtictví.

[248]) *Ethika*, t. j. mravověda, o níž pojednávaje Aristoteles (viz poznamenání naše č. 117. str. 49.) učinil výrok, že ctnosť pravá záleží v dokonalé činnosti rozumu.

[249]) Porozumíme horlivosti, kterouž se Balbín šlechtictví ujímá, uvážíme-li, kterak po bitvě bělohorské zacházeno se starobylou šlechtou českou i kterak mnoho cizích přijímáno mezi stavy a na šlechtictví povyšováno lid všelijaký, jenž vlasti toliko škodil a nijak neprospíval. Šlechtictví, penězi koupené, nemohlo se mu ovšem nijak líbiti, v čemž s ním zajisté každý souhlasí i za našich dob. — Ostatně Balbín nebyl slepým velebitelem šlechty vůbec, což vysvítá ze slov jeho (Antiquit. Malovec. str. 3.): „Avšak ctnosť sama zasluhuje doporučení; ona jediná jest urozeností pravou a přesnou, kteréž po předcích děditi, ani rozdávati ani přijímati nelze . . . Urozenosť bez ctnosti nemá u mne *váhy pražádné.*“

našima), nýbrž hlavně bojem a krví koupeno a zjednáno nebezpečenstvími, za vlasť a krále podstoupenými. Takový odkaz slávy synům a vnukům svým zanechávali předkové naši; a zajisté v této všech věcí proměnlivosti a štěstí nestálosti, když všecko ostatní zboží lidské jest nejisto a času podrobeno, nic nemohli odkazovati lepšího, nic trvalejšího, nic drahocennějšího. Snad ale v Řecku, jako nyní u Turkův, přednosti šlechtictví nepřenášely se na potomstvo a toliko ti, kdož se zachovali statečně, slaveni byli, synové pak slávy té jmíni byli prázdnými. Však ani to Aristotela neomlouvá, poněvadž v samém Řecku času toho uznávali se Tyndareovci[250]), Herakleovci[251]) jakož sám žák jeho Aleksandr[252]) z rodu Pyrrhova pocházel, též z Persea[253]), a několik takových slovutných rodův královských, čemuž se dá vyrozuměti z Plutarchových Parallel[254]).

Šlechta slovanská vždy byla válečná.

Než my vraťmež se k tomu, o čemž jsme si ustanovili mluviti. Když celé plémě slovanské vydalo národy nejválečnější, jichž všecko řemeslo obra-

---

[250]) *Tyndareovci* t. j. potomstvo Tyndarea, dle bájí starých Řekův krále spartanského před vojnou Trojánskou, jehož dcery Klytaimnestra a Helena byly manželkami vůdcův řeckých bratří Agamemnona a Menelaa.

[251]) *Herakleovci* t. j. potomstvo Heraklea čili Herkulesa, nejpřednějšího bohatýra bájí Řekův starých. Některé rodiny pozdější měly si za největší chválu, že prý od něho pocházely.

[252]) *Aleksandr Veliký*, král makedónský, vychovaný Aristotelem, vyváděl rod svůj z *Pyrrha* čili Neoptoléma, syna to Achilla, nejslavnějšího mezi bohatýry řeckými ve vojně s Trojánskými.

[253]) *Perseus*, znamenitý bohatýr bájí starořeckých, jenž nejvyšším Jovišem zplozen byl z Danae a hlavně se proslavil pohubením Medusy, jejímžto pohledem hrůzným každý musel zkameněti.

[254]) O Plutarchu viz poznamenání naše č. 169. na str. 69.

celo se ve zbrani, tedy zajisté ti, kdož v tak velkém počtu válečných vyznamenali se zbraní, museli býti velice stateční a v tomto druhu pochval slaviti slávu, i tudíž šlechtictví ono, zbraněmi nabyté, muselo býti jméno v největší úctě; neboť mezi bojácnými a vahavými odnesti palmu smělosti a hbitosti válečné, což v tom, prosím, velikého? Avšak mezi odvážnými a krvavými, mezi předivokými a udatnými vyznamenávati se jak v zahánění nepřátel, tak i v útoku na ně, obsahuje převeliký a nejjistější důkaz srdnatosti a chvály. Že pak již národové slovanští ustavičně ve zbraní i stávali a dosud stojí, i to jako svou práci považují, zvláště Poláci, lid to nejudatnější (jejž právem nazveš přední hradbou obci křesťanské[255]), dále Chorvati, Illyrové, Kozáci, Valaši[256]), Bosňáci, Moskované a ostatní, vidí každý.

Také Čechové a Moravané šťastně se zbraní zacházívali a zacházeli by i nyní, kdyby tomu nepřekážely po nejvyšší vládě toužící oumysly a oukladу nepřátel, kteříž nejvíce o to usilují, aby (Čechové a Moravané) nespravovali úřadův vojenských[257]), čímž velice udušují se štěstí a udatnost jejich; předce však, nechtěli-li ukřivditi cnosti válečné a odkrýti oumyslův svých podvodných, na záhubu lidu našeho pojatých, nebylo dosti možno uvarovati, aby i za naší doby na hodnosti vojenské povýšeni byli velmi mnozí z našich. Ka-

---

[255]) *Poláci* staletými válkami s Turky a Tatary, předními tehdáž nepřátely křesťanstva, skutečně zasluhovali jmena toho.

[256]) Že *Valaši* čili *Rumuni* nepatří mezi národy slovanské, již svrchu bylo pověděno.

[257]) Významné to svědectví, kterak tehdáž špatné svědomí *škůdcův národa českého* nedůvěřovalo Čechům i tako*vým, jichž* věrnost ani dost málo nebyla pochybna.

plíře, Myslíky, Valdštejnův velmi mnoho, Haranty, Čabelické, Vchyňské, Pernštejny, Trčky, Hyzrle z Chodova, Lažanské, Bubny, Felsy, Přichovské, Kolovraty, Nikoly, Zahrádecké, Házmburky, Kapouny, Vrbny, z Donína, z Oppersdorffu, z Říčan, Šliky, Lobkovice, Štosy, Malovce, Rašíny, Vřesovce, u Francouzův Budovce, u Hessenských Rabenhaupty, u Švédův! Hodějovské, Sádovské, Beřkovské, Dobřenské, Haukvice, Janovské a jiných více mohl bych vychvalovati a i mezi vojskem jdou o nich řeči pochvalné[258]); ti všickni buď vedli vojska buď zastávali nejvyšší hodnosti vojenské (jimž generálství se říká,) jako Valdštejnové, Budovcové, Rabenhauptové, Bubnové, Felzové, Kaplířové, Myslíkové, Šlikové atd. aneb byli náčelníky plukův; neboť kteříž byli nižších hodností vojenských, pomíjím všech, poněvadž je jich bez počtu. Nyní pak zjednej na porovnání některou zemi, tak krátkým obvodem sevřenou, jako země česká, rodička tolika bohatýrův a chovatelka mužův takových! Zajisté nenajdeš u nás starého rodu panského neb rytířského, jenž by za doby poslední nebyl vydal některého muže znamenitého, ve vojenství slavného a vyznamenaného ve vojště čestným místem a důstojenstvím. Často od vůdcův Vlachův, Belgičanův, Francouzův, ano i od Němcův slýchal jsem skvělá svědectví o Čechův, též i žoldnéřův prostých srdnatosti a snášení všeho zlého (s vojačinou spojeného), kterak totiž trpělivě a s. dobrou myslí umějí snášeti hlad a všecky jiné nesnáze vojenské, kterak srdnatě, zkušeně a opatrně věci válečné vedou. Titíž porovnávali ten onen národ s naším; toho

Vojevůdcové a plukovníci století našeho ze šlechty české.

---

[258]) *Obmezenost* místa nedopustila, abychom k dlouhému *seznamu tomuto* válečníkův českých doby tehdější podali *poznámky*.

ale pomíjím, abych nevypravoval věcí, jež by někoho mrzely. O staré Čechův i ostatních Slovanův, zvláště pak Polákův srdnatosti válečné nechať se na potaz berou kroniky.

Znatelé dějin za to mají, že Fabricius[259]), muž u Míšňanův slavný, v jistém o Čechách dvouverší výrok učinil znamenitý:

„Teutoniae in medio generosa Bohemia Regnum
Constituit, populi fortis et acris opus.“[260])

Jak obtížné dílo, že Slované sami uprostřed Německa založili království.

Zajisté dílo to jest všech věkův obdivu hodné, že národ přistěhovalý, v dosti ouzkých mezích panující, jazykem od sousedův se různící, nemálo nenáviděný, proti vůli všech uprostřed Němcův říši založil[261]) a zásluhami cností svých a slávy válečné přinutil císaře, že tu zemi malou, avšak plodnou na muže udatné, titulem královským ozdobili[262]), krále pak její přijali do spolku,

---

[259]) O *Fabriciu* viz poznamenání naše č. 37. str. 18.

[260]) Verše tyto, jak se zdá, u předkův našich vůbec velmi známy a oblíbeny byly; neboť se k nim táhne též Veleslavína (v předmluvě ku kronikám Eneáše Sylvia i Kuthena) takto je přeloživ dle tehdejšího způsobu rozvláčného:

U prostřed zemí německých Čechové
Osadili se mocně, jako lvové:
Kdež i slavné království založili,
Okolní země sobě podmanili.
Zmužile dovedše skutku slavného,
Dosáhli potomkům jmena věčného.

[261]) Uvážíme-li, kolik národův a větví slovanských postupem času od Němcův podmaněno a vyhubeno, i jak daleko na východ Němectvo se posunulo, zajisté musíme se tomu podiviti, že se předkové naši návalu tomu netoliko ubránili, nýbrž založili říši slavnou, kteráž nejednou dala cítiti sousedům moc svou.

[262]) První panovník český na království povýšený byl *Vratislav II.* (od r. 1061—1092.), jenž za pomoc válečnou, císaři německému Jindřichu IV. poskytnutou, od něho *dostal korunu* r. 1086; druhým byl Vladislav II. (od

aby se účastnili voleb[263]) a práv říšských i vší slávy, až konečně i velmi mnoho králův českých náležitým způsobem povoláno bylo, aby přijali korunu císařskou[264]). Znak Čechův, lev onen dvouocasý, což jiného znamená, než statečnosť válečnou a udatenství v přemáhání obtíží, v útoku na Milán a v potírání nepřátel říše[265])? Neníť lev ten udělen a do štítu dán, (jako erby některých jiných krajin a říší) buď z náhody, buď z některé ozdoby země, buď podlé řek neb z pouhé milosti panovníkův, nýbrž zjednán jest statečností a hojnou krví. Minulosť česká plna jest toho druhu příkladův, jedné však, celému národu slovanskému společné, zásluhy o Vlachy a Řím, tento hrad náboženství na-

---

r. 1140—1173.), jemuž také za pomoc válečnou císař Bedřich I. Rudobradý udělil korunu královskou r. 1158. Oba hodnosti královské užívali toliko pro svou osobu, až teprv *Přemysl Otakar I.*, syn téhož Vladislava II., nabyl koruny pro všecky nástupce.

[263]) Panovníci čeští totiž měli právo, účastniti se volby císařův německých, a král český jakožto číšník císaře náležel do počtu sedmi kurfirstův čili voličův císaře německého. První kníže český, jenž se volby takové účastnil, byl Oldřich, r. 1024. pomáhaje voliti Kunráta II., kníže pak Soběslav I. (od r. 1125—1140.) od císaře Lothara III. vyznamenán byl hodností číšníka.

[264]) Z králův českých první na císařství německé zvolen byl Karel (od r. 1346—1378.), syn Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny. Také oba jeho synové Václav IV. a Zikmund seděli na trůně císařském. Když se pak rod habsburský dostal na království české, tu od Ferdinanda I. všickni skuteční králové čeští byli též císaři říše německé až do zaniknutí jejího.

[265]) R. 1158. pomáhal náš *Vladislav II.* císaři německému Bedřichovi I. Rudobradému proti Milánčanům; Čechové velice se vyznamenali při přechodu přes rozvodněnou řeku Addu, jakož i při dobytí Milánu. Že pak tehdáž císař zemi české místo dosavádního erbu (černého *orla) udělil lva bílého* o dvou ocasích (nač i Balbín *tuto naráží*), již dávno co smýšlenka vyvráceno.

šeho, kteréž všickni naši spisovatelé pominuli, mi nelze zamlčeti, že totiž Slované, za časův papeže Adriana II. od sv. apoštolův Cyrilla a Metoděje s Kristem spojení, Saraceny[266]), na Vlachy doléhající a již na pohoří Garganském[267]) se usadivší (jichž buď nikdy nebylo možno vypuditi neb jen s tíží) společným národa usnešením a vším úsilím vyhnali[268]), kterýžto počátek zbraním věstil budoucnosť šťastnou. Později Uhři[269]) všecky jejich zbytky z Vlach vyvrhli, jak podlé Blonda[270]) připomíná Felino Sandei[271]).

Slované Saraceny z Italie vypudili.

---

[266]) „*Saraceni*“, původně prý vyznamenávalo jistý kmen arabský; potom pak jméno to rozšířeno na Araby vůbec a konečně až i na všecky národy víry Mohametovy, s nimiž křesťané bojovali v Asii a Africe.

[267]) Vrchy *Garganské* (Monte Gargano) v jižní Italii v bývalém království neapolském na způsob poloostrova do moře vnikající.

[268]) Dějepisec *Flavius Blondus* vypravuje v díle svém „historiarum ab inclinatione Romanorum libri XXXI.“ (kn. III. str. 186.) že Saraceni usadivší se na horách Garganských a odtud velikou část Vlach pustošící, zahnáni byli od Slovanův a byli prý to tíž Slované, kteříž za krále dalmatského Sueropila (?) za papežování Adriana II. stali se křesťany. O času a místě onoho boje vítězného Blondus nemohl se dopátrati okolností důkladnějších. — Také u Šafaříka ve Starožitnostech slovanských (str. 671.) dočítáme se, že Chorváti se Srby r. 868. pomáhali císaři řeckému Basiliovi proti Saracenům u města Baru ve Vlaších.

[269]) Týž Flavius Blondus píše, že Uhři, po Slovanech do Vlach připluvše, pohubili zbytky Saracenův, kteréž se ještě udržely ve Vlaších.

[270]) *Flavius Blondus* (vlastně Blondo čili Biondo) byl tajemníkem papeže Eugenia IV., sepsal několik spisův o dějinách vlasti své, zvláště pak Říma a Benátek. Narozen r. 1388; zemřel r. 1461.

[271]) *Felino Sandej* (naroz. r. 1427), znamenitý právník vlaský, jenž učil na akademiích ve Ferraře a v Pise, stal

Z této slávy, válečnými skutky celého národa slovanského nabyté, získal národ náš i to, že mnozí králové, knížata a kurfirstové říšští, kteříž v uzavírání sňatkův bývají velice výběrační, o šlechtě slovanské nikdy nesoudili, že nehodna jest rodu jejich. O Vitikinda[272]), nejmocnějšího vůdce Sasův, jejž Karel Veliký přemohl, řádné manželce, knížete českého dceři, o císaře Bedřicha III. matce Cymburce[273]), knížete Mazovského Zemovita dceři (z níž pocházejí všickni nynější Rakušáci), o králích francouzských, anglických, španělských, uherských, sicilských, o císařích cařihradských, i o jiných sňatcích králův mezi králi, knížat mezi knížaty, (kteříž si manželky své zvolili z rodu slovanského), na tomto místě nic pojednávati nebudu, ani též o tom nevzpomenu, co na snadě jest, které totiž německé a národův ostatních rodiny slavné od Slovanův pocházejí; slyším, že se strojí kniha[274]), v níž se o tom pojednává a velmi mnohé rody hraběcí a knížecí také říšské na původ slovanský se vedou.

Kterak šlechta slovanská s největšími panovníky a králi spoutána.

O velmožích našich kratičce povím, že v Čechách sotva kterou vytknouti možno starou rodinu panskou, v jejímžto rodopisu nečtly by se matky, báby, prabáby, praprabáby, kteréž byly

se pak soudcem v Římě i umřel co biskup Lukkánský r. 1503. Mimo mnoho spisův právnických zanechal též spis o králích Sicilských a Apulských.

272) Staří kronikáři němečtí píší, že *Wittikind*, nejstatnější obhájce svobody Sasíkův, jejž konečně po dlouhém boji přemohl Karel Veliký, za ženu měl Svatavu, dceř jakéhosi knížete českého.

273) Tato *Cymburka* byla manželkou vévody štýrského Arnošta Železného, tudíž babičkou Maksimiliána I., od něhož pocházeli všickni Habsburkové pozdější, tudíž i králové čeští od Ferdinanda I.

274) *Balbín* tuto, jak se zdá, nenaráží na nic jiného, než

dcery knížat a vévod, ano někdy i králův a královen; naši páni z Rožmberka v manželství měli dvě ovdovělé dcery královské, totiž vdovu po Přemyslu Otakaru, králi českém, potom krále uherského Ladislava sestru, dále dceru knížete Těšínského, vdovu po Václavu, posledním králi českém, a opět Annu, dceru knížete Hlohovského[275]). Vilém z Rožmberka[276]), za paměti otcův našich pán český a nejvyšší purkrabí, v posloupnosti času čtyry manželky pojal, předně Kateřinu vévodkyni Brunsvickou, druhou Žofii, markrabinku Braniborskou, jejížto matkou byla Hedvika, krále polského Zikmunda dcera, třetí Annu, markrabinku Bádenskou, čtvrtou pak Polyksenu z Pernštejna prastarého rodu našeho, kterouž potom v manželství dostal nejvyšší kancléř království Zdeněk z Lob-

na vlastní dílo své rodopisné (Stemmatographia), kteréž krátce před smrtí svou vydal jakožto knihu prvou a druhou dekády druhé svých Miscellaneí, a o němž, jak několikráte se zmiňuje, pracoval přes třicet let.

275) Proslulý pán český *Záviše z Falkenštejna*, stejného původu s pány z Rožmberka, pojal za manželku vdovu po králi Otakaru II. Kunhutu, dceru Rastislava Haličského, vnučku Bely IV., krále uherského, po její pak smrti Juditu, sestru Ladislava, krále uherského. — Vióla, dcera knížete Mečislava Těšínského, vdova po posledním Přemyslovci, králi Václavu III., provdala se r. 1316. za znamenitého pána českého *Petra z Rožmberka. Jan z Rožmberka* oženil se r. 1454. s Annou, dcerou Jindřicha, knížete Hlohovského a Fryštatského.

276) Tento *Vilém z Rožmberka*, nejbohatší a nejznamenitější pán český času svého, narodil se r. 1535., spravoval úřad nejvyššího purkrabí od r. 1570. až do smrti své r. 1592. (31. srpna). Taková byla sláva jeho, že když poslán byl do Polska, aby při nastávající volbě některému z rodu Habsburského dopomohl na trůn polský, od některých Polákův jemu samému trůn nabízen. Poněvadž všecka jeho manželství byla bezdětná, dědil po něm bratr *Petr Vok*, jímžto r. 1611. rod ten *slavný* vyhasl.

kovic[277]) a z kteréž pošel syn jediný Vácslav z Lobkovic[278]), vévoda Žahaňský, nejvyšší hofmistr dvoru císařského. Že pak též dávní hrabata ze Schwarzenberka[279]), z Šaumburka, z Waldsecka, z Halsu, lantkrabí z Leichtenburka, hrabata z Monfort, ze Stahrenberka, a z Hardeka s našimi Rožmberky častěji sňatky manželskými sloučeni byli, zvědavým ukazují tabule rodopisné Rožmberkův, kteréž vel. o. Balbín shotovil. Královen našich dcery v manželství měli páni z Choustníka, z Polné, z Vartemberka, ze Strakonic, z Kravař[280]) a ji-

---

277) *Zdeněk Vojtěch z Lobkovic* spravoval ouřad nejvyššího kancléře království českého od r. 1599. až do smrti své r. 1628. a vedlé Viléma Slavaty a Jaroslava z Martinic byl hlavním odpůrcem stavův pod obojí. On první povýšen byl do stavu knížecího. Od něho pocházejí všickni nynější knížata z Lobkovic.

278) Tento *Vácslav Eusebius kníže z Lobkovic*, vévoda Žahaňský, vyznamenav se nejprvé ve službě vojenské co náčelník vlastního svého pluku kyrysnického, spravoval potom nejvyšší hodnosti u císaře Leopolda I., nañž měl vliv téměř všemohoucí, až r. 1674. náhle upad v nemilosť, z rozkazu císaře na voze žebřinovém pod stráží vojenskou odvezen na zámek Roudnický, kdež přebývati musel až do smrti své r. 1677. Erb rodu matky své, pánův z Pernštejna (v poli zlatém černou hlavu zubří se zlatým prstenem v nozdrách) připojil erbu Lobkovickému, kdež se dosud spatřuje.

279) Aby tento spis náš nevzrostl přes míru ustanovenou, musíme tuto přestávati na poznámkách jen nejdůležitějších.

280) Panští rodové tito v Čechách a na Moravě již dávno vymřeli. Páni *z Choustníka* stejného původu s rody pánův z Kounic, z Martinic a j. po meči vymřeli již na počátku století XV. Benešem, jenž byl krále Vácslava IV. důvěrníkem. Rod *pánův z Polné*, užívající v erbu orlice, byl větví Janoviců a tudíž stejného původu s pány z Vinterberka, z Žerotína, z Kolovrat a j. *Páni z Vartemberka* byli větví rozsáhlého rodu Markvarticův, tedy téhož původu co Valdštejnové, užívali však erbu na dví rozděleného barvy černé a bílé. Páni

ných více. Že Švihovští, pánové čeští, původ svůj vzali z vlastních bratří Vladislava, krále českého, i až dosud po meči v posloupnosti řádné od nich pocházejí, sňatky s velmi mnohými vévodami a knížaty sloučení, jako s vévodami Minsterberskými a Hlohovskými, uznávají Hájek, Veleslavína a všickni ostatní spisovatelé čeští; že pak Černínové[281]) pocházejí z rodu královského, týž o tom úsudek jest Paprockého[282]), Balbína a jiných.

Guttenštejnové[283]) dali dcery své nejstarším

---

ze Strakonic (Bavorové) erbu „střela" vyhasli již ku konci století XIV. *Páni z Kravař* erbu „odřivous" byli větví Benešoviců, tudíž stejného původu s pány z Benešova, z Bechyně, z Dubé a Leštna, z Dědic atd., vymřeli již r. 1466., později však moravští pánové Tvorkovští z Tvorkova přijali též jmeno „z Kravař", jichž větví prý byli. Tito vymřeli v druhé polovici století XVIII.

[281]) Že *Švihovští* a *Černínové z Chuděnic* pocházeli z rodu Přemyslovců a sice od bratří krále Vladislava II., jak starší rodopisci naši vykládali, již dávno se nevěří, když dokázáno jest, že obě tyto slavné rodiny panské jsou větvemi rozsáhlého rodu Drslaviců, jako též ku př. páni z Žinkova, z Litic, z Potenštejna atd. Nejstarší známý předek Černínův z Chuděnic jest onen Černín, jenž za Přemysla Otakara I. byl nejv. komorníkem až do r. 1212.

[282]) *Bartoloměj Paprocký*, šlechtic polský, jenž za časův Rudolfa II. přestěhoval se na Moravu a pak do Čech, a zde podporován od mnohých osob vzácných mimo některé menší spisy zdělal veliká díla rodopisná, jako „Diadochus" atd. (jedna z nejobšírnějších kněh českých tištěných) pro Čechy, „zrcadlo markrabství moravského" pro Moravu a „Štambuch Slezský" pro Slezko. Několik let před smrtí svou vrátil se zase do Polska. Narodil se r. 1539., zemřel r. 1614.

[283]) Rodina *pánův z Guttenštejna*, mající v erbu tré parohův a záhy užívající titulu hraběcího, vymřela ve století XVIII. Že rod ten pocházel od Slavibora, otce sv. Ludmily, nedá se nijak dokázati, ovšem ale jisto, že pánové z Guttenštejna z téhož byli rodu, co slavný Hroznata, zakladatel kláštera Tepelského.

Vypočítávají se některé rodiny české, kteréž sňatky manželskými sloučeny byly s knížaty a hrabaty říšskými.

knížatům českým, jako Slavibor župan svatou Ludmilu, bábu sv. Václava, Bořivojovi, prvnímu v Čechách knížeti křesťanskému; též čteme, že titíž Guttenštejnové skrze dcery spřízněni byli s Rožmberky, s pány z Plavna, Míšeňskými purkrabími, s prastarými hrabaty z Orthenburka a jinými rody v říši. Pánové z Hradce Jindřichova[284]) panského stavu českého (z nichž skrze Lucii, poslední rodu svého, nynější hrabata Slavatové pocházejí) brali manželky své z domu kurfirstův saských, knížat Minsterberských, od krále Jiřího pocházejících[285]), z hrabat Hohenzollernských a Montfortův[286]), z lantkrabat Gleichenských a jiných rodův knížecích. Šelemberkové[287]), též pánové z Častolovic[288]), (kteréžto rody nejvzácnější společným osudem lidským vyhynuly)

---

[284]) Rod pánův *z Hradce Jindřichova*, větev Vítkovicův, vymřel r. 1604. Jáchymem Oldřichem, jehož sestry Lucie Ottilie manželem byl Vilém Slavata, jehož rod takto dostal se k zboží Hradeckému.

[285]) *Synové krále Jiřího Poděbradského* Viktorin, Jindřich a Hynek dostali po otci ve Slezsku knížetství čili vévodství Minsterberské, dle něhož se pak psali. Knížete Hynka (známého básníka „Snu Májového“) jediná dcera Anna Kateřina, byla čtvrtou manželkou nejv. purkrabí paną Jindřicha z Hradce, jehož chotí třetí byla Anna hraběnka Gleichenská.

[286]) Nejvyšší purkrabí p. *Adam z Hradce* († 1596.) za manželku měl Kateřinu hraběnku z Montfortu, jeho pak syn *Jáchym Oldřich*, poslední rodu svého, oženěn byl s hraběnkou Marií Maksimiliánou z Hohenzollern, kteráž se pak opět provdala za nejv. purkrabí Adama ze Šternberka.

[287]) Rod *pánův ze Šelemberka* (větev kmene Buziců) vymřel po meči r. 1597. radou císařským panem Janem ze Šelemberka na Mrači a Toužetíně.

[288]) *Rod pánův z Častolovic* kvetl u nás ve stoletích XIV. *a XV. a vyhasl* Půtou III., jenž co horlivý katolík při-

mnoho kněžen a vévodkyní v manželství pojali a na vzájem zas knížatům manželky dávali.

Trčkové[289]), před stem let toliko do stavu rytířského patřící, předce dcery knížecí do domu otcovského co nevěsty přivedli, nevěsta zas z rytířského rodu Kaplířův nalézá se před třemi sty let v rodokmenu prastarého rodu francouzského hrabat de St. Paul. Domy pánův z Pernštejna a z Martinic ozdobily manželky, pocházející z krve Gonzagův[290]), s mnohými vévodami a králi spřízněných. Bylo by zapotřebí práce nekonečné, kdybych vypočísti chtěl všecky rody naše, do nichž skrze sňatky manželské vlila se krev knížecí a královská. Že pak také i císařský rod Cařihradský[291]) v Čechách vyhledával a dostal manželky

---

držuje se krále Zikmunda, mnohé služby důležité mu prokázav, zemřel v Prešpurce r. 1435. zanechav jen několik dcer.

[289]) Rod *Trčkův z Lípy* po meči vyhynul Adamem Erdmannem, jenž se švakrem svým Valdštejnem zavražděn byl v Chebu dne 25. února r. 1634.

[290]) *Gonzagové*, slavný rod vlaský, jenž dlouho panoval v Mantově a též v Guastalle. Jiří Adam *z Martinic*, nejv. kancléř království českého (syn Jaroslavův a starší bratr Bernarta Ignátia, naňž Balbín v tomto spise často dotírá) v manželství měl Johannu Gonzagovnu, kteréž umíraje bezdětek r. 1651. odkázal zpupné statky své; za to zas ze slavného rodu našich pánův *z Pernštejna* Bibiana (sestra Polykseny, manželky nejprvé pana Viléma z Rožmberka a pak kancléře Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic) provdána byla za Františka Gonzagu, markýze Castiglionského, mladšího bratra sv. Alojzia.

[291]) R. 1164. král náš *Vladislav II.* vypravil se do Uher, aby na trůn pomohl Štěpánovi III. proti strýci jeho Štěpánovi IV., jejž podporoval císař řecký Emanuel Komnenos. Zvítěziv slavně, král český obnovil svazky přátelské s císařem řeckým a na jich utvrzení vnučku svou Helenu, dceř syna Bedřicha, zasnoubil Petrovi Komnenovi, vnukovi císařovu. Helenu sedmiletou roku

a že Bedřich Berka nevěstu do Cařihradu doprovodil, čteme v letopisech.

Pánové z Landštejna, ze Šternberka, z Kolovrat, z Lobkovic, z Házmburka, Lvové z Rožmitála, z Vartemberka, Berkové z Lípé, z Říčan, ze Švamberka, z Ronova, z Kounic, ze Smiřic, z Kunštátu, z Vrtby, Kostkové, z Rabštejna, z Bibrštejna[292]) a mnoho jiných pánův českých čítají

1165. v průvodu slavném do Cařihradu doprovodil kmet Sezima, nejvyšší komorník, praotec hrabat Kounicův.

[292]) Mimo dosud u nás kvetoucí rody knížat *z Lobkovic* a hrabat ze *Šternberka*, *z Kounic* a *z Kolovrat* všickni Balbínem tuto uvedení slavní staročeští rodové pánští v Čechách již vymizeli. Pánové *z Landštejna*, větev Vítkovicův (erbu „růže bílá v poli červeném") vymřel na začátku století 17. Vilémem Svitákem, pánem na Sosni a Brloze; pánové *z Házmburka*, větev Buzicův (znaku „hlava kančí") vymřel též v století 17. panem Jaroslavem, synem Jana Zbyňka, nádhery milovného, avšak alchimií schudlého mecenáše zvláště Paprockého; s nimi původu a znaku stejného pánové *Lvové z Rožmitálu*, schudše vystěhovali se z Čech, udrželi se ale na Moravě; pánové *z Vartemberka*, větev Markvarticův (s Valdštejny původu téhož) vyhynuli v století 17. dobrodružným Jindřichem Otou, jejž i s chotí utloukli vlastní jeho poddaní, poněvadž, sám teprv nedávno na víru katolickou přestoupiv, nutil je násilně k témuž náboženství (v Markvarticích v Litoměřicku r. 1625.); *Berkové z Dubé a Lípého*, větev Hronovicův druhdy velmi zámožná a rozšířená, vymřeli v Čechách r. 1706. nejv. kanclířem Frant. Antonínem, jenž v závěti ustanovil náklad na zdělání a vydání překladu latinského kroniky Hájkovy; z četného druhdy rodu pánův *z Říčan* (erbu trojlist) poslední, jak se zdá, potomek zemřel r. 1817., generál císařský svob. p. Maksimilián z Ř., pánové ze *Švamberka* (čili z Krasíkova) erbu labuť, vymřeli u nás v druhé polovici století 17. Balbín vypravuje, že okolo r. 1650. vídal posledního Švamberka, jenž v Praze po domech žebral. Pánové *z Ronova*, kteří se později psávali *Křineckými z Ronova*, vystěhovali se po bitvě bělohorské do Němec, kdež se

dcery knížat a vévod, kteréž s nimi spojený byly manželstvím rovnorodým a řádným, čemuž na svědectví jsou tabule rodopisné.

Odtud vyniká, že rod a šlechtictví slovanské úsudkem největších knížat náležitě se uznávají a ryzými jsou jmíny, a že tudíž nikdo z urozených našich, (což ovšem za naší doby činí hejskové někteří, vší minulosti neznalí, když zpozdile za to mají, že urozenost zakládá se v povrhování bohem a všemi lidmi[293]) národa a jazyka svého za nic si nevážiti a nenáviděti nemůže, zvláště hledí-li se k tomu, čehož, jak víme, nedostává se šlechtě některých národův, že řečení rodové naši nikdy se nezamotali sňatkem zrůdným, nýbrž jakož sami byli původu nejšlechetnějšího, tak vždy mívali manželky nejjasnější (nikdy dcer měšťanův aneb malířův k vůli kráse zjednaných[294]).

udrželi dosud; *Smiřictí ze Smiřic* vymřeli v čas války 30leté blbým Jindřichem Jiřím, jejž vyhlášený vojevůdce Albrecht z Valdštejna, osobuje si nad ním poručnictví, až do smrti jeho ve vězení choval. Rod pánův *z Kunštátu* (původně moravský), jenž nám dál krále Jiřího Poděbradského, vymřel úplně r. 1647; pánové *z Vrtby*, mající ve znaku troje parohy jelení, vymřeli teprv za časův našich hrab. Frant. Josefem z Vrtby r. 1830., jehož panství zdědil kníže Jan z Lobkovic; *Kostkové z Postupic* (erbu „hrábě zlaté“), rod proslulý mnohými muži výtečnými, vymřeli již v století 16. jako též *Pflugové z Rabštejna* (erbu „pluh“), jichž větev udržela se v Míšni: pánové *z Biberštejna*, majíce v erbu parohy jelení, vymřeli v Čechách r. 1551. Krištofem pánem na Fridlandě, Troskách a Kosti, udrželi se však dále v Lužicích.

293) Balbín tuto zřejmě naráží na rozmanité panáčky ze šlechty české, kteříž nepamětlivi předkův svých, národu svému se odcizovali a jím povrhovali. Narážka ta bohužel dosud nezcela pravdy pozbyla.

294) Na kterého šlechtice Balbín tuto naráží, nemohl jsem vypátrati. — Ostatně za časův nynějších již nikdo

Kéž bychom my potomci (v té nynější do vlasti naší náplavě šlechty cizinské, nevždy velmi osvědčené) zachrániti a do lepších časův země české dochovati mohli předkův svých slávu a odkaz srdnatosti, kteréž oni nám zanechali[295]).

Co tuto uvedli jsme o rodech českých, totéž a všecko stejné dalo by se pověděti o slovutné šlechtě Polákův a ostatních národův slovanských; avšak doklady tak různorodé a mnohonásobné vyžadují člověka, jenž by se v jich dějinách pilně byl ohlížel a dosti měl času, čehož obojího že se mi na ten čas nedostává, upřímně se přiznávám.

§. XVI.

O tom, že ve všech zemích změna jazyka plno má do sebe nebezpečenství, v Čechách pak zvláště vidí se býti nespravedlivostí.

Kdož o věcech obecných a veřejných psali (i jest jich počet ohromný) uvažují, že v obci každá změna důležitosti nějaké přináší nebezpečenství, ano oni souhlasí, že nastojte! již pouhá novota oděvu a cizí kroj jest znamením státu se bořícího i, abych s Lipsiem mluvil, již se rozpadajícího. Když tedy již oděv cizí podezřelým bývá lidu, způsobu starého milovnému, čím více jest se toho obávati při změně jazyka?

Není radno, obyvatelstvo dávné zasypávati množstvím lidu nového.

---

z rozumných nesouhlasí s narážkou takovou, jakoby to byla pohaněním a zlehčením rodu, když šlechtic některý ožení se s dcerou měšťana neb vůbec někoho, jenž nemá erbu. Doba předsudkův lichých již minula.

295) Věříme, že šlechetnému Balbínovi z hloubi srdce plynulo přání toto vlastenecké. Předvídal asi ve skormoucené *mysli, že* národnosti české nastanou doby ještě *horší, než když* psal obranu tuto nadšenou, kteráž

Vodu vroucí chceš-li (ať tak dím) skrotiti, i aby Ti byla příhodnou, nepřilévej, prosím, studené tolik aneb ještě více, abys uhasil žár dřívější; vždyť teplotu zapotřebí mírniti, nikoli uhasiti. Rovněž vidí se záhodno počínati si při příchodu nového národa k starému, aby obyvatelé dávní nebyli zasypáni ani též lid nový v sebe neproměnil lidu starého. Lid příchozí a nový dlužno považovati na způsob pokrmu, jehož se nesmí vkládati a nahromaďovati tak, aby žaludek obtěžoval a byl silnější než žaludek, jenž ho přijal; jinak nejjistěji přivalí se nemoc aneb podzvižení žaludku, abys lépe vyprázdnil, cos na nic naložil; neboť ne tělo v pokrm se obrací, nýbrž pokrm znenáhla v krev, tato pak, náležitě rozdělená, v maso a ostatní částky těla.

Špatně pečují o stát a krále, kdož národ na strany dělí[296]; rozdělený totiž ani sobě ani králi neprospívá dosti. Každá strana hledá si hlavu, zvláště je-li to lid probudilý, čilý a bojovný; jemu odvaha na všecko radou; avšak na odvážné odvážnost není bezpečna. Co si počne panovník uprostřed lidu nesvorného? Nebude moci všech ani k sobě vinouti, ani do světa odstrkovati; přidá-li se na stranu slabší, na jisté nebezpečenství své urazí stranu silnější snad i na újmu velebnosti své; dá-li se k silnějším, (což ovšem učiniti musí) bude se naň doražeti ne-li ouklady, tedy dojista nenávistí a hněvem.

---

byvši tiskem vydána téměř právě po stu let nemálo přispěla na posílnění horlivých národa umořeného křesitelův, vyšlých z chýží chudobných, jimž pomáhalo několik šlechticův, národnosti své věrných.

[296]) Balbín tuto patrně naráží na zásadu zhoubnou: „Divide et impera“ (rozděl a panuj t. j. roztrhej národ na strany a pak snadno dle libosti vládnouti můžeš), kteréžto zásady ode dávna přidržovaly se vlády, směřující na zničení svobody a ujařmení lidu.

Dlouhátť zajisté paměť jest národa, porobou utištěného. Zoufajícím netolik záleží na tom, zahynou-li, jako na tom, aby se pomstili za svobodu ztracenou. Často jediného krále prohřešením celé potomstvo královské se zneuctívá a u národův sousedních i vzdálených v nenávisť se uvádí jakožto rod, jenž hrozí svobodě všech zemí a těžce olstívá národ, libovolně boří práva i základy říší, pro vyražení zrušuje zákony zemské, stvrzené před oltářem přísahami posvátnými, země odcizuje, ouřady na cizince vznáší a vůbec nic toho nekoná, co zákonem jest předepsáno[297]).

Panovníci povinni jsou, královskému potomstvu svému zachovati pověsť dobrou.

Toho nechať si povšimnou ti, kdož z pochlebenství (jež, jak dle Tacita zaznamenal Guicciardini, kazí panovníky i nejlepší a tyrany z nich

---

[297]) Není těžko dovtípiti se, že Balbín tuto naráží na tehdejší ministry, kteříž špatnou radou krále mámili a pracovali o záhubě národa českého. — Ostatně naučení, jež se tuto podávají, tak výborna jsou, že se hodí na všecky časy. — O tom, jak panovníci měli by býti pečlivi, aby rodu svému zachovali pověsť dobrou, významná slova napsal Balbín náš v díle svém „historia de ducibus et reg. Boh.“ (str. 25. vyd. druhé). Pravíť takto: „Panovníci ani ne tak sobě, jako potomkům prospívají nebo škodí, dobře-li či zle panují. Jestiť pověsť národův jako hlahol zvonu ohromného, jenž na dlouhou dobu se rozléhá, aniž zvuku ubývá, neuchlácholíš-li zvonu. Panovník, jenž potomstvu svému prospěti touží, věděti má, že sám blaho rodu svého nosí v hlavě a v rukou, totiž ve svých oumyslech a jich vykonávání. Proč rod svůj chtělby uvesti v nenávisť lidu, když může mu získati lásku? Nedomnívejž se nikdo, že národové poddaní jsou slepi a nic toho nevidí, co král provozuje, i že o jeho oumyslu nevědí a jemu nerozumějí. Máť národ mnoho rukou a mnoho očí, i cožkoli ustanovuje král zlý či dobrý, dychtivě se velebí. Často otec škodil synovi nejlepšímu, kdež naopak zásluhy otce prospěly synovi.“

dělá) králům namlouvají, že se všecko nejpěkněji daří, aneb kteříž vyhledávají pochvaly v potlačování lidu, totižto pochvaly za věci ničemné!

Záhubu strojí rodu královskému a podtíná mu všecku naději do budoucnosti, kdožkoli strojí potlačení národa a k bezpráví radí; zároveňť s národem hyne král, dobrý či zlý stejně, nelzeť odlučovati záhuby; hyne-li tělo, zhyne i hlava; stát tělem jesti krále, král pak hlavou státu. A tudíž jak praví Blacvodaeus[298]) v „obraně králův“ (hl. 7. 20, 31.) neměli by býti trpíni pošetilí oni lžipolitikové, kteříž se domnívají, že všecko zboží poddaných z práva panovničího náleží králi a toliko užívání ponecháno poddaným, a tudíž dle libosti králův smí se na jiné přenášeti neb odnímati, přihodila-li se příčina jaká[299]). Tento výrok všem královstvím nejnebezpečnější Jan Sinnichius, doktor Levenský[300]) ve spisu svém „o králi Saulu“ (kn. I. hl. 109.) vyvrátil důvody nejpádnějšími. Vizme

---

[298]) *Adam Blacvodaeus* (vlastně Blacuod čili snad Blackwood), rodem ze Skotska (r. 1539.), jenž studovav v Paříži a v Toulouse a vyučovav pak filosofii v Paříži skrze královnu skotskou, známou Marii Stuartku, kteráž byla manželkou krále francouzského Františka II., stal se radou soudu vyššího v Poitiers ve Francouzích. Jsa též radou královny Marie Stuartky, vykonal několik cest do Anglicka, když ona ve vězení byla držána od královny anglické Alžběty. Žil napotom dále ve Francouzích, kdež zemřel r. 1613. Z jeho spisův v jazyku latinském a francouzském (jako „umučení Marie, královny skotské“) uvedeme tuto „Apologia pro regibus“ (t. j. obrana králův), jehož se Balbín dovolává.

[299]) Netěžko poznati ve slovech těchto narážku káravou na to, kterak za Ferdinanda II. po bitvě bělohorské v Čechách a na Moravě nakládáno se statky, jež panstvu se braly a buď prodávaly neb darovaly, nejvíce cizincům.

[300]) *Jan Sinnichius*, doktor bohosloví, rodem Irčan, žil za časův Balbínových a mimo jiné spisy obsahu nábožen-

jezuitu Contzenia[301]), jenž právě nedávno velmi učeně rozrůzňuje panování a právomocnost krále, též Marianu Španěla z Tovaryšstva Ježíšova[302]) a jiné, kteříž psali o právu a spravedlnosti.

Avšak abych nepřekročil čáry, jak říkají, posvátné, (ačkoli vše to, co jsme byli pověděli, přímo se příčí vladaření náležitému) pravím, že nade všecko jest nejnebezpečnějším, když zákony směřuje se na potlačení některého národa, což vyhlazováním jazyka všem zřetelně na oči se staví.

Avšak dejme tomu, že se podobné vyhlazování trpěti může, tož snadno nedá se snášeti, druží-li se k tomu bezpráví; neboť jazyk-li nový jakousi hrůzovládou, neb (abych užil slova lahodnějšího), jakýmsi násilím v národy zavesti si přeješ, toho sám sebou nezmůžeš; na to zapotřebí více úst. Tudíž zároveň cizince přivolávej, lidi

K vyhlazování jazyka některého obyčejné přidružuje se bezpráví.

ského sepsal dílo obsahu politického „o králi Saulu“. Město Levno (franc. Louvain), kdež byl doktorem, je v nynější Belgii.

301) *Adam Contzenius* (vlastně Contzen), jezovita století XVII. († 1635.) byl rektorem některých kollejí, profesorem písma svatého, též zpovědníkem kurfirsta bavorského Maksimiliána I. Sepsal mnoho spisův nejvíce obsahu náboženského, některé však též politického, jako 10 kněh věcí politických, „Daniel čili o způsobech, životu a ctnostech dvořanův a velmožův a j. v. (v jazyku latinském).

302) *Mariana* (Jan), jezovita španělský (naroz. v Talaveře r. 1536.) učil bohosloví v Římě, v Paříži, až usadil se v kolleji Toledské ve Španělích, zanášeje se pracemi učenými, kdež i zemřel r. 1623. Mimo slavné dílo své „Dějiny španělské“, kteréž vydal latinsky, pak ale sám výtečně přeložil do španělštiny, sepsal některé jiné spisy, o něž s řádem svým časté míval mrzutosti, zvláště pak o spis: „de rege et regis institutione“ (o králi a zřízení královském), kdež ostře si počínal proti *panovníkům* a učil, že v jistých případnostech dovoleno, *panovníka* i zabiti.

domácí z užívání jistých práv, ouřadův, hodností a důstojenství svrhuj a zaháněj, k vyřizování věcí v jazyku cizím přinucuj, aby ti, o nichž se jedná, toliko skrze tlumočníka, co se o nich jedná, vyrozumívali, města, stavy a všecko dávné obyvatelstvo, bez toho již dříve na mizinu uvedené doháněj, aby platili náklady nepotřebné[303]). Neboť zasedá-li v soudě některém třebas jen jeden, jazyka domácího neznalý, kdož se osmělí půhon, neb žádosť, neb obranu, neb cokoli jiného, což se v soudech vyřizuje, podati, sepsané v jazyku, jemuž soudce nerozumí? budeť se totiž soudce domnívati, že se jím povrhuje, prositelé zas naopak ničeho (a to právem) neobávají se více, než aby, když není přízně soudcovy, z nějaké nenávisti jaksi již z předu nebyli odsouzeni. Tedy již pouhým tímto cizincův do rad, soudův, sněmův na újmu lidu domácího a pokoje veřejného uváděním hyne velebnosť království celého.

Duchové vlídní a ku spravování obci zrození, po příkladu božstva to, co špatně jest spořádáno a srovnáno, na způsob směsice nestrávné (když studeno bojuje s teplem, neb mokro se suchem) v lad uvádějí dle jistého zákona svornosti a s láskou k panujícím; naproti tomu zas povahy letavé i, ať tak dím, skákavé, kteréž všecko uměti chtějí, ničeho však náležitě neumějí (jako deštičky malířův, kteréž natřeny jsou barvami všemi a předce obrazu žádného nepodávají) dělají z obci cosi duchu svému podobného, neladného, různorodného, nestálého, libují si v tom, pomásti a smíchati všecko a považují co největší pochvalu,

---

303) Kdožby nepoznal, že Balbín tuto na zřeteli má smutné doby tehdejší, a líčí násilí, jímž času toho hubeno *národnosť českou?*

když se stát spravuje dle jejich zdání, dle jejich vůle toulavé i neposedavé. Z této co den a co hodinu se jevící nestálosti zámyslův a vůle vyniká předce prospěch ten, že také to, což oni špatně ustanovují, jako zbaveno půdy pevné, se viklá a na budoucnost nenabývá trvalosti, oni pak sami, očkoli usilují, ku konci dovesti nemohou, pročež, buď z úřadův odcházejíce, buď umírajíce, zanechávají stát v nejistotě a potřebě nového usrovnání. Ale v tom oni mají své zalíbení, buď z nepoctivých choutek, jimiž se hnáti dávají, buď ze ctižádosti, aby v radách panovali a na potaz byli bráni u všem, co se nahodí.

Mysl vladařův povinna býti spořádána, aby mohli spravovati říši.

Co jsem právě pověděl, toť velkým jest tajemstvím ctižádosti nešlechetné a svrchované. Avšak zámyslům takovým na větším díle bůh staví se na odpor a nedopouští, aby svět řídil se jinak (totiž pošetile a nespravedlivě), než jej řídívá rozum boží. Rady Macchiavelliho, kteréž po chuti jsou takovým povahám drzým, již několik zemí a království ve psí daly a ještě dají, ba i samému tomu knížeti nešlechetnému Borgiovi[304]), jemuž byly připsány a dle nichž se spravovati musel, záhubu přinesly (jakž vysvítá z dějin vlaských).

Navraťmež se ku svému.

Podivno zajisté jest, co nám i od předkův podáno, i od starcův se vypravuje, též dějinami stvrzeno i také od mnohých současných jako nepochybné řízení boží se pozoruje (neboť jinak toho nazývati nelze), že totiž nepřátelům nikdy nedařily se zámysly na utlačení a vyhlazení Čech i na vymýtění jazyka slovanského.

Příklady se dolíčuje, jak špatně dařily se zámysly na vymýtění jazyka slovanského.

---

[304]) *César Borgia*, syn papeže Aleksandra VI. (naroz. roku *1457.*, zemř. r. 1507.), vším úsilím pracoval k tomu,

Po králi Otakaru, jenž zahynul zradou panstva, zvláště pak pánův z Rožmberka, jakž o tom racováno, aby se země česká naplnila Němci! éhož přáli si a doufali násilný poručník Braibor[305]), téhož císař Rudolf[306]), téhož Albrecht, yn jeho, téhož i celé Německo, takové pak Švábův Maťčanův[307]) množství do Čech se nahrnulo, že abych uvedl slova Sasíka Dressera[308]) na jednoho echa počítáno tehdáž v Čechách deset Němcův; žť celá města, městečka a městyse, davše výost starému jazyku slovanskému, němčiny se

aby si zřídil velké panství v Italii, neštítě se prostředkův nejohavnějších, čímž jméno své zhanobil tak, že památka jeho dosud největší budí ošklivost. Také sestra jeho Lukrecie zohavila pověsť svou četnými zločiny a neřestmi nejhanebnějšími všeho druhu.

[305]) *Poručník Branibor* t. j. Ota Dlouhý, markrabě braniborský, jenž po smrti Otakara II. co poručník 7letého synáčka jeho Václava po 5 let zemi českou spravoval tak hanebně, že vydíráním a loupením na mizinu přišla.

[306]) *Císař Rudolf I.*, zakladatel moci rodu Habsburského, svítězil nad králem naším Přemyslem Otakarem II., jenž v bitvě té (na Moravském poli) zahynul dne 26. srpna r. 1278. Hlavní zrádu tehdáž vedlé pánův z Rožmberka spáchal hejtman moravský Milota z Dědic, jenž v rozhodném okamžiku dal se na útěk s 22.000 vojska, ještě zcela čerstvého. Rudolf Habsburský hned tehdáž zanášel se zámysly, kterakby rodu svému získal osiřelou říši českou. — Také syn jeho *Albrecht I.*, jenž panoval v Německu od r. 1298. až do r. 1308., velkým byl nepřítelem Čechův a Přemyslovcův, kteříž tehdáž v Čechách panovali; když pak r. 1306., zavražděn byl poslední Přemyslovec Václav III. ozývali se mnozí hlasové, že se to stalo návodem Albrechta císaře.

[307]) *Marčané* t. j. obyvatelé němečtí marky braniborské čili země mezi řekami Odrou a Labem, kde se nyní nachází hlavní město říše pruské Berlín. V zemi té bydlel původně národ slovanský, totiž Lutici, kteří ale od Němcův buď vyhubeni buď poněmčeni jsou.

[308]) O spisovateli tomto viz poznamenání naše č. 66. na straně 26.

chopily i zdálo se, že je veta po Čechách. Z toho následovalo povstání několika ze staročeských velmožův[309]) (pánův z Vartemberka, z Valdštejna, z Házmburka), k nimž přidalo se několik měst; znenáhla mnohými boji nepřátelé zlomeni, až konečně v bitvě řádné vojsko Němcův od nepatrných sil Čechův, bez pochyby pomocí sv. patronův českých, rozptýleno a střemhlav na útěk zahnáno; v co darebně se byli uvázali, to utekše oddali. Tytéž zámysly nepřátelské opakovaly se po Václavu, posledním králi z rodu Přemyslova[310]). Král český Jan Lucemburský, neváže si panstva domácího, hrabata německá v radě mívati začal i, oč před ním Jindřich Korutanský s nezdarem se pokoušel, zemi českou množstvím Němcův zaplavoval. Vše bylo marné; titíž pánové z Vartemberka (od nichž Valdštejnové původ odvádějí), a zvláště pánové z Házmburka, zbraně se chopivše, vysvobodili

---

[309]) Veliká tíseň, kteráž se na zemi českou přivalila po záhubě Přemysla Otakara II., měla alespoň dobrý oučinek, že šlechta česká, kteráž do té doby dle příkladu dvoru královského lnula k cizotě, nyní procítla k uvědomění národnímu a započala boj proti hubitelům cizím. V boji tomto zvláště se vyznamenali Hynek z Dubé, Ctibor z Lipnice, Jaroslav z Jablonné a Vítkovec Záviše z Falkenštejna, jenž dříve hlavně byl přispěl k záhubě krále Otakara II.

[310]) Po zavraždění posledního Přemyslovce Václava III. (r. 1306.) dostal se na trůn český *Rudolf I.* Habsburský, kteréhož Čechům vnutil otec jeho císař Albrecht I. Po smrti Rudolfa toho (r. 1307. u Horažďovic) zvolili si Čechové *Jindřicha, vévodu Korutanského*, jenž za manželku měl Václava III. nejstarší sestru Annu. Když ale Jindřich Korutanský ukázal se býti neschopným, tedy Čechové nespokojení druhou sestru zavražděného Václava III. Elišku provdavše za *Jana Lucemburského*, tohoto na trůn povolali. Jan byl synem císaře německého Jindřicha VII., hraběte Lucemburského.

lasť a Čechám vrátili dávnou slávu s jazykem[311]), což opět vykonáno pomocí nebeskou, když sv. Václav objevil se v zlaté zbroji a proti vojsku Němcův jakožto vůdce se postavil, kterýmžto zjevením vojínové naši jsouce nadšeni, píseň sv. Vojtěcha[312]) zpívajíce, dobyli vítězství nejskvějšího.

Karel IV. největší i jazyka i lidu slovanského milovník, předce, poněvadž dychtil, aby jeho Čechy co nejvíce kvetly a všeho druhu zbožím jak nejhojněji oplývaly, pro tuto dychtivosť pochybil láskou přílišnou, když trhy, náměstí, kazatelny a chrámy lidem německým, zvláště pak kupci a studujícími, přecpal tak, že v Týně, u sv. Havla

Karla IV. ustanovení ve prospěch jazyka slovanského.

[311]) Král *Jan Lucemburský* ve sporu s pány českými, kteříž se proti němu byli zapsali v jednotu panskou na Zvíkově (2. února r. 1318.), navedl do země množství cizího žoldnéřstva i počínal si tak nepřátelsky, že tehdáž vůbec šla pověsť, že král Čechy chce vyhubiti a zemi osaditi samými Němci. Avšak od panstva byv přemožen, musel učiniti smír s pány, což za pomocí krále německého Ludvíka Bavorského stalo se na sjezdě v Domažlicích r. 1318. V boji tom vyznamenal se zvláště proslulý bohatýr pan *Vilém Zajíc z Házmburka na Valdeku*, jenž námezdné vojsko královo na hlavu porazil mezi Žatcem a Křivoklátem. Balbín (v. Epitome str. 323.) vypravuje, že prý Sv. Václav viditelně pomáhal vojsku českému, kteréž prý celý den až do večera bojujíc, převeliké množství nepřátel pobilo, kdežto ze strany české zahynulo jen 12 mužův!

[312]) *Písní sv. Vojtěcha*, druhého biskupa pražského, nazývá se píseň, u nás dosud vůbec zpívaná: „Hospodine pomiluj ny“, kteráž již od nejstarších časův byla předkův našich chvalozpěvem, jenž se rozléhal při volbách a korunovacích panovníkův, před bitvami a vůbec při příležitostech důležitých. Z důvodův vážných v době novější najisto má se za to, že píseň ta nepochází od sv. Vojtěcha, nýbrž ještě starší jest a že snad sám apoštol slovanský sv. Cyrill jest původcem jejím, pro-

i jinde ponenáhlu německy se kázalo[313]); předce ale císař nejpečlivější nařídil, aby v radě,[314]) při soudu a na sněmích nikdo nemluvil, než česky, kteréžto ustanovení jeho po dnes čísti možno ve starém zřízení zemském. Václavovi, nástupci otce svého, jenž pádem poražen, tajemství toho neviděl, všecko bylo bez rozdílu i naopak, než otec jeho nejmoudřeji byl ustanovil, do rady měst obyčejně vybíral Němce[315]) tak, že v samém městě praž-

čež se nyní také cyrillskou nazývá. — V rukopise Balbínově původně psáno bylo „hymnum illum S. Wáczlawe", což ale spisovatel sám změnil na „hymnum S. Adalberti". — O této druhé písni národa českého „Svatý Václave" praví Balbín (Vita Arnesti str. 193. a 198.), že ji r. 1343. složil tehdejší biskup (pak první arcibiskup) pražský Arnošt z Pardubic, což ale dojista jest omyl, poněvadž píseň ta již v století 14. nazývala se „písní starodávnou".

313) Mýlí se Balbín, že teprv za Karla IV. do Prahy tolik Němcův se nahrnulo; neboť již před ním netoliko v Praze, nýbrž i v jiných městech v Čechách obyvatelé jazyka německého, byť i na počet nebyli silnější nad Čechy, panovali v životě veřejném. Pravda však, že založením vysokých škol, jakož i tím, že Praha byla sídlem císaře německého, počet Němcův zmohl se tam velice. Na Novém Městě Pražském, tehdáž založeném, ale hned z počátku národnosť česká byla silnější.

314) I tuto Balbín jest na omylu; neboť za Karla IV. v radách a soudech městských převahu měl jazyk německý. Od téhož panovníka známe některé listiny veřejné v jazyku německém, kdežto české aspoň dosud se nevyskytly.

315) Balbín křivdu činí králi Václavu IV., neboť král tento v celku živlu českému přál mnohem více, než Karel IV. Tak zejmena r. 1413. nařídil, aby do rady staroměstské v Praze, až posud výhradně německé, na příště volilo se polovici Čechův a polovici Němcův, jakož i aby Němec učiněn byl purkmistrem jen tehdáž, když umí také česky. Tím převaha Němcův nad Čechy v řízení obecném přestala. Balbín, nepříznivě *soudě o Václavu IV.*, vázl v omylech a předsudcích

ţém, hlavě celého království, za posledních jeho isův v radě nacházeli se toliko dva, kteříž se řeči české znali; týž král ale ani Němcův ovyslechna, ustanovil, aby na vysokém učení ražském Čechové měli tři hlasy[316]; ovšem napak bylo jednati (jak Balbín v dějinách moudře važuje); neboť když všecka sláva university opíala se o příchod a studie cizincův, nebylo ubírati lěmcům váhy a počtu hlasův, když se toho již yli uchopili zuby nehty a to chránili, neb, bylo-li to slušno, mělo se vyčkati oby příhodné neb odročiti všecko, aby e nic nerozhodovalo v čase nanejvýše epříležitém, když mysli z obou stran yly pobouřeny a rozkvašeny. Za to ale v soudech radách městských, poněvadž lid z valné ásti mluvil česky, neměla se nad Čechy ávati moc cizincům, (což lidé domácí ejtížeji nesou). Tudíž národ, nechtěje trpěti vlády izí, jednak z dychtivosti po novotách, jednak ale

Václav král nejnetečnější nemoudře proti sobě popudil jazyky národův.

Převeliká chyba krále tehož.

duchovenstva času svého, kteréž krále Václava IV. vůbec odsuzovalo, poněvadž s duchovenstvem míval spory téměř ustavičně a poněvadž zvláště z počátku přál M. Husovi.

[16]) Jak známo ustanovil Karel IV., aby na universitě čili vysokém učení pražském, založeném r. 1348., cizinci (hlavně Němci) při všech volbách a jiném hlasování měli tři hlasy, Čechové pak toliko jeden, až konečně Jan Hus hlavně přímluvou pana Mikuláše Chudého z Újezda (praotce nynějších knížat z Lobkovic) dokázal, že král Václav IV. dne 18. ledna r. 1409. v Kutné Hoře vydal známý mandát, jímžto cizincům na vysokých školách přiřčen toliko hlas jeden, ostatní tři pak dány Čechům, což Němce tak dopálilo, že šmahem opustili Prahu. S úsudkem, jejž Balbín o věci té tuto vykládá, nemůžeme souhlasiti; neboť před soudem spravedlivosti neobstojí, aby lid domácí ve vlasti své *požíval práv menších*, než přistěhovalci.

zápase s největší chudobou a nouzí (kteréžto vyhledávají příčiny k loupežím, bouřím, vzpourám a povstáním), jednak též popuzen nestrestáním hanebností, zvláště ale kacířstvím vábem, zbraně se chopil a způsobil spousty takové, že ještě ani za dvě stě a padesát let škody nemohly býti napraveny, podnes pak, co dělo se před tolikem času, smutnou závěrku činíme ze zřícenin hradův, klášterův a chrámův.

Když Němci tímto požárem byli pohlceni[317]) aneb buď v Čechy se proměnili, buď vyhnáni byli, tedy (za kralování Albrechta, Ladislava, Jiřího, Vladislava a Ludvíka[318])) jazyku českému opět přivrácena čest jeho; avšak opět za časův Ferdinanda I.[319]) zvláště pak po roce 1545. začato se pokoušeti o cosi takového, co jsme svrchu pověděli, a znamení dáno nešťastným oním hradu pražského požárem, jímžto se spálily dsky a staré památky krá-

Doba Ferdinanda I.

---

[317]) *Války husitské* v národním ohledu měly účinek velmi důležitý; neboť kdež před válkou Němci měli vrch v přemnohých městech českých, ano i v Praze, po válce všecka města byla již česká, mimo některá, jež, jsouce na pomezí, zůstala německá.

[318]) *Králové* tito panovali, *Albrecht* od r. 1438—39., *Ladislav* do r. 1457., *Jiří Poděbradský* od r. 1458—1471., *Vladislav II.* od r. 1471—1516., *Ludvík* od r. 1516—1526. kdež zahynul v bitvě u Moháče.

[319]) *Ferdinand I.*, jejž si Čechové za krále zvolili po smrti Ludvíka, panoval od r. 1526—1564. Ačkoli několikráte slavně potvrdil všecky svobody a práva království českého, na to i přísahy vykonal, dosti brzy proti nim začal brojiti a těžkou jim zadal ránu na krvavém sněmě v Praze 1547., kdež mimo některé pány české největší *újmu utrpěla* města česká, jimž z velké části pobral *majetek* a svobody, že zničen byl rozkvět jejich.

lovství[320]). Toho času lev český malován a na nincích ražen, stoje za mřížemi jakoby v zajetí, trativ již svobody a nejsa pánem svým. Konečně le předce nelze bylo nic poříditi, poněvadž laksimilián a Rudolf, panovníci velmi hodní[321]), oliko k pokoji lidu poddaného hleděli.

Bližších nám časův dotýkati nechci; nikdy ajisté Čechy od založení svého necítily utlačování těžšího, nikdy na vyhlazení jazyka slovanského nepodnikáno zásmyslův ostřejších, nikdy ebezpečenství nebylo větší, čehož tím více jest eleti, že jaksi spiknutím lidí domácích proti vlasti e zuří. Dočítáme se v knihách starých, že znaenitý hvězdář učení pražského, jmeem Křišťan[322]), z hvězd to předpoídal, že prý nastane čas jistý, kdež echy na mizinu budou uvedeny nikoli epřátel zbraní, nýbrž přičiněním českých velmožův samých, kteříž nebudou htíti vlasť podporovati, nýbrž cizincům pomáhati udou, ji utlačovati.

Proroctví slavného hvězdoslovce Křišťana, o čemž viz Kromerovy dějiny polské.

---

20) *Veliký* tento *požár*, jenž pohltil téměř celou Malou Stranu a hrad královský i s kostely, zuřil dne 2. června r. 1541. a způsobil škody nenahraditelné. Poněvadž také shořely zemské dsky s nejdůležitějšími listinami, mezi nimi též úpisy, jimiž se král Ferdinand I. byl zapsal Čechům, šly o tom rozmanité pověsti, že totiž záhuba desk zemských nebyla neodvratna, nýbrž naopak neudála se bez jistého přičinění.

1) Panovali tito králové, *Maksimilián* od r. 1564—1576., *Rudolf II.*, syn jeho, od r. 1576—1611. Panování Rudolfa II. v celku zajisté nezasluhuje mnoho chvály.

2) *Křišťan z Prachatic* (naroz. r. 1368.) byl mistrem čili doktorem na universitě pražské, kdež také vyučoval a rozmanité hodnosti zastával, jsa též farářem u sv. Michala na Starém městě. Věrným jsa přítelem Jana Husa, navštívil jej v Kostnici v žaláři r. 1415. R. 1437. *stal se administrátorem* konsistoře pod obojí, čímž

Čeho odtud náleží se nám obávati neb doufati, učí nás příklady dob starších. Opatrnosť má zrak takový, že netoliko přítomné, nýbrž i minulé od zadu vidí. O Jane[323]), jehož žádný čáp od zadu klofnouti nemůže! Nejrozumnější jest duch ten, kterýžto, což beze škody se děje, z minulosti na budoucnosť umí uzavírati.

Pravil jsem trochu výše, že se zámysly na vyhlazení celého národa a některého jazyka málokdy bez těžkého zachvění zemí daří a nikdy se nelíbí božstvu, (leč by se to dělo k jeho rozkazu, jak ve sv. písmě čteme o národech některých, kteříž byli Israelité na pohoršení).

Nemýlím-li se velice, až ku podivu docela na nás se hodí, co přední dějepisec Dio Cassius[324]) připomíná v kn. 55. dějin římských: „Drusus[325]), praví, překročiv hranice Gattův (Hessův) odtud k Cheruskům, a přepraviv se přes Vezeru, všecko pustoše dorazil až k Labi, jež prýští se v horách vandalských (rozuměj naše Krkonoše) do moře severního znamenitě rozhojněno se vylévá; marně se namáhav, aby se přeseň přepravil, postavil znamení

Za Labem neblýští se oruží římské.

---

zůstal do smrti své r. 1439. Zanechal některé spisy mathematické v jazyku latinském. Proroctví jeho, o němž tuto zmínka se činí, podává Balbín ve svých Miscell. (Dec. I. lib. III. str. 227.) jak je sám přeložil z češtiny do latiny dle rukopisu knihovny kolleje jezovitské v Hradci Jindřichově.

[323]) *Jánus*, staroitalský bůh světla a slunce, jenž se vyobrazoval s obličejem dvojím, jichž jeden hleděl v před, druhý v zad. Slova, jež Balbín tuto uvádí, jsou verš 58. satyry I. Persiovy. (*Persius Flaccus* byl básník římský století prvního po Kristu).

[324]) O *Dionu Cassiu* viz poznamenání naše na str. 70. č. 172.

[325]) *Drusus* a starší bratr jeho Tiberius byli pastorky *Augusta*, prvního císaře římského, jemuž je z prvního *manželství* svého byla přinesla druhá choť jeho Livia.

těžná i couval, hlavně za tou příčinou, poněvadž ma jakási podoby božské a vzezření nad lidské lebnějšího vstříc mu se postavila, řkouc: „Kam zaměřuješ? osud nepřipouští, abys za Labe okročil, aniž Ti usouzeno, abys uzřel krajiny ony. Jdi se odsud! neboť již nastává konec i prací vých i života Tvého.“ Drusus tedy ihned začal uvati a na pochodu, ještě než se dostal k Rýnu, nemocněv, zemřel. Po smrti dáno mu jmeno ermanicus, jako i synům jeho, i na poctu stavěly se mu sochy, oblouky a nad samým Rýnem áhrobek slavný“ [326]). Tolik z Cassia.

Co se toho zjevení božského týká a bylo-li ibec božské, já na žádnou stranu se nehádám; liko tomu důvěrně přisvědčuji, že božstvo, jehož ti, jak praví Niketas [327]), nikdo minouti nemůže které položilo základy všech říší, netoliko nárdům, nýbrž také i ctižádosti a lakotě panovíků od věku u sebe bylo ustanovilo jisté hrace pevné, po za které když usilují, ničeho nepozují. Také i to jisto jest, že kdežto téměř celou vropu vojnou si podmanili Římané, páni světa, kdy se nedotkli země této, kterouž nazýváme oiohemia čili Bohemia [328]).

Slyšeli jsme také ještě o některých a mnohem stějších průkazích božského ustanovení toho, jež

---

[326]) Zbytek tohoto náhrobku Drusova dosud se ukazuje v Mohuči.

[327]) *Niketas* dle rodiště svého Choniates nazývaný, dějepisec byzantinský, jenž žil v století dvanáctém a na začátku třináctého, spravuje rozmanité hodnosti vysoké u dvoru císařského v Cařihradě. Nejznamenitější dílo jeho jsou dějiny byzantinské od r. 1183—1203.

[328]) Země české Římané ovšem si nepodmanili; avšak ve století druhém po Kr. za tak zvané války markomanské od (r. 166—180), vojsko císaře římského Marka Aurelia dostalo se zajisté do vlastí našich.

od jiných byly uvádíny, zvláště pak toto, že d
žádná rodina, kteráž odjinud se přistěhovala
i dosáhla největších statkův a též potoms
velice se rozhojnila, pakli zcela nepřilnula k
chám a horlivě z plna srdce nespřátelila a ne
tala se s jazykem a národností naší, nen
dosíci do čtvrtého, jak se říká, kolena či
k pravnukům. Pamatuji se, že jsem to dr
slýchal od starcův našich a že zároveň vypo
vali padesát a i více rodin rytířských a pansl
kteréž v nejbližších letech po tom, co se us
v Čechách po posledním psanství šlechty čes
od králův byly dostaly statky velmi rozs
s četným potomstvem synův a dce
čista vyhynuly za několika málo
žádného dědice nezanechavše[329]). Z
pak s podivením, že podnes dějí se
takové.

Zázrak jakýsi, že přemnoho rodin cizých v Čechách vyhynulo.

Po bitvě bělohorské, jížto zlomeno síly st
kacířských v naší zemi, (o kéž by pohrom l
té nebyli zakoušeli až podnes také i katoličt
chové, kteříž ničeho nezavinili a králi svému
nosť zachovali![330]) po bitvě té pravím nej
část země české cizincům a zvláště vojákům

---

[329]) Skutečně vypočísti možno řadu dlouhou takových r
cizích, kteréž se tehdáž u nás usadily a po nic
dávno není památky v Čechách. Tak ku př. vy
rodiny Huerty, Marradasa, Aldringena, Millesim
Caretto, Piccolomini, Gordona, Buttlera atd.

[330]) Patrno, že z vítězství bělohorského v míře plné t
netoliko v ohledu náboženském a politickém,
také v národním. Se svobodou království českého
i národnosť slovanská v Čechách a na Moravě
klesnouti do hrobu. Že náboženství panovníkům
bývá jen zástěrkou zámyslův zhoubných, Balbín
věděl, jak vysvítá ze slov jeho: „Panovníci, kte
libují ve vojnách i v prolévání krve lidu svého
přátel, často usnášejí se na vojnách dříve, než si

dána; jako „zvíře stvořené pro hostiny velké“[331]) aneb jako slabý zajíček uprostřed psův, roztrhána jest. „Vystěhujte se, Vy dávní hospodáři[332])!“ po celých se rozléhalo Čechách. A což pak, prosím, přes tyto zámysly pořízeno? Znám a vypočísti mohu velmi mnoho statkův, kteréž od r. 1626. až po tuto dobu měly osm, devět, deset pánův, vždy jiné a jiné, kteříž následovali buď z pokrevenství buď z nového nadělení královského, a jak již řečeno, bez zanechání dědice. Mezi tím co se stále znova a znova dosazovali tito pánové, kteříž podnes nepřestávají se ztráceti, staré rody české, zvláště z rytířstva, ačkoli některé v největší nouzi často na jediné vísce přestávati musí, předce žijí a jako kdyby stále byly obětovaly Anně Perenně[333]), ustavičně trvají.

Zdá se tudíž, jakoby oni dobráci, kteříž se nechtěli vpraviti v naše mravy a v jazyk náš i, ačkoli v Čechách bydleli, a statky byli nadáni, chvastali se, že nic společného s Čechy nemají i nikdy míti nebudou, koupili si krví pole Hakel-

menou na náboženství; jakmile však usnešeno se o vojně, snadno též předstírati náboženství a šáliti lid sprostnější. (Hist. de duc. et reg. Boh. 217.)

331) Původní slova latinská „*animal propter convivia natum*“ vyňata jsou z verše 141. satyry I. Juvenálovy, kdež se tepe nestřídmost tehdejších labužníkův římských.

332) Úryvek tento (*Veteres migrate coloni!*) výborně hodí se na toto místo; jestiť vyňat z verše 4. eklogy deváté, kdež básník Virgilius touží na dobu tehdejší, když za prvního císaře římského Augusta dávné hospodáře italské vyháněno ze statkův, jež dáváno v odměnu starým vysloužilcům vojenským.

333) *Anna Perenna*, bohyně staroitalská, kteráž se ctila jako darkyně a ochranitelka jara se vracejícího. Komu tedy přála Anna Perenna, dlouho prospíval ve zdraví *a síle mladistvé.*

dama[384]), hřbitov cizincův, aby totiž v něm nejprve sami sebe a pak i své pochovali a zahrabali. Moudrému napověz! Někteří tomu chtějí, že jest to kletbou sv. Václava na nájezdníky země české; takového cosi ale nikdy jsem nenašel u spisovatelův starých, i ostatně zdá se též, že věci tak hrozné velice se příčí povahám přelaskavým svatých, zvláště pak nejdobrotivějšímu srdci sv. Václava.

Pocházi-li pohroma tato od sv. Václava?

Naproti tomu jsou u nás některé cizí rodiny, před mnohými věky do Čech z krajin sousedních převedené, kteréž se šlechtou naší v jedno tělo srostly. Pozorováno od mnohých, že rodiny takové, kteréž mají trvání, k Čechám a k Čechům chovají se nejpřátelštěji, kdežto naopak zahynuli tací, kteříž Čechův nenáviděli, zvláště ale ti, kteříž do země přijati byli za posledních padesáti let. Příčina ve skrytu vězí, skutek ale na bíledni leží. Dovolávám se čtenářův; nechať sami, až toto čísti budou, trošíčku v mysli po Čechách se procházejí (nebudeť zapotřebí zacházeti daleko), sami ze své paměti budou si moci poskytnouti příkladův; neníť povinností mou, tuto pojednávati o věcech tak nenáviděných, spěchámť k tomu, čímž,

---

[384]) Za oněch 30 peněz stříbrných, za kteréž Jidáš zradil mistra svého Ježíše Krista a kteréž pak v chrámě povrhl, když vida účinky zrady své, upadl v zoufalství, zakoupili biskupové židovští pole hrnčířovo, na němž se Jidáš byl zavraždil, a ustanovili, aby pole to, od té doby řečené „Hakeldama“ (cha qal demá t. j. pole krve) bylo hřbitovem pro cizince. Povedené narážce Balbínově není těžko porozuměti, že totiž těm, kteříž *za nešlechetné* služby na záhubu Čech nabyli statkův, *právě tak* se to vyplatilo, jako zrádci Jidáši mzda *za zrádu.*

jak časem jsme slýchali, po jazyku slovanském se vrhá, a též nový onen Čechobijce vrhati nepomenul.

§. XVII.

Některé narážky a potupy na jazyk slovanský kratičce se rozprašují.

Pravil Anacharsis Skytha[335]), že u Řekův nic nebylo neslušnějšího a méně snesitelného, nežli, že, když u nich o hrách Olympických[336]), to jest o slavném shromáždění a sjezdu celého Řecka umělci (rozuměj sochaře, malíře, a ostatní) zápasili i o vítězství a odměnu se ucházeli, v soudě zasedali a o nejkrásnějších výtvorech a pracích umělcův úsudek vydávali lidé tací, kteříž sami nebyli umělci, jako kdyby pouhé oko, co v kterém umění výtečného a krásného jest, vyrozuměti mohlo, i jako kdyby kterémukoli Béotovi[337]) hru-

[335]) *Skythové* Řekům věku starého sluli národové, bydlevší v jižních krajinách nynějšího Ruska v Evropě. Dělili se na kočovní a usedlé; učenci někteří domnívají se, že kočovní Skythové byli kmene čudského, usedlí pak kmene slovanského. Těchto Skythův krále Gnura syn *Anacharsis* okolo r. 600 př. Kr. procestoval země vzdělané a zvláště v Řecku pobyl; když pak vrátiv se ku svým, chtěl tam zaštěpiti vzdělanost řeckou, zavražděn byl návodem vlastního bratra svého, jenž se jmenoval Saulios. Cesty mladého Anacharsise užilo několik spisovatelův na spisy poučné.

[336]) Na poloostrovu řeckém Peloponnesu (nyní Morea) v krajině rozkošné, po chrámu boha nejvyššího Zeva čili Joviše Olympického nazývané *Olympia*, co čtvrtý rok odbývala se veliká slavnost národní, jížto se účastniti směli toliko Řekové. Slavnost ta byla zároveň valným sjezdem Řekův ze všech končin. Mimo jiné věci odbývaly se též rozmanité zápasy tělocvičné a kdo zvítězili, všelijak byli vyznamenáni. Také i umělci (sochaři, řezbaři atd.) stavěli na odiv výtvory své, spisovatelé čtli díla svá, též se ucházejíce o cenu neb poctu.

[337]) Ve střední části Řecka starého byla krajina úrodná,

bému všecky tajnosti umění těch na první pohled se odkrývaly. Protož domníval se Skytka, že soud ten velmi špatně byl zřízen, a to nikoli neslušně; nebyloť tomu jinak, než kdyby lidem, právního řízení a zákonův neznalým, dávalo se rozsuzovati těžké uzly smluv, v plášť zahalené lichvy, půhony a žaloby opáčené.

Rozsudku vydávati nemůže, kdo věcí sporné nerozumí.

Že pak stranu jazyka slovanského cosi podobného do zvyku přichází, co den vidíme, že ti, kdož jazyka toho nejvíce jsou neznalí, nejkvapněji o něm úsudek vydávají; mezi takové počítáme i onoho Čechožrouta, jenž o chudobě, drsnosti a chatrnosti jazyka českého čili slovanského, totižto slepec o barvách, úsudek napsal; aniž přestával na posmívání se jazyku, nýbrž neostýchal se láti národu samému a nadávkami naň dotírati, kteroužto prací svou, jak zemí a jazykův jest nepovědom, i jak hrubě bloudí, sám sice ukazuje, jenž, jak se zdá, ani nevykročil ze země německé, v níž jediné domnívá se, že obsažena jest všecka vzdělanost a cožkoli slouti může výborným[338]).

Zlomyslnosť a nevědomosť spisovatele nejnevějšího.

Pravíť, „že jazyk Slovanův jest plsť jakási, spletená z řečí národův rozmanitých“; já však dím, že to utrhání drzé a lživé i nepravdu toho dokázal jsem již v odstavcích předcházejících,

kteráž se nazývala Béotsko (*Boiotia* čili *Boeotia*); poněvadž pak obyvatelé její nade všecko hleděli si jen požitkův tělesných, nedbajíce ducha vzdělání, tudíž nevzdělaným břichopáskům říkalo se a dosud říká se *Boiot* čili *Béot*.

338) Podivno, kterak slova tato, jež poctivý Balbín náš napsal před dvěma stoletíma, ještě až dosud z veliké části platnosti nepozbyla; neboť zdaž ještě i nyní mnoho nevědomcův a nedoukův nesoudí, jako onen Čechožrout *nyní již neznámý*?

když podlé Bohumila Raynauda pravil jsem, že jazyk slovanský jest prvotní. Nalézám, že takto kdysi soudil také Albert Kranzius, Němec z Dolních Sas[339]), jenž slyše Vendy čili Venedy[340]) (Wenden jim říkají), roztroušené mezi Lužičany a Sasíky, ani mluví zkaženě slovansky a, jak se děje, některá slova německá vtrusují, ihned lichým tímto důkazem dada se klamati, domýšlel se, že všecek jazyk Slovanův povstal z němčiny. Tohoto Kranzia však výtečně vyvrátili již Kromer a jiní.

Předkem zapotřebí věděti, že rozmanitým národův se stěhováním a častým sídel měněním jazykové po celé Evropě tak se promíchali, že nesnadno který najíti, jenžby si nebyl vypůjčil několika slov z nějaké řeči cizí. Ačkoli latina jest původní a mezi nejpřednější se klade, přes to všecko tolik posily přijala z řečtiny, že (jak uvažují Varro a ostatní grammatikové, zvláště pak Julius Caesar Scaliger) polova jazyka latinského skládá se ze slov řeckých. Že španělština, franština a vlaština povstaly z latiny, prvé jsme pověděli; že pak (nastojte!) i v nich slyší se některá slova německá, ačkoli velmi málo, ujisťují znatelé jazykův.

Téměř všecky jazyky evropské jsou smíchány a spleteny.

Ale což říci o němčině? Přečtiž se satyrická ona písnička spisovatele neznámého, jenž sám sebe jmenuje hezkým slovem „teutschen Michel[341]). Došlo již tam, že v německé sbírce novinek a povídek (jimžto se říká „novelly“) a v rozmlu-

---

339) O tomto Alb. *Krantzovi* viz poznamenání naše na str. 26. č. 65.

340) *Wenden* říkají Němci Srbům lužickým, kteříž se jako ostrov mezi Němci zachovali a nyní jsou dílem pod vládou saskou dílem pod pruskou.

341) O této písničce Michla německého dosud ničeho nemohl jsem se dopátrati.

vách dvořanův a lidí elegantních není téměř jedinké věty rozvedené, kterážby neobsahovala některého slova francouzského neb vlaského; to pak jako krása se považuje[342]). Někdy ovšem zapotřebí jest, řeč německou cizími slovy jakoby stíněním rozrůzňovati, poněvadž, zvláště ve vojenství, nedostává se slov německých, jimižby se věc náležitě vyjádřila.

Proč tedy Slovany viníš, že někdy užívají slov cizích? Proč nám vytýkáš, v čem jiní vyhledávají chvály? Avšak odpovíš, že Slované (Čechové totiž a Poláci) v jazyku svém nemají slov, pro něž si zacházejí do sousedních Němec. Na důkaz toho uvádějí některá slova, kteráž vzata jsou z němčiny. Abys v cizině nezdál se býti rysem, ve vlastním pak domovu krtkem[343]), nejprvé řeč svou braň, kteráž sama užívá slov cizích; taková pak též bude obrana naše.

Odkud pochází, že v jazyku českém nacházejí se některá slova německá.

Za druhé: Poněvadž Čechy obklíčeny jsou zeměmi německými, tolikráte zaplaveny byly vojsky německými, od tak dávna již slouží králům a císařům, tolikerými Němcův osadami zaseleny, což divu, že něco slov přijaly do řeči své, když co den přijímají Němce samy, v tak velikém počtu se hrnoucí? Přidej k tomu, že jsou to obyčejně významy řemesel a zboží, kteréž se k nám dostaly s německými řemesly a zbožím samým. Na příklad uveďme slovo „víno“ (vinum); neboť když poprvé víno se k nám přineslo z pod-

---

[342]) To z části valné ještě dosud pravda, ačkoli od časův Balbínových němčina znamenitě se povznesla a vytříbila, honosíc se mnohými spisovateli nejvýtečnějšími.

[343]) „Rysem býti v cizině, krtkem pak doma“ týž význam má, co přísloví: „Mrvu z oka cizího chtíti vyvrci a ve *svém* nevidĕti břevna.“

nebí teplejšího, a lidé naši se tázali, jakýby to byl nápoj, dříve neznámý, odpověděno jim, že „vinum“ se jmenuje, tedy naši, kteříž před tím neměli věci té (totižto vína), též dychtivě chopili se pojmenování a říkali „víno“. Jak každý rozumný nahlíží, stejně má se věc s ostatními významy cizích řemesel a zboží, což netoliko ve slovanském, nýbrž vůbec v každém jazyku mívá průchod, jako též i u Němcův; neboť věci španělské poznamenávají se jmeny španělskými, francouzské francouzskými, vlaské vlaskými.

Přes to všecko ale cizích slov v mluvě slovanské mimo ta, o nichž jsme právě mluvili, tak jest po skrovnu, žebych se odvážil na jakoukoli sázku, že se jich v němčině desetkráte více nalézá. Potvrzujeť to muž veleučený Volfgang Lazius[344]), Vídeňan, ve velmi učených knihách svých o stěhování se národův; neboť uvedl tolik slov německých, jež totéž u Hebrejův vyznamenávají, vypočetl tolik slov řeckých, tolik latinských, že více než polova řeči německé vidí se býti složena z těchto tří jazykův. Nechtěl bych tvrditi podivného výroku tohoto, kdyby toho přede mnou každému rozumnému nejpatrněji nebyl dokázal Lazius, uváděje tisíce a tisíce slov samých tak, že, kdožby se osmělil to popírati, muselby míti vlákna rohová.

Němčina přetéká slovy cizími totiž hebrejskými, řeckými a latinskými.

Pamatuji se, že před mnohem let, byv škádlen jakýmsi slovem německým, jemuž prý podobného jiného Čechové v jazyku svém nemají, na spěch shotovil jsem jakési psaní, kteréž co do slov téměř tolikéž bylo latinské, kolik německé, a stejně znělo, že odpůrce můj, poražen jsa věcí

[344]) O Volfg. Laziu viz poznamenání naše na str. 20. č. 52.

tak nenadálou vízl, aniž odpovědi nalezl, i mrzela jej hádka, kterouž nerozumně byl vzbudil. Jestiť věc ta poněkud chlapecká; abych ale dosáhl víry a přátelům vyhověl, uvedu ji *):

Ego habeo hortum, in eo sunt sex
Ich habe ein Garten, in dem seynd sechs
rotundae turres et super muros octo portae,
runde Turren und über Mauren acht Pforten,
in quinta turri stat in fenestra una
in fünften Turrn stehet in dem Fenster eine
persona ex puro metallo cum corona, sceptro,
Persohn aus puren Metal mit Cron, Scepter,
et lancea, in sexta fenestra offendere
und Lanzen, in sechsten Fenster wirst du finden
est mulum ex alabastro, in octava
einem Maul-Esel von Alabaster, in achten ein
elephantem ex gypso cum longo naso, et
Elefanten von Gips mit longer Nasen, und
mala, qui est semelas et sugit et sorbillat
Maul, der est Semel und sauget und surklet
clarum vinum; habeo etiam in meo horto
claren Wein; ich habe auch in mein Garten
plantatas rosas per longam lineam, habeo
gepflanzte Rosen über lange Linie, ich habe
buxum, suavia pyra, mespila, cicer, oryzam,
Buxbaum, süsse Pirren, Nispel, Cizrle, Reis,
spinaceam, cerasa et alios fructus. Penes
Spenat, Kerschen und andere Früchten. Neben
hortum est ager et sata, sunt pisces in
Garten ist ein Acker und Saat, sind Fische in
fluviis, in cellariis vinum, in armariis et
Flüssen, in Kellern Wein, in Armer und
cameris caseus et butyrum. Habeo ca-
Cammer Kas und Butter. Ich habe Ka-

*) *Jest to zároveň* ukázka jazyka německého věku dří*vějšího.*

pones, anates, pavónes, castas turtures,
pauner, Anten, Pfauen, keusche Turteltauben,
phasianos, qui ova pariunt, et sunt partus
Pfasianen, welche Eyer gebähren, und sind Geburt
securi, quia nullus gryllus, scorpio, mus
sichere, dann kein Grill, Scorpion, Maus,
vermis, aut vespa offenditur in
Wurm, oder Wespen wird gefunden in dem
horto. Elementa sunt hic subtilia, nullae
Garten. Die Elementen sind da subtil, keine
nebulae et ventus; ideo nullus catarrhus,
Nebel oder Wind; darum kein Katar,
nullus fluxus, nulla pestilentia regit. In hoc
kein Flus, keine Pestilenz regieret. In diesem
palatio meus pater et mea mater in
Pallast mein Vater und meine Mutter in dem
Januario et Martio feriari solebant, post Pente-
Januario und Martio haben gefeyert, nach Pfing-
costen meus præceptor et magister cum nomine
sten mein Præceptor und Magister mit Nahmen
Joannes jam viduus et strenuus Patronus
Johannes - Wittiber und der gestrenge Patron
Vitus de Falconis monte cum quodam Præposito
Veit von Falkenberg mit einen Probsten
(Titulus) studere, scribere et festis diebus
(Titul) studiren, schreiben und an Festtag
in pelliceo et in mantello, longis pellibus
in Pelz und in Mantel, von langen Fellen
cum duplicata mitra et saccis sedere ad ta-
mit dupelter Mitz und Sacken sitzen bei Ta-
bulam et mustum propinare solebant. Haec
fel und Must trinken Brauch gehabt. Da
erat mea schola, hic me monebat,
ist gewesen meine Schul, da hat mich vermant,
disputabat, vexabat, quando non
mit mir disputirt, mich vexirt, wenn er nicht

volebat studere, dicebat: carcer erit illi pro
wolt studiren, sagte er: ein Kerker wird er für
poena, sic me tractabat, sicut
ein Poen haben, so hat er mich traktirt, wie
asellum cum infula ex papyro super caput
einen Esel mit Infel von Papir übern Kopf
tyrannice pro exemplo, ut ejularem.
tyrannisch zum exempl, dass ich heullen musste.
Tectum in meo palatio non habet scan-
Das Dach in meinem Pallast nicht hat Schin-
dulas, sed est plumbo contectum; per
del, aber ist mit Bley bedeckt; in ein
triangulnm stat in pilis, sicut
Triangel stehet es in Pfeilern, als wie ein
tripus, aut velut anchorae, et lucet in
Dreyfuss, oder wie ein Anker, und leichtet in
nocte, sicut lucerna, vel speculum sine
der Nacht, wie ein Lutzern, oder Spiegel ohne
macula; cuspis est sicut circulus et habet
Mackel; die Spitz ist wie ein Cirkel und hat
octo centenarios cupri. Habeo ca-
acht Centner von Kupfer. Ich habe auch Ca-
pellam cum calice, et omnibus instrumentis
pellen mit Kelch, und allerley Instrumenten
ad missam; in altari sunt tria corpora SS.
zur Mess; in Altar sind drey Körper der HH.
Martyrum, in quibus Christus triumphavit,
Marterer, in welchen Christus triumphiret hat,
ad hoc altare a Presbytero SS.
bei diesem Altar wird von dem Priester das Heil.
Sacramentum offertur, et Psalmi Pro-
Sakrament geopfert, und die Psalmen des Pro-
phetae David clare legentur, et est ordinatum,
pheten David clar gelesen, und ist ordinirt,
ut juste sexta hora Musici penes
dass just in sechster Stund die Musikanten beym

pulpitum ad matutinum psallant cum organo,
Pulpret zur Metten psalliren mit Orgel,
et setis. In una nova scatula seu
und Seytenspiel. In ein neuer Schachtel oder
pyxide habeo particulam de Cruce Christi,
Pixen habe ich ein Partikl von Creutz Christi,
sicut nux, et oleum S. Stephani ex te-
wie ein Nuss, und Oehle St. Stephans nach Te-
stamento D. Archi-Episcopi, qui Mediolanum gu-
stament des Erzbischofs, der Mayland gu-
bernavit, ex stemmate Carafarum, quod
bernirt hat, aus dem Stamme Carafa, das aber
verae reliquiae sint, per miraculum est pro-
wahre Reliquien sind, durch Mirackl ist es pro-
batum; quidam Cerdo peregrinus, apud meum
birt. Ein Kerber Pilgram bei meinem
cocum stramem accendit; in
Koch hat das Stroh angezundet; daraus ist in
communi vulgo tumultus fit, ego
gemein Pöfel Tumult entstanden, ich hab
benedictum oleum miscui cum calce, et
das benedeyte Oehl gemischt mit Kalch, und
scabi pulverem, ut esset quasi
hab geschaben ein Pulver, und war wie ein
emplastrum ex sapone, deinde cruce velut si-
Pflaster von Saven, darnach Creutz wie mit
gillo compressi, et cum fasciola in
Siegel hab gepresst, und mit Facelet in einen
angusto passu in medium flamarum pro-
engen Pass in die Mitten der Flammen ge-
jeci, eodem articulo flama est do-
worfen, in dem Artikl die Flamme ist gedehmt
mita. Obligatus sum, eleemosynam (unum
worden. Ich bin obligirt, eine Almosen (einen
saccum ex mola seu farina) quasi censum,
Sack von Mehl) als wie ein Zinss,

aut Xenium, ad hospitale praesentare. Mi
oder Geschenk, auf Hospital praesentiren. Mein
frater in meo horto visita me, et proba
Bruder in mein Garten besuche mich, und probire
meum vinum, ut tuam melancholiam le-
mein Wein, damit du dein Melancholey lindern
nias. ego volo pro te omnia parare.
möchtest, ich wil für dich alles paraten.

Až potud psaní ono[345]); avšak na tisíce jiných, ano i celé knihy možno napsati, jež totéž hebrejsky i německy, totéž řecky i německy, totéž latinsky i německy vypravují; opět jiná knížka všecka jest německá, kteráž předce skládá se zároveň ze slov francouzských a vlaských, úplně totéž znamenajících, čehož v jiném jazyku některém nesnadno se nalezne. Z toho dalo by se mnoho souditi, čehož pověděti nechci, nade všecko ale vyniká, že liché jest nařknutí jazyka slovanského, od Čechožrouta onoho pronešené, poněvadž užíváme těch několika slov cizích, kdežto ve vlastním domě svém mnohem více toho měl, cožby bránil.

Trpí-li jazyk slovanský nedostatkem slov.

Druhé obžaloby trestí jest jazyka slovanského prý chudoba a nedostatek slov; tuto žalobu však dlužno položiti na vrub nevědomosti a prostořekosti jeho, jenž, jazyka toho, jak se sám přiznává, neuměje, a o žádný obor písemnictví našeho nezavadiv, o věcech neznámých (ať více nedím) příliš směle se vyjádřil[346]).

345) Pro ouplnost podali jsme též celou tuto hříčku, na kterouž neklademe váhy žádné, vědouce, že ve všech jazycích indoevropských najíti možno sílu slov, kteráž se dají uvesti na týž původ.

346) *Smělosti takové* dosud dopouští se mnoho *nevědomců*.

Ve starých knihovnách země české nachází se knížečka slovanská, „bohosloví" (theologia) nadepsaná, jak se tvrdí, od sv. Cyrilla pocházející[347]), v nížto všecky významy, jichž zapotřebí užívati při výkladech o božstvě, o osobách božích a jiných tajnostech věrouky, z jazyka řeckého tak přiměřeně jsou podány, že již nic nelze říci vhodněji, a to nikoli jen slova hmotná, jak ve školách říkáme, nýbrž také nadsmyslná svými významy zvláštními se překládají pro obor bohoslovecký a mudrcký[348]).

Za paměti předkův našich oba lekařové komorní císaře Rudolfa, Tadyáš Hájek[349]) a Huber[350]),

[347]) Které knihy Balbín tuto dotýká nevím; poněvadž se nyní nic o tom neví, že by sv. Cyrill dílo podobné byl sepsal, možno se domýšleti, že kniha ona byla buď „Napisanije o pravě věrě," jež Šafařík připisuje biskupovi bulharskému Konstitinovi, aneb snad „bohosloví" Jana Damaska, kteréž mnich bulharský Jan Exarch přeložil do slovanštiny s nápisem „Nebesa."

[348]) Balbín několik takových slov na doklad uvádí v jazyku latinském, jako „essentia" (podstata), „existentia" (bytnosť), „proprietas" (vlastnosť), „materia" (hmota), forma (tvar) a j.

[349]) *Tadyáš Hájek z Hájku* (naroz. v Praze r. 1525.), slavný lékař, počtář a hvězdář, jenž doma a v cizině důkladně se vzdělav, vyučoval na vysokých školách pražských, pak provozoval umění lékařské a stal se životním lékařem císařův Maksimiliána II. a Rudolfa II. Náležel mezi nejučenější muže věku svého. Kromě překladu Mathioliho herbáře čili bylináře (vyšel r. 1562.) sepsal mnoho jiných spisův dílem česky dílem latinsky. Zemřel v Praze r. 1600.

[350]) *Adam Huber z Riesenbachu* (rodem z Meziříčí nad Oslavou v Moravě r. 1546) slavný lékař český, jenž nějaký čas vyučoval na vysokých školách pražských, pak ale zanášel se uměním lékařským a po Tad. Hájku stal se životním lékařem cís. Rudolfa II. O zvelebení university pražské vydobyl si zásluh velikých. Zemřel r. 1613. S přítelem svým Veleslavínou přeložil a *rozhojnil slavný* herbář Mathioliho a sice dle Camerariova *spracování* německého.

po česku vydali bylinář Mathioliho[351]); pak opět Huber vydal knihu jinou, kterak opatrovati zdraví[352]); za paměti naší Amos Komenský[353]), Moravan, ale v Čechách vychovaný, sepsal „Zlatou bránu jazykův“ (Janua linguarum), kteráž již

Do češtiny i nejtěžší díla přeložiti možno.

[351]) *Petr Ondřej Matthiolus* (vlastně Mattioli) narodil se r. 1500. v Siéně ve Vlaších. Vyučiv se lékařství stal se po nějakém čase lékařem životním arciknížete Ferdinanda, jenž za nepřítomnosti otce svého, krále Ferdinanda I. býval jeho náměstkem v Čechách. Mattioli z vděčnosti za dlouhý pobyt svůj v Čechách chtěje Čechům památky nějaké zanechati, sepsal herbář na onen čas důkladný, jenž pak z latiny dvakráte přeložen do českého.

[352]) Druhé dílo *Huberovo*, o němž Balbín tuto se zmiňuje, vyšlo r. 1587. a nazývá se „*Regiment zdraví*,“ jež spracoval dle pověstného díla doktora dánského Jindřicha Ranzovia.

[353]) *Jan Amos Komenský*, nejslavnější muž a poslední biskup Jednoty Bratří Českých, narodil se na Moravě v městečku Nivnicích 28. břez. r. 1592. (omylem praví o něm Balbín, že v Čechách byl vychován). Spravoval po tři léta úřad dozorce školy a kazatele ve Fulneku, za pronásledování po bitvě bělohorské musel se vystěhovati do ciziny, kdež v městě polském Lešně řídil gymnasium a proslaviv se výtečnými opravami školskými (horlivě raze cestu vyučování věcnému) odebral se na nějaký čas do Anglicka, Švédska i do Uher, kamž jej vlády povolávaly, aby prováděl opravy ve školství. Zásluhy jeho o lepší vyučování mládeže pojistily mu slávu nehynoucí. R. 1655. při dobytí Lešna, kdež se opět byl usadil, zakusiv pohromy nesmírné, že mimo majetek ztratil největší díl rukopisův svých (mezi nimi též po 20 let sbírané příspěvky k velikému slovníku řeči české a latinské), přestěhoval se r. 1657. za čestným vyzváním do Hollandska, kdež zanášeje se pracemi učenými zemřel v Amsterodamě dne 15. listopadu r. 1671. Ačkoli za živobytí svého málo poklidu *požíval*, předce převeliký jest počet spisův jeho v ře*čích české* a latinské, o vyučování, náboženství a j. v. *Spisové jeho* po česku psané vynikají jazykem jádrným a *výtečným*.

vyšla ve všech jazycích evropských; týž Komenský nedlouho před smrtí svou v Hollandsku vytisknouti dal opět jinou knihu o ctnostech. Tito všickni psali takovou přesností a původností významův, že v nich nečteš a neslyšíš nic, než slovanské, a předce tam najdeš všecka tajná slova lučebníkův, lékařův a filosofův i vypsání lidí, živočichův, ptactva, bylin a celé přírody.

Sikst z Ottersdorfu[354]), někdys kancléř Starého Města Pražského, v životě prvního člověka Adama, jejž uveřejnil, po česku vyjádřil všecky významy právníkův a řízení právního. Čtětež se stará zřízení zemská, právo městské a knihy o právech království českého, sepsané a Kostkům z Postupic připsané od veleslavných mužův Viktorina ze Všehrd a Jana Šlechty[355]), též i jiné

354) *Sikst z Ottersdorfu* (naroz. v Rakovníce), muž důkladně vzdělaný, spravoval úřad kancléře staroměstského až do r. 1547., kdež sesazen a vězením pokutován byl, poněvadž velmi činně účastnil se odporu stavův českých a hájil práv měst českých proti králi Ferdinandovi, jenž na ně sáhal. Užívaje doby dalšího panování krále téhož k pracím literárním, teprv po smrti jeho opět vstoupil na pole činnosti veřejné i stal se radou při soudu purkrabském. Zemřel v Praze r. 1583. Ze spisův jeho (z nichž Balbín zmiňuje se jen o duchovním románu „Život Adamův“ do češtiny přeloženém) nejdůležitější jest dílo původní „O dvou nepokojných letech v Čechách 1546. a 1547.“ — Syn jeho *Jan Theodor* účastnil se povstání proti Ferdinandovi II. i zvolen byl mezi 30 direktorův, pročež po bitvě bělohorské na smrť byv odsouzen, obdržel však milosť na popravišti samém. Nechtěje pak opustiti víry své, musel se stěhovati do ciziny i zemřel v Drážďanech r. 1653.

355) *Viktorin Kornel ze Všehrd*, proslulý právník a řečník, pocházel z Chrudimi; vyučovav nějaký čas na vysokých školách pražských, stal se sekretářem krále Vladislava II. a pak místopísařem království českého. Zemřel v Praze r. 1520. O právnictví české vydobyl si zásluh nesmrtelných dílem svým, kteréž nadepsáno

knihy předkův našich v rukopisech jsoucí[356]); nebude žádného předmětu práva, o němž by se nepojednávalo nejušlechtileji v jazyku našem.

O výmluvnosti stavův staročeských při soudech, v chrámech, a zvláště na sněmích Hájek[357]) na potaz se vezmi; za naší paměti dějiny české vlastenským jazykem sepsal kancléř království českého Slavata[358]); z něho, jakož i z jednání sněmovních možno nabyti ponětí, jakou váhu ná-

---

jest: „Knihy devatery o práviech a súdiech i o dskách země české.“ — Balbín tuto dopustil se omylu, klada, že tyto knihy o právech českých sepsány byly též Janem Šlechtou. Tento *Jan Šlechta ze Všehrd*, pán na Kostelci Labském, byl vrstevníkem a přítelem Viktorina Kornela i také sekretářem krále Vladislava, vynikal však v jiném oboru učenosti a spisovatelství; sepsal spis „Microcosmos“ a jako přítel jeho Bohuslav Hasištejnský básnil po latině. Narodil se r. 1466., zemřel roku 1528.

356) Ku př. kníha starého pána *z Rožmberka* (ze století 14.), výklad na právo české pana *Ondřeje z Dubé* (okolo 1400 r.), kniha *Tovačovská*, kniha *Drnovská*, překlad instutuc *Justiniánových* atd.

357) Kněz *Václav Hájek z Libočan* r. 1541. vydal velikou kroniku země české, kteráž sice vyniká jazykem jádrným, avšak pro veliké množství bájek a lží ztratila váhu, jížto dříve požívala v míře velmi vysoké.

358) Kancléř království českého *Vilém Slavata* (týž, jenž r. 1618. na hradě pražském s okna byl vyhozen) zanechal ohromné po česku psané dílo dějepisné, kteréž pro dobu tehdejší veledůležitým jest pramenem. Balbín zajisté nevěděl, že současně se Slavatou také ještě jiný Čech (avšak v cizině) sepsal dílo podobné, kteréž co do rozsáhlosti rovná se Slavatově, v mnohém ohledu však daleko je předčí, totiž *Pavel Škála ze Zhoře*, jenž po bitvě bělohorské se vystěhovav a konečně usadiv se ve Frajburce v Míšni (nedaleko hranic českých) sepsal dílo své obsahující 10 svazkův velikých. Dílo Slavatovo chová se v Hradci Jindřichově, Skálovo pak v Duchcově, i obě za naší doby začala se vydávati tiskem.

rod náš kladl na řečnění i jak bystrá a rázná byla výmluvnosť předkův našich.

Písmo svaté (jak jsme dříve ukázali) od sv. Jeronyma na jazyk otcův našich máme přeloženo ještě před rokem 400. po Kristu; na tom však předkové naši nepřestávali, neboť poněvadž onen překlad Jeronymův byl složen ze slov příliš starých a již z užívání vyšlých, opraven byl před 300 let, což se nachází ve starých rukopisech[359]). Za velmi hodného a nejmírumilovnějšího krále Vladislava okolo r. 1500. jiní uvázali se v práci tu i dali se do překladu českého biblí svaté, kterýž vytištěn jest ve Vlaských Benátkách; jiný opět v Normberce[360]), jiný v Praze Melantrych[361]),

[359]) Že domněnka, jako prý sv. Jeronym biblí přeložil též na jazyk slovanský, již dávno jest vyvrácena, svrchu bylo pověděno; první překlad slovanský písma sv. opatřili bez pochyby hned apoštolové naši svatí Cyrill a Metoděj a sice v jazyku staroslovanském. Když pak Čechové a Moravané odtrženi jsou od bohoslužby slovanské, písmo sv. překládáno na jazyk náš i máme důkazy bezpečné, že nejpozději již ve století XII. celé písmo sv. bylo přeloženo na jazyk český.

[360]) Bible česká prvně tiskem vyšla v Praze r. 1480., pak na Horách Kutnách r. 1489. a v Benátkách Vlaských r. 1506., dále v Praze u Pavla Severýna z Kapíhory r. 1529. a 1537. v Normberce nákladem měšťana tamějšího Melichara Kobergera r. 1540.

[361]) *Jiří Melantrych z Aventina* (původně dle rodiště svého *Rožďalovský* neb dle zevnějšku *Černovlásek* nazývaný), muž na vysokých školách pražských a v cizině důkladně vzdělaný, byl času svého nejslavnějším knihtiskařem v Čechách. Nejprvé na Malé straně ve spolku s Bartol. Netolickým pracoval; potom však zřídil si tiskárnu vlastní na Starém Městě, kdež dosud stojí bývalý dům jeho v ulici Sírkové č. 471. Tiskárna ta dostala se pak do rukou slavného Daniele Adama z Veleslavína, jenž v manželství měl Annu, nejstarší dceru Melantrycha. Z tiskárny té vyšlo velmi mnoho kněh i též několikráte bible (odtud Melantryšskou zvaná) a sice r. 1556—7., 1560—1., 1570. a 1577. *Melantrych* narodil se r. 1511. a zemřel r. 1580.

jiný pak Boleslavští[362]) vydali; oba posléz řečené, ačkoli od kacířův shotovené, ozdobně vyjádřily věty latinské. Za naší paměti táž práce započata ode dvou otcův Tovaryšstva Ježíšova[363]) i můžeme doufati, že šťastně bude vykonána. Ve všech překladech těchto všecko jest slovanské, nic cizího, že se téměř odpřísáháno vší pomoci a každého slova jazyka cizího. Máme-li písmo svaté přesně na jazyk slovanský přeloženo, čehož si více přáti, když sv. písmo (jak se uznává) obsahuje téměř všecky věci?

Vidí se pak býti zvláštností jazyka slovanského, co veleučený Mersenne[364]) též o hebrejském dokázal (in emendationibus problemat. Venet. prob. 289.), že totiž od jednoho kořene (jak říkají mistři jazykův) odvozuje se co nejvíce slov, ba téměř bez počtu: „Hebrejština (uvádím vlastní slova Mersennova) málo má slov prvotních, že

---

[362]) *Boleslavskými* nazýváno druhdy též *Bratří české*, poněvadž Boleslav Mladá hlavním jich bývala sídlem v Čechách. Bible, ku kteréž se tuto Balbín táhne, přeložena od osmi učencův z Jednoty Bratří českých a v letech 1579—93. vyšla nákladem slavného pana Jana z Žerotína v 6 dílech v Králicích (blíže Náměstě na Moravě), odkud vůbec sluje *„Králickou.“* Pro výtečnost jazyka a správnost pravopisu bible tato přijata jest za vzor řeči české.

[363]) K vyzvání arcibiskupa pražského Matouše Ferdinanda Zoubka z Bílenberka jezovité *Jiří Konštanc, Štayer* (a později též *Jiří Barner*) uvázali se v překládání písma svatého podlé latinského „s porovnáním k bibli Benátské a jiným výtiskům vyšlým před Lutherem.“ Bible ta vyšla ve třech dílech od r. 1677. do r. 1715. a nazývá se *Svatovácslavskou*, poněvadž vydána byla nákladem dědictví sv. Vácslava.

[364]) *Martin Mersenne*, františkán francouzský, přítel slavného filosofa Descartesa, sepsal mnoho spisův obsahu náboženského, mathematického a filosofického. Narodil se r. 1588, zemřel r. 1648.

jedním významem mnoho věcí pojmenovati musí; jeden zajisté význam hebrejský sedmdesát tlumočníkův přeložilo sedmdesátí rozdílných slov řeckých. Někteří praví, že Řekové mají sedmdesát dva tisíce slov prvotních, Latiníci třicet dva tisíce, kdežto jich Hebrejové znají sotva dva tisíce." Potud Mersenne. Jeli to pravda o Řecích a Latinících, podle slovníkův Stephaniho a Scapuly[365]) pochybovati možno, o jazyku slovanském ale mimo všecku pochybnosť jest, že třebas by málo bylo slov prvotních (ačkóli ani toho nelze říci, poněvadž jazyk ten prvky oplývá), předce od každého kořene nachází se slov co nejvíce, že zhusta z jediného kořene jiných slov rodí se dvacet i třicet, čemuž z části vyrozuměti možno z knihy našeho Veleslavíny[366]), kterouž nazývají „Sylva quadrilinguis".

---

[365]) *Robert Stephani*, slavný kněhtlačitel francouzský, jenž nejprvé žil v Paříži, pak ale jsa náboženství kalvínského, vystěhoval se do Ženevy, kdež zemřel r. 1559., maje 56 let věku svého. Díla z tiskárny jeho vynikala správností a ouhledností. Sám také jsa učeným a hlavně vynikaje znalostí v jazycích klassických, proslavil se mimo jiné spisy rozsáhlým slovníkem jazyka latinského „Thesaurus linguae latinae." — Starší syn jeho *Jindřich* (naroz. r. 1528.) vynikaje učeností ještě větší, vydal (dílem v jazyku původním, dílem v překladu latinském) mnoho spisovatelův řeckých jakož i nemálo svých vlastních spisův původních. Žil v Ženevě, pak v Němcích nějaký čas, až za krále Jindřicha IV. vrátil se do své vlasti francouzské, kdež zemřel v Lyoně r. 1598. Náležel mezi nejdůkladnější znatele jazykův řeckého a latinského. Zdělal velmi rozsáhlý slovník jazyka řeckého „Thesaurus linguae graecae"; z rukopisu toho bez vědomí Stephaniho pomahač jeho Němec *Jan Scapula* r. 1579. vydal u výtahu krátkém slovník řecký, kterýmžto podvodem Stephani utrpěl ztrátu velikou, že téměř schudl.

[366]) *Daniel Adam z Veleslavína*, syn mlynáře pražského

Jiné pak a dle zdání mého mnohem snažší nařknutí jazyka slovanského od člověka, jazykův velice neznalého, sosnováno v ten smysl, že prý jest až příliš hrozný, drsný, nezvučný a těžký pro naučení se a vyslovování a tudíž prý lepší jest, že Čechové všickni, davše výhost jazyku svému, sami sebe a děti své navykají společnému jazyku říše německé a takto zúmyslna i dobrovolně předcházejí, co se příště státi musí[367]; neboť prý jazyk český nemůže býti déle trpín, než proti vůli, zvláště vůči takového návalu cizincův, vůči přítomnosti samého krále a císaře, vůči dvoru císařského, jenž z Němcův se skládá, vůči souhlasu soudův všech a panstva, kteříž všude užívají jazyka německého, nemůže prý se dále udržeti s ošklivostí a opovržením.

Je-li jazyk slovanský hrozný?

Nařknutí toto skládá se mnoha z takřka řezův, jež po částech vyvrátíme.

Hrozným, drsným a nezvučným zdá se Tobě,

(naroz. r. 1546), nejslavnější spisovatel český věku zlatého, byl nejprvé professorem dějepisu na vysokém učení pražském, potom pak majitelem tiskárny slavného Melantrycha, jehož dceru nejstarší (Annu) měl za manželku. Z tiskárny této vyšlo množství děl výtečných, jichž mnohá Veleslavína sám buď sepsal buď přeložil (jako „kalendář historický,“ „Politia historica“ a m. j.). Dílo, jehož Balbín tuto dotýká, jest „*Sylva quadrilinguis*“ (t. j. les čtyrjazyčný čili slovník řečí české, latinské, řecké a německé).

[367]) Ejhle! co nám prorokováno s takovou jistotou již před dvěma stoletíma! Zdaž i nyní dosti často neozývají se k nám tací hlasové krkavčí, kteříž, čeho si přejí, drze nám předpovídají, totiž záhubu naši, odívajíce se při tom v pláštík lícoměrné dobrosrdečnosti. Viděti z toho, *že po všecky* doby stejná byla nepřátel a hanobitelův *našich darebnost* zlomyslná a vzteklost nesmyslná.

u něhož utvořil se předsudek buď z hlouposti, buď nevědomosti, buď z nenávisti; já však Španělův, Francouzův, Vlachův (jimž na věci té nic nesejde) neodmítám za soudce, jichž svědectví již svrchu jest známo, že jazyk český dotýká se sluchu jejich mnohem příjemněji a lahodněji, než jazyk onen, jehož jmenovati nechci. Také vůbec znám jest úsudek sestárlého v Čechách Španěla, mezi svými slavného, z Tovaryšstva Ježíšova, kterýž o těch, jižto vůkol něho mluvili jistým jazykem, říkával v žertu přátelském, že polena štípají a pilují, a (jak od lidí věrohodných jsme slyšeli) upřímně se přiznával, že dělej co dělej, jazyku tomu nemůže se naučiti. Již i to se kácí, že těžko, ba téměř nemožno jest se mu přiučiti, když národové cizí, třebas mluvili nejjemněji a ústy nejvybroušenějšími a nejvzácnějšími, mohou se mu naučiti, jakž svrchu jsme dokázali. „Ignoti nulla cupido“, totižto po neznámých věcech nedychtíme a, čeho dosíci nemůžeme, míváme v nenávisti a povržení, jako liška ona, kteráž nemohouc dosáhnouti hrušek, na stromě se zelenajících, stěžovala si, že jsou kysely. Jakým jazykem mluvili dávní Frankové, ukazují nám učenci; že pak ti, kteříž užívali jazyka starých Frankův, ze všech národův k přiučení se jazykům jsou nejnemotornějšími a nejneschopnějšími, pozoroval nejzkušenější mistr jazykův sv. Jeronym v listu svém Galatským. (Viz Raynauda z Tov. Ježíš. život sv. Ennemonda a sv. Jeronym. kn. 2. listy Galat.)

Dovolávání se cizincův proti Němci.

Kdo dle úsudku sv. Jeronyma nejtupější jsou v učení se jazykům.

K poslední části nařknutí, kteráž zároveň obsahuje jakési napomenutí, celou touto obranou svou jsem odpověděl, že na tomto místě nic nevidí se mi zapotřebí dodávati[368]). Zajisté slávou

[368]) *Buďmež jen nadšeni touž láskou k vlasti, touž důvěrou*

nade všecko největší byloby pro říši římskou, kdyby panství čili lépe právomocnost její neobmezovala se jediným jazykem, nýbrž obsahovala jazyky všecky neb alespoň co největší jich počet; kdysi Vlachy, Francie a jiných zemí více nikoli, jako nyní, jen tituly, nýbrž vládou skutečnou držáno[369]).

Zapotřebí toliko, aby nedávno námi uvedené ustanovení, kteréž nejvelebnější císař Karel IV. někdys ještě za květu říše německé, o učení se jazykům byl vydal[370]), přišlo nám na mysl a do paměti se přivolalo, ihned všecko nařknutí Čechožrouta onoho v nivec se obrátí.

§. XVIII.

Závěrek rozpravy témuž muži nejznamenitějšímu.

Až potud, muži nejznamenitější, klevetil jsem v úslužnosti vyhledávaje slávy; vímť pak dostatečně, že všecko přijmeš z lepší stránky; proto též psal jsem důvěrněji, poněvadž jsem věděl, že

---

v budoucnost, týmž vědomím slovanským, o zachování a zvelebení všeho domácího a národního pečujmež pilností a svědomitostí, co Balbín šlechetný, i nebudeme se lekati zlomyslných proroctví sýčkův a zákeřníkův potměšilých.

[369]) Ve slovech těchto vězí výčitka, že říše německá, kteráž se nazývala také římskou, moci dřívější pozbyla a stále klesala, poněvadž jiné jazyky a národnosti potlačovala.

[370]) Balbín tuto naráží na tak zvanou „*bulu zlatou*", to jest základní zákon říše německé, jejž císař Karel IV. král český, ve srozumení se všemi členy říše té vydal na sněmích v Normberce a v Metech r. 1356. V zákoně tom nachází se též ustanovení pamětihodné, aby se synové kurfirstův německých od 7. až do 14. roku věku svého učili jazykům latinskému, vlaskému, *německému* a *slovanskému* jakožto jazykům, „*kteréž jsou velice* potřebnými knížatům říšským."

tohoto spísku našeho mimo Tebe nikdo čísti nebude, než koho bys připustil k tajemství.

Na mnohých místech, znám se k tomu, psal jsem příkreji, — avšak proti příkrým. Nepronikneť koží slonovou, než ocel, vší silou a vším důrazem vržená. Přestaňtež oni již sami sobě se líbiti a v ohavnosti míti věci cizí, jichž tak hrubě neznají. Kéžbychom i my přestali obdivovati se cizému a (což smutným jest osudem národa našeho) svým vlastním povrhovati! Domácí věci nám zapáchají a babskou (neboť jakž jinak říci?) poslušností dobrovolně úctu vzdáváme těm, kteříž nás mrskají; víceť nám váží bodec milosti dvorské, než všecko po předcích dědictví, než sama vlasť, kteréž všecko povinni jsme obětovati.

Omluva, že osočovatelé pádným ramenem jsou stepáni.

Praví se, že císař Tiberius, domů se vraceje z rady římské (kdež z pochlebenství neb ze strachu podle se řečnilo) říkával: „O plémě zrozené k služebnosti!“ Líbilať se Tiberiovi služebnosť; avšak duchové služební se mu nelíbili. Totéž, smýšlím, říká i ten, jehož jediného duchem a hlasem mluví sněmové naši.

Ovšem, kdyby se dávalo císaři, což jest císařovo, dalo by se to snášeti; nyní však dědictví samého císaře se mrhá a země na nenahraditelnou škodu císařovu přicházejí na mizinu, když sloužíme tomu, o němž vlastní jeho matka, žena to nejnábožnější, zvěstovala, že bude morem vlasti a že narodil se na záhubu Čech, což i my sami cítíme, vidouce, že oumysly jeho jinam nesměřují, než aby spoustu uvalil na města a celé Čechy[371]).

---

[371]) Jako při narážkách dřívějších, tak i při této Balbín neuvádí jmena žádného, snadno však možno se domysliti, že bije opět na tehdejšího nejv. purkrabí hraběte Bern. Ign. z Martinic, jehož matkou byla Marie Eusebie.

„O kolikž tisíc ženštin krásných v pekle!“ praví básník, já pak řekl bych: „O kolikž setnin třeštěncův v pekle!“

Čeho se nadíti těm, kdož na záhubu vlasti radou přispívají a k tomu svolují?

Honosiž se jmenem jakýmkoli, oslavujž se čili již ses oslavil titulem buď rady buď komisaře, buď aktuára, pisaře, tajemníka, buď visitačního neb revisitačního legáta neb legátova náměstka, paklis, aby chudí byli potlačováni, aby se sedlákův nešťastných pot a krev ssály a srkaly, aby některým bylo ulehčeno, jiným pak přitíženo, radou a pomocí přispíval a pak-lis pro uvarování hněvu panovníkova, neb z pochlebenství, strachu neb pro zisk mlčel, kdež jsi za vlasť, nanejvýš skormoucenou, mohl mluviti a řečniti, aneb pak-lis dokonce jazykem a pérem prodajnými všecko to potvrzoval: tož krev nešťastných přijde na Tebe a na syny Tvé! Dělej což dělej, byťs i co den bohu obětoval a obětovával, co den zpovědníky unavoval, co den přijímal tělo Kristovo a krev boží, zatracení svého požíváš a piješ, těla božího zneuctívaje; neboť dí sv. Augustin: „Tělo Kristovo toť chudí na tomto světě!“ Nešťastníče! prvé vydej a vyvrhni krev chudiny, kteréž ses nasrkal! Pod napřaženým ramenem spravedlivosti boží stojíš, žije i umíraje, vinník tolika zlého, což nižádným pobožnůstkářstvím odpokutováno býti nemůže, než toliko napravením spravedlivosti[372]).

Utlačovatelům chudiny nic neprospívá přijímání svátosti nejsvětější.

---

dcera pana Adama ze Šternberka, nejv. purkrabí, pána na Bechyni, Zelené Hoře, Libochovicích atd.

[372]) Ostrá tato slova, čeltež si proti komukoli, dojista vydávají svědectví nejpádnější o pravé mysli zbožné a smýšlení šlechetném Balbína našeho, jenž zřejmě tuto zatracuje pobožnůstkářství bez pravých skutkův křesťanských.

Odplatiž bůh každému, jak pro vlasť zasluhuje, dobře-li či zle!

Tatoť jest stížnosť moje; přichází-li snad pozdě, zajisté pravdiva jest a spravedlivou býti nikdy nepřestane.

Ty! ó patrónův země české nejpřednější a největší, Vácslave! Vratislavem budiž!*) a Čechám svým navrať slávu dávnou! Opět na to postaviž nás místo, z něhož vlastní netečností a hříšnou zlobou jiných neb pochlebnictvím mnohých nezaslouženě jsme upadli, nejvěrněji až do skonání sloužíce Tobě i víře nejsvětější, i králům! Ty národa našeho záštito a podporo! Zahyneme-li, Tobě zahyneme! Od nových obyvatelův marně bys očekával pocty té, kterouž Tě země česká od tolika věkův velebí a miluje. Tudíž v pokoře prosíce, toto opakujeme:

Nedej zahynouti nám i budoucím![373])

Neráčíš-li snad vyslechnouti synův zvrhlých, slyšiž a vyslyšiž prosby předkův, kteříž orodovali za potomstvo své a v nebi na Tebe hledí! Svatý Vácslave, mučenníku Kristův, jediný dědici země české, oroduj za nás!

*) t. j. obnovitelem slávy.

[373]) Slova tato na závěrku rozpravy latinské napsal Balbín sám po česku, což svědectvím jest významným, jak miloval jazyk mateřský. Vidíme, že myslí nanejvýše skormoucenou dovolávaje se pomoci sv. Vácslava ve věci nejdůležitější, od jazyka cizího obrací se k řeči přirozené, za jejíž zachování tak vroucně oroduje, jsa jist, že prosba jeho tím spíše bude vyslyšána. I byla *vyslyšána.*

12.5.59.

[illegible]
[illegible]

